UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Commentariorvm, Ac Dispvtationvm, In Tertiam Partem Divi Thomae. Tomi Qvinqve

Mysteria Vitæ Christi, Et Utrivsqve Adventvs Eivs Accurata Disputatione Ita complectens, vt & Scholasticæ doctrinæ studiosis, & Diuini verbi Concionatoribus vsui esse poßit

Suárez, Francisco

Moguntiæ, M.DC.XVI.

Qvaest. LIII. De resurrectione Christi

urn:nbn:de:hbz:466:1-94022

Visual Library

Iustin. Iren. Euthym.

quæst. 76. ad Orthodoxos, & indicant Irenæus, & alij antiqui, qui existimarunt, animas hominum expectare in paradyso terrestri, vsque ad corporum resurrectionem, vt suam beatitudinem recipiant: præsertim ita exponit Euthym. in fauorem illius sententiæ, Luc. 23.

Responsio. Christi animam per triduum in inferno fuit. Matth. 12.

Nihilominus veritas est: Christi animam in inferno fuisse toto illo triduo, donec ascendit, vt corpori vniretur hora resurrectionis. Veritatem hanc non minus certam existimo, quam quod Christus in infernum descenderit. Nam loca scripturæ supra citata, vtrumq; eodem fere modo conuincunt, præsertim ille Matth. 12. *Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.* Quod dictum esse ratione animæ descendentis ad inferos, supra ex ipsis verbis, & ex sanctis Patribus ostendimus: & tamen ibi non

Psalm 15. Act 2.

solum dicit Christus se descensurum in cor terræ: B sed etiam ibi per triduum futurum. Idem probant verba Psal. 15. prout exponuntur à Petro Act. 2. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Nam prouidens* (inquit Petrus) *loquutus est de resurrectione Christi.* Igitur nō est ibi derelictus, quia exiuit inde, vt resurgeret, ibi ergo vsque ad resurrectionem mansit. Vnde eodem loco ait Petrus. *Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat, teneri*

Rom. 10.

eum. Tunc ergo solutus est à loco inferni, quādo suscitatus est. Ac tandem Paulus ad Roman. 10. *Quis* (inquit) *descendet in abyssum? id est Christum à mortuis reuocare.* Ac si aperte diceret, tunc Christum ex abysso reductum, quando à mortuis reuocatus est. Constat ergo ex scriptura, Christum mansisse in inferno vsque ad horam resurrectionis, quam ita etiam in-

August. Luc 21. Irenæ.

tellexerunt omnes Patres supra citati. Inter quos manifeste Augustin. epist. 57. dicit animam ex inferno remeasse in die resurrectionis. Vnde ex dictis verbis Christi, *Hodie mecum eris in Paradyso*, colligit in inferno fuisse paradysum. Item Iren. lib. 5. contra Hæres. c. 31. & Tertul. lib. de anima c. 55. ac Petrus Chryso-

Tertul. Chrysost. Matth. 28.

log. serm. 64. explicans verba illa, *& ecce terræmotus factus est magnus*, (quæ de die resurrectionis dicta fuerunt) inquit. *Tremuit terra, non quia angelus descendit de cælo? sed quia ab inferni Dominator ascendit.* Denique omnes Scholastici in 3. d. 22. in hac veritate consentiunt. Rationes vero, seu congruentiæ ad hoc confirmandum: ex priori parte huius sectionis sufficienter peti possunt.

Ad coniecturam Nicephori respondetur, Christi animam non fuisse detentam in inferno in pœnam: D sed solum, vt expectaret corporis sui resurrectionem, quam oportebat aliquo tempore differri, vt eius veritas euidentius probaretur. Et eadem ratione detentæ sunt etiam aliorum animæ, non iam in pœnam: sed vt Dominum suum comitarentur: & quia non decebat ante ipsum aliquem exire. Ad illud vero testimonium, *Hodie mecum eris in Paradyso*,

Orig.

Origenes tom. 2. in Ioannem in fine dupliciter respōdet. Primo, illud *hodie*, non sumi proprie pro præsenti die, sed pro præsenti tempore, vel sæculo. Sed hoc est contra proprietatem verbi, & sensum Sāctorum, & Ecclesiæ. Secundo, fortasse Christum prius iuisse ad Paradysum, vt impleret promissum, & deinde de- E scendisse in infernum. Sed hoc est gratis confictum contra omnia in superioribus tractata.

Aliter interpretabantur alij, quos Theophyl. refert. scilicet Christum dixisse, *hodie*, non quia eodem die id futurum esset, sed ad indicandam certitudinem promissionis. Sed hęc expositio non solum proprietatem verborum destruit, sed etiam veritatem. Verba enim Christi non continent prophetiam de futuro, in quo solet interdum præsens pro futuro poni, sed simplicem promissionem, quæ si non fuit impleta, prout facta est, non fuit vera. Alij exponebant, coniungendo dictionem *hodie* cum antecedentibus verbis, hoc modo, *Amen dico tibi, hodie mecum eris, &c.* sed est elusio potius scripturæ, quam interpretatio. Sic enim sine fructu adiecisset Christus illam temporis determinationem, in qua posita est magna vis, & energia illorum verborū. Quia enim latro petierat, vt Christus recordaretur sui, quando veniret in regnum suum: ideo Christus eum docuit eodem die fuisse implendam petitionem eius. Dicendum ergo est, iuxta superius tractata. q. 46. art. 11. in commen. paradysum in illis verbis non sumi pro paradyso terrestri: sed pro gloria, ac beatitudine: iuxta illud Apocal. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradyso Dei mei.* Dices: Si licet metaphoricè interpretari paradysum, cum Christus dicit se futurum in paradyso, licebit etiam metaphoricè interpretari infernum, vel descensum, cum Christus dicitur descendisse in infernum. Respondetur, non esse eandem rationem. Primo, quia ex frequentiori vsu illius vocis *infernus*, tam in nouo quam veteri testamento, item ex multitudine testimoniorū, & ex eorum contextu, & circunstantijs, ac denique ex Ecclesiæ, ac Sanctorum sensu, & interpretatione constat, descensum ad inferos proprie esse intelligendū: at vox *paradysus*, licet in primæua significatione locum amœnum, vel pomarium significet: tamen in scriptura, præsertim in nouo testamento translata est ad significandum locum beatitudinis: vt patet etiam 2. ad Cor. 12. Ac præterea ex circunstantijs eiusdem loci constat ita esse intelligendum. Quia latro non petebat esse in pomario: sed in regno Christi, & hoc illi promisit Christus sub nomine *paradysi*, simul significans latroni regnum suum non esse de hoc mundo, sed in cælesti beatitudine. Et ita etiam *Ambros.* C ibi interpretantur Ambrosius, Theophylactus, & alij *Theoph.* expositores.

QVÆSTIO LIII.

De resurrectione Christi, in quatuor articulos diuisa.

Onsequenter considerandum est de his, quæ pertinent ad exaltationem Christi. Et primo, de eius resurrectione. Secundo, de eius ascensione. Tertio, de eius sessione ad dexteram Patris. Quarto, de iudiciaria potestate ipsius.

Circa primum occurrit quadruplex consideratio. Quarum prima est de ipsa Christi resurrectione. Secunda, de qualitate resurgentis. Tertia, de manifestatione resurrectionis. Quarta, de eius causalitate. Circa primum quæruntur quatuor.

Primo, de necessitate resurrectionis eius.
Secundo, de tempore.
Tertio, de ordine.
Quarto, de causa.

DISPVTATIO XLIV.

In octo sectiones distributa.

De resurrectione secundum se.

Post tractatum de Christi passione, & morte incipit D. Thomas consequenti ordine de Christi resurrectione disserere. Quia vero resurrectionis ratio vniuersalior est (Christo enim, & aliis conuenire potest) necessarium visum est, nonnulla præmittere resurrectioni Christi, nostræq; communia. Quoniam ex eorum cognitione pendent fere omnia, quæ de Christi resurrectione tractanda sunt. Dicemus ergo quid nomine resurrectionis intelligamus, & an possibilis sit, & qua virtute.

SECTIO I.

Quid sit resurrectio, quæue sint ad veram resurrectionem necessaria.

Resurrectionis descriptio.

IN quirimus prius, quid sit, quàm an sit resurrectio. Quia oportebat vocis significationem ante omnia explicare, quod non potest breuius, & clarius fieri, quam inuestigando simul rei quidditatem. Suppono igitur primo, resurrectionem esse mutationem substantialem, qua id, quod prius extiterat, & corruptum erat, idemmet iterum producitur. Hoc constat ex communi vsu huius vocis, præsertim in scriptura, & sanctis patribus, & Ecclesiasticis doctoribus, á quibus potissimum sumenda est huius vocis significatio, quia non tam Latina est, quam Ecclesiastica. Apud Latinos enim veteres non reperitur resurrectionis vox, præsertim in hac significatione. Neque mirum est, quod, cum rem non agnouerint, nec vocem indiderint. Vnde licet interdum vtantur verbo *resurgendi*, non tamen in ea proprietate, quam describimus, sed vt significat instaurationem, seu restitutionem rei ad priorem statum, quamuis non idem numero quod perierat, reparetur. Vt autem posita descriptio constet, singula pene verba expendenda sunt. Dicimus enim in primis resurrectionem esse mutationem, in quo à creatione, seu potius à recreatione distinguitur. Si enim Deus Angelum vel hominem semel productum in nihilum redigeret, rursumq; illum postea produceret, esset illa recreatio, seu restitutio eiusdē rei, quæ antea fuerat, in quo cum resurrectione conueniret: non tamen foret resurrectio prout nunc loquimur, quia non esset mutatio, sed simplex effectio ex nihilo. Est ergo de ratione resurrectionis, vt sit propria mutatio, atque adeo, vt fiat ex præsupposita materia, seu subiecto: in hoc enim differt propria mutatio à simplici effectione, quæ mutationem non includit. Quod si quis contendat, illam quoq; simplicem reproductionem ex nihilo, posse resurrectionem dici, de nomine tantum quæstionem agitabit. Quia certum est, illam actionem conuenire in hoc cum resurrectione, quod sit reproductio rei, quæ antea erat: tamen etiam constat hanc reproductionem, cum sit ex subiecto adhuc permanente, esse diuersæ rationis, & esse proprie mutationem, & posse propria aliqua voce significari. In hac ergo significatione vtimur resurrectionis voce. Sic enim illa vtuntur scriptura, & Patres, vt videbimus. Et ratio adiungi potest, quia sicut res creatæ secundum legem ordinariam non annihilantur, ita neque reproducuntur ex nihilo. Vnde si aliquid quod prius fuerat, iterum producitur, semper fit per mutationem aliquam ex præsuppositi subiecto: resurrectio autem non significat quamcunque reproductionē absolute possibilem, sed secundum potentiam, aut legem ordinariam, est ergo resurrectio mutatio ex subiecto.

Resurrectio est propria ex præsuppositi subiecto transmutatio.

Resurrectio in rebus tantum materialibus proprie reperitur.

Ex quod colligitur primo, resurrectionem tantum habere locum in rebus ex materia, formaque compositis. Quia tantum hæ res possunt ex præsupposito subiecto produci, vel reproduci. Est tamen considerandum interdum hanc vocem attribui rei spirituali seu rationi partis spiritualis, quomodo dicitur homo resurgere spiritualiter, quando à statu peccati ad statum gratiæ restituitur: sed illa est metaphorica significatio, tum quia ibi reuera non reparatur eadem numero gratia, quæ desierat esse. tū etiam quia idem homo simpliciter permanfit, solū secundum quædam accidentia mutatus est. Dicitur ergo tunc resurgere homo ea Latina significatione supra posita, qua resurgere dicitur, quod ad meliorem statum, quam prius habuerat, restituitur. Secundo obseruandum, posse intelligi, vt in eodem subiecto idem numero accidens, quod destructum fuerat, iterum producatur per mutationem ex subiecto resurrectioni simile (quod mutationis genus etiam in spiritualibus rebus reperiri potest, vt constat: tamen sicut esse, & productio accidentis non sunt talia simpliciter, sed secūdum quid, ita restauratio eiusdem accidentis non est simpliciter reparatio eiusdem, sed secundum quid, & ideo non significatur absolute nomine resurrectionis. Igitur resurrectio simpliciter dicta mutationem substantialem significat (vt dixi) ac propterea solum habet locum in substantijs ex materia, formaq; compositis.

Ex quo vltérius sequitur, non in quacunque re materiali, sed in corruptibilibus tantū resurrectionem habere locum. Primo quidem: quia productio ex præsuppositi subiecto, proprie non habet locum nisi in re generabili, & corruptibili, ergo nec reproductio. Deinde quia oportet (vt dixi) vt hæc mutatio tendat ad producendam rem, quæ prius extiterat, corruptaq; fuerat. Quia nisi esset destructa, nō esset capax reproductionis, & nisi destructa fuisset per corruptionem, non mansisset subiectum, ex quo iterū produci posset: Necesse ergo est, vt corruptio, seu mors resurrectionē antecedat, sicut ergo corruptio non habet locum, nisi in re corruptibili, ita neq; resurrectio. Dices. Posset Deus destruere cœlum seorsum parando formam, & cōseruando materiam, ex qua posset iterum illud reproducere, ergo habet locum resurrectio in re incorruptibili. Respondetur illud esse præter naturas rerum, tamen in eo genere mutationis, sicut cœlum est reparabile per actionem ex materia in ordine ad diuinā potentiam, ita in ordine ad eandem dici potest corruptibile, seu dissolubile, eius materia manente. Omissis tamen his extraordinarijs miraculis, resurrectio de potentia ordinaria (vt loquimur) solum in substantiis corruptibilibus locum habet, vt satis probatum est.

Resurrectio in rebus solū corruptibilibus locum habet. Obiectio. Responsio.

Sed aduertendū est huiusmodi substantias multiplices esse: & in omnibus intelligi posse huiusmodi mutationis genus, quanquam non omnes etiam Catholici illud admittant, sine fundamento tamen, vt postea videbimus. Resurrectionis ergo nomen, generaliter sumptum ad omnes huiusmodi res accommodari potest, frequētius tamen dicitur de rebus animatis, sed maxime de homine, qui veluti per antonomasiam proprie resurgere dicitur, & hoc modo vtimur fere semper hac voce simpliciter dicta. Et ratio reddi potest. Quia (vt dixi) hæc vox vsurpata est ad significandam hanc mutationem, vt interdum à Deo solita est fieri. Solent autem fieri proprie hominum resurrectiones, non autem aliarum rerum, vt constat ex canonica, & ecclesiastica historia. Quod si interdum fortasse leguntur res aliæ, vel animalia mortua repente miraculosè excitata, non est necesse credere tunc idem numero, quod exciderat, cum eadem forma excitari: cum neq; ex effectibus, & signis colligi id possit, neq; ad aliquem finem sit necessarium. In quo est magna differentia inter homines, & res alias corruptibiles. In homine enim forma separata à corpore manet, & est immortalis, & ideo multiplicatio animarū, & hominum non est omnino per accidens, sed per se ex intētione naturę, vt notauit D. Thom. 1. p. quæst. 68. art. 1. Vnde quia resurrectio, vt sic, nō tēdit ad multiplicationem, sed ad reparationem eius, quod ciderat, quando homo suscitatur, necesse est, vt eadem anima, quæ manserat separata, iterum corpori vniatur, vt idem homo resurgat. At vero in alijs rebus, quando corrumpuntur, formæ omnino pereunt, ac definunt esse, & ideo earum multiplicatio est tantum per accidens ad conseruationem spei. Atq; eadem ratione, si aliquando post corruptionem subitò excitari videntur, non est necesse, quod in eodem indiuiduo, sed in eadem specie resurgant, quia ad finem intentum nō magis refert vnum indiuiduū, quam aliud. Resurrectio ergo simpliciter dicta tātum in hominibus regulariter locum habet. Et hoc sensu semper de resurrectione loquemur.

Solus homo antonomasticè resurgere dicatur quomodo.

D. Thom.

Ex his satis expositis relinquitur vltima pars in descriptione posita, scilicet oportere, vt per surrectionem idem homo fiat, qui antea desierat esse. Nam si esset

si esset aliùs, iam non esset resurrectio, sed multiplicatio hominum, nouaque generatio. Sed licet hoc certum sit: tamen in explicanda hac identitate, ex qua ratio resurrectionis pendet, nõnullæ occurrunt difficultates, quæ in sequentibus sectionibus commodius tractabuntur.

SECTIO II.

Vtrum sit necessarium, vt id quod resurgit, eandem numero animam, & materiam habeat.

QVod ad priorem partem sectionis attinet, res est facilis. Nam de anima rationali nulla est controuersia propter rationem factam in fine præcedentis sectionis: tamen suppositasententia asserente in homine plures esse animas, & formas substantiales, aliqui existimant non esse necessarium ad veram resurrectionem, vt eadem numero anima sentiens, vel vegetãs redeat. Quod necessario sequitur ex eorum opinione, qui negant posse per diuinam potentiam raparari eandem numero formam materialem, dependentemq; à materia, postquam destructa est. Et licet sit possibile, tamen quod ad resurrectionem eiusdem hominis non sit necessarium, probari potest. Quia homo formaliter cõstituitur per animam rationalem vt sic, non vero per superiores formas. Nihilominus contrarium verius est, vt colligitur ex D. Thom. in 4. d. 44. quæst. 1. artic. 1. quæst. 2. ad 3. Vbi inquit, si in resurrectione non redeat eadem anima sensibilis, non fore idem animal, & cõsequenter neque eundem hominem. Quia hic homo essentialiter includit, quod si hoc animal: & quia variata parte essentiali, non potest simpliciter manere idẽ, quod antea erat. Deinde suppositavera sententia, in homine tantum esse vnam formam substantialem, est hoc simpliciter necessarium. Quia nõ potest eadem numero anima rationalis redire, quin redeat eadem anima vegetans, & sentiens talis hominis, cum sit vna, & eadem, quæ non potest informare secundum vltimum gradum, quin informet secũdum omnes. Tum quia in re non distinguũtur hi gradus, tum etiam quia sunt essentialiter subordinati. Deniq; (etiam si verum esset illas animas esse distinctas, ac materiales) tamen sine dubio possent à Deo iterum produci, vt in sequentibus attingemus. Atque de facto asserendum esset, ita fieri in vera hominis resurrectione, vt sic vere idem numero homo, qui resurgit.

Tota igitur difficultas versatur in posteriori parte quæstionis, an scilicet necessitate resurrectionis fit eadem materia corporis resurgentis, & mortui. In qua non est dubium de identitate specifica, seu essentiali. Quia cum hæc species materiæ scilicet rerum generabilium, & corruptibilium sit de essentia corporis humani, & consequenter de essentia hominis, si materia corporis resurgentis non esset eiusdem speciei, compositum ex illa non solum non esset idem homo, qui antea fuerat, verum etiam neq; esset homo. Non esset ergo illa resurrectio: sed noua productio cuiusdam noui monstri. Vnde sententia Eutichetis, Origenis, & aliorum, qui posuerunt corpora hominum resurgentium futura alterius rationis, quam nunc sunt, vel hoc titulo, hæresis merito damnatur, quod veritatem resurrectionis euertat, quamuis illa hæresis possit aliis modis intelligi vt inferius iterum attingemus. Dubium ergo inter Catholicos solum est de identitate numerica materiæ primæ. Quidam enim existimant, non esse necessariam. Quæ sententia tribuitur Origeni exponenti verba illa Psalm. 1. *Non resurgent impij in iudicio*, vt ex Methodio in dialogo Aglaophon, seu de resurrection refert Epiphan. hæres. 64. vbi licet non expressa loquatur de identitate numerica, necesse est tamen saltem de hac intelligi. Nam expresse dicit nõ requiri idem primum subiectum, & hoc modo defendit hanc sententiam Durandus 4. distinctione.

Orig. Method. Epiphan.

Durand.

A 44. q. 1. Cuius fundamentum est, quia forma est, quæ dat composito esse, & vnitatem. Materia enim, cum de se sit pura potentia, ab hac forma habet, quod sit hæc, & quod distinguatur ab alia, quia sicut totum esse eius est à forma, ita identitas, & diuersitas actualis, ergo quandocunque est sub eadem forma idem compositum resultat: ergo, vt sit vera resurrectio eiusdẽ hominis, satis est, quod anima sit eadem. Et confirmatur primo, quia in homine per nutritionem variatur materia, & fortasse per aliquot annos tota variatur: & nihilominus manet semper idem homo: ergo similiter esset idem homo, si iterum produceretur ex eadem anima compositus, quãuis materia esset diuersa, ergo esset vera resurrectio. Et hoc
B argumentum amplificat valde Origenes apud Methodium supra, inquirens, si materia futura est eadẽ in resurrectione, an sit illa, quã homo habuit in pueritia, vel in senectute, quia materia semper fluit. Confirmatur secundo, quia alias si duo homines succisiue habuissent eandem materiam, non possent postea simul resurgere. Quia non posset vtriq; eadem materia tribui sine nouo saltẽ miraculo, scilicet quod eadem materia simul sit sub duabus formis, quod Durandus simpliciter impossibile esse iudicat. Similiter qui mortuus esset puer, non posset nisi puer resurgere.

Communis vero sententia est, de necessitate resurrectionis esse, vt corpus resurgentis cõstet ex eadem numero materia, ex qua prius constitit. Ita D. *D. Thom. Scotus. Palud. Capreol.*
C Thom. 4. cont. Gent. c. 81. & quodl. 11. artic. 6. & in 4. disp. 44. qu. 1. art. 1. quæst. 1. vbi Scot. Palud. Capreol. & cæteri Scholastici hanc sententiam amplectuntur. Ratio est, quia sicut materia est de essentia hominis, ita identitas materiæ est de ratione eiusdem hominis. Quod declaratur, refellendo simul præcipuum Durandi fundamentum, in quo repugnantiã quandam inuoluere videtur. Materia enim suam propriam entitatem habet, quę sub diuersis formis manet eadem, alias in generatione nihil maneret in genito quod fuit in corrupto. Quia si aliquid manet, illud est aliqua res: maxime tamen est res, quæ est materia: ergo repugnat, vt materia accipiat totam identitatem, vel diuersitatem à forma. Nam illa entitas, quæ supponitur formæ, de se est eadem vel diuersa. Imo nisi hoc ita sit, in ipsa quæstione, quam
D Durandus admittit vt possibilem, inuoluitur repugnantia. Nam si materia hoc ipso quod est sub eadem forma, est eadem, impossibile est, eandem animam informare diuersas materias, quod in proposita dubitatione supponitur. Quod si Durandus dicat materiam, vt puram potentiam esse diuersam: tamen vt est actu, esse eandem, in primis falsum supponit. Quia quantumuis materia consideretur, vt potentia pura in ordine ad actum formalem, necesse est vt in se sit aliqua entitas, vt esse possit vera ac realis potentia passiua. Deinde non expedit difficultatem: quia materia etiam vt pura potentia, est de essentia compositi substantialis, & ideo si illa est diuersa, non erit idem homo, qui resurgit. Et confir-
E matur, nam transmigratio animarum (quam Pythagorei ponebant) non censebatur resurrectio: sed noua generatio, quamuis eadem anima relicto vno corpore aliud informaret, ergo ad resurrectionem non satis est identitas animæ, si distincta sit materia, quam informat, sed erit potius illa quædam animæ transmigratio.

Materia prima in se & de se propriam habet entitatem.

Durand.

Hæc difficultas pendet multum ex illa quæstione, an variata matera sub eadem forma sit idem homo, nec ne. Quæ quidem multum potest esse de nomine, Nam res fere constat, scilicet illum hominem omnino, & quoad omnes partes essentiales non esse eundem: quoad præcipuam vero partem, quæ proprie hominem constituit, esse eundem, & ideo si illa variatio materiæ paulatim fiat, & sub eadem corporis organizatione simpliciter censetur idem homo,

loquēdo humano more. Si autem fieret subita quædam mutatio totius corporis in aliud, non censeretur simpliciter idem homo, quamuis fortasse fieret modo imperceptibili, & cum organizatione & figura simili: idem simpliciter vocaretur. Nam quod variatio paulatim fiat, vel subito ad veram rei identitatem vel diuersitatem, nihil referre videtur: sed solum ad existimationem, & ad loquendi modum. Iuxta hæc ergo difficultas posita resolui posset, dicendo resurrectionem perfectam ex omni parte requirere identitatem materiæ, resurrectionem verò imperfectam, & secundum quid posse consistere cum sola identitate formæ.

De ratione perfectæ resurrectionis est omnimoda forma materiæque identitas.

Vt tamen non tantum modus loquendi, sed res ipsa magis explicetur, aduerto, quod cum resurrectio (vt dixi) sit mutatio quædam, in qua subiectum, & terminus reperitur, interdum potest denominare subiectum, quo modo dicimus resurgere corpus, quod mortuum erat, corpus enim illud, subiectum est, non terminus resurrectionis. Interdum vero potest denominare terminum, quo modo dicimus resurrexisse hominem vt Lazarum, verbi gratia. Animam vero proprie non denominat, quia illa non ceciderat, sed viua permanserat, quamuis denominari possit reunita corpori per resurrectionem. Igitur si resurrectio consideretur in ordine ad terminum, si recte responsum est, sicut est idem, vel alius homo mutata materia sub eadem anima, ita secundum quid posse dici reproductionem, seu resurrectionem eiusdem hominis variata materia, non tamen simpliciter & perfecte. At vero, si resurrectio dicatur in ordine ad subiectum, sic non potest dici vera illius resurrectio, nisi eadem materia numero, quæ fuit in mortuo, sit in homine suscitato. Quia si non est eadem materia corporis mortui, & resurgentis, quamuis resurgat aliquo modo idem homo, tamen illud corpus quod fuit mortuum, vere non resurgit, quandoquidem vlterius non informatur anima. Item, quia si corpus denominatur resurgens, ergo oportet, vt illa mutatio, quæ est resurrectio, in illo fiat, tanquam in subiecto, alias nullo modo denominari poterit à tali mutatione: ergo necesse est, vt forma introducatur in illammet materiā, ex qua tale corpus constat, quia corpus non est subiectum illius mutationis nisi ratione materiæ, quæ in se recipit formam. Denique propter hanc causam in scriptura sacra nō tantum hominum resurrectio prædicatur: sed etiam promittitur ipsorū corporum, & ossium, ac membrorum suscitatio, vt significetur non vtcūque homines esse suscitandos, sed perfecte, hoc est, per viuificationem eorundem corporum, quoniam videlicet hæc est de ratione perfectæ resurrectionis. Vnde Ioann. 5. ait Christus, *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij*, & Luc. 21. *Capillus de capite vestro non peribit*, 1. ad Corint. 15. *Seminatur corpus animale, surget spirituale: seminatur in corruptione, surget in incorruptione*, & Iob. 19. *In nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum*. Vbi Gregor. libr. 14. capite 27. & sequentibus id late confirmat, & inter alia inquit. *Non rectè resurrectio dici potest, vbi non resurgit, quod cecidit.* Et eodem modo interpretatur hæc loca Hier. in ep. 61. ad Pāmachiū contra errores Ioannis Ierosolymitani, & late Aug. 22 de Ciuit. c. 22. & seq. & in Ench. ca. 84. & seq. vbi fusè declarat, quomodo eadem materia sit futura in corporibus resurgentium, & optimè libr. 2. de consolatione mortuorum. Vbi id confirmat ex Isaiæ 26. *Exurgent mortui, & resurgent, qui in monumentis sunt*, & Ezech 37. *Ossa arida audite verbum Dei, &c.* Et Fulgentius lib. de fide ad Petrum, capit. 3. vbi dicit in Christi aduentu à primi hominis corpore, vsque ad omnium hominum corpora esse suscitanda, & singula corpora singulis suis animabus esse reddenda. Denique Damascenus lib. 4. de fide cap. 28. *Resurrectionem* (inquit) *dicentes, corporum resurrectionem intelligimus. Resurrectio enim nihil aliud est, quam secunda, eius quod cecidit, surrectio. Ex quo efficitur, vt illud ipsummet corpus, quod interit, & dissoluitur, tandem interitus expers, ad vitam rediturum sit.* Similia multa habet Tertullianus in lib. de resurrectione carnis. Chrysostomus variis homiliis de resurrectione, in tomo 5. & alij Patres, qui de hoc argumento scripserunt, quorum testimonia in sequentibus attingemus. Itaque quamuis ille modus imperfectæ resurrectionis à Durando confictus concipi possit, & intelligi, vt possibilis: tamen vera resurrectio, prout Scriptura & Ecclesia de ea loquuntur, identitatem requirit nō solum animæ, sed etiam materiæ. Et præter dicta, addi potest ratio sumpta ab ordine diuinæ iustitiæ ex Dion. cap. 7. de Eccles. Hierar par. 1. vbi sic inquit. *Alij vero animabus aliorum corporum coniugia tribuunt, iniurijs (vt reos) quantum in se est afficientes corpora, quæ cum sanctis animabus laborarunt, sacrisque retributionibus priuantes, quæ ad finem sanctissimi cursus peruenerunt.*

Damasc. *Tertul.* *Chrysostom.* *Dionys.*

Responsio ad argumenta in oppositum Iustin.

Fundamento Durandi iam satisfactum est, prima quoque confirmatio expedita est. Ad secundam vero de primo casu, illo fere argumento vtebantur gētes ad eludendam resurrectionem, vt refert Iustinus in quæstionibus Græcorum ad Christianos in fine. Quibus ipse nihil aliud respondet, quam propter has nugas non esse resurrectionem in dubium reuocandam, sed spectandam Dei potentiam. Plura vero de eodem argumento scribit Athenagoras libr. de resurrectione, vbi dicit, etiāsi quis humanis carnibus vescatur, nunquam illis nutriri, nec eas in se conuertere, sed vim nutritiuam statim resilire, & id alimentum abijcere. Sed hoc, & contra experientiam est, & contra rationem physicam, quia naturalis calor naturaliter operatur. D. Thom. ergo 4. d. 44. q. 1. art. 2. q. 4. ad 3. & 4. ad 4. contra gen. c. 81. respondet, si eadē pars materiæ in duobus hominibus fuerit, illi esse tribuendam, qui eam habuit in sua prima productione, quod si contingit in hoc esse æquales, illi esse tribuendam, qui primus illam habuit. Et hac sola posteriori regula videtur Augustinus supra citatis locis, dicens eam materiam illi animæ esse tribuendam, quæ primo illam informauit. Quia veluti primum ius in eam acquisiuit, & illius facta est propria, quæ vero postea illam habuit, quasi mutuatū illam accepit. Sed in primis non video, quam certa ratione hoc constet, aut cur sola temporis antecessio aliquod maius ius conferat. Præsertim cum fieri possit, vt is, qui posterius illam habuit, diuturniori tempore eam possederit: vel certe vt habuerit per generationem, & quasi primarium sui corporis fundamentum: alius vero solum per nutritionem, vt D. Thomas dixit. In cuius regula illud solum difficultatis occurrit, quia solum attēdit rationem physicam, non moralem. Videtur autem etiam esse habenda meritorum ratio. Dicendum ergo videtur, sine speciali miraculo (quod fingendum non est sine fundamento) non posse euenire, vt duo homines in toto vitæ discursu eādem omnino materiam habeant. Quia nullus est, qui solis humanis carnibus nutriatur: imo pauci sunt, qui aliquando eis vtantur in cibum: ac deinde tot sunt rerum transmutationes, vt naturaliter accidere non possit, eāndem omnino materiæ partem tam in generatione, quam in nutritione, & augmento à duobus hominibus participari. Quocirca, non fingendo aliud miraculum, semper vnicuique restituitur saltem illa pars materiæ, quæ illius fuit propria, & non alterius hominis. Quod si fortasse in aliquibus partibus materiæ communicent, & non sufficiant ad vtrumque corpus integrum formandum: tunc iuxta ordinem diuinæ prouidentiæ, & iustitiæ, vel diuidetur illa materia, vel alteri tota dabitur pro ratione meritorum

Athenag. *D. Thom.* *August.*

Luc 21 *1. Cor. 15:* *Iob 19.* *In resurrectione, eiusdem omnino corporis futura reparatio Hieronym Augustin.* *Isaiæ 26.* *Ezech 37.* *Fulgent.*

rum vtriusque: ita, vt quoad fieri possit seruetur iustitia distributiua, & homo accipiat præmium, vel pœnam etiam in ea parte corporis, quæ ad bene, vel male operandum magis illi cooperata est, alia vero pars materiæ supplebitur aliunde. In quo nihil fit contra veritatem resurrectionis: quia vere resurgit totum, quod ceciderat: supplentur autem defectus, quos in hominibus esse contingit. Et idem proportionaliter dicendum est, etiamsi fingatur casus, in quo aliquis homo nullam materiam habeat, quæ nō fuerit alterius hominis. Quia cum materia humani corporis in toto vitæ discursu multa sit, etiam si pars materiæ vnius corporis alteri tribuatur, nunquam deerit aliqua alia pars materiæ proprij corporis, ex quo possit hominis resurgentis corpus fabricari. Ac denique facile est Deo sua potentia, & prouidentia ita omnia disponere ac distribuere, vt vnusquisque vel omnino, vel maiori ex parte suum proprium corpus accipiat. Vnde vanum est, quod Origenes supra interrogabat, an hæc materia sumenda sit ex pueili, vel senili corpore? nihil enim hoc refert, dummodo identitas materiæ aliquo modo seruetur: reliqua vero Deus disponet vel prout magis expediet ad reddendum singulis condignum præmium, pœnamve, vel prout necessarium fuerit ad communem omnium hominum resurrectionem perficiendam.

Puer in exiguo defunctus corpore resurgere in maiori quomodo possit.

Ex quo etiam facilis est responsio ad aliam partem secundæ confirmationis Durandi, scilicet quomodo possit resurgere in maiori corpore, verbi gratia, virili, qui in paruo, & infantili mortuus est. In quo quidam dicunt, posse Deum ex quacunque parte materiæ quantumuis minima fabricare corpus magnæ molis, & quantitatis, nulla facta additione substantiæ, seu materiæ, sed tantum quantitatis & aliorum accidentium. Sicut formauit corpus Euæ ex costa Adæ, in qua exigua portio erat materię, & tamen corpus ex illa formatum perfectum, & cōpletæ magnitudinis fuit. Ita sentit Gregor. Nyssenus orat. de Resur. circa medium, & insinuat Augustin. *Greg. Nyss. August.* sermon. 2. de consolat. mortuorum cap. 3. dicens. *Sed dubitas, quomodo de paruis ossibus totus possit homo restitui. Reuera tu ex modica scintilla ignis ingentem suscitas flammam. Deus non poterit ex modico cineris fermento totum corpusculi tui redintegrare conspersum.* Nec defuerunt Philosophi, qui crediderint hoc esse possibile. Quod si verum esset, facile iuxta hunc dicendi modum omnia dubia supra insinuata soluerentur. Mihi tamen huiusmodi responsio probari non potest, Quia modus ille vel impossibilis est, vel eo modo, quo est possibilis, ad veram resurrectionem nō confert. Quod ita explico, nam ex parua materia intelligi potest fieri corpus magnæ molis suis membris distinctum, æquè, vel magis densum, quam ex eadem materia prius esset paruum compactum: hoc (inquam) intelligi potest, si talis materia sub eadem, vel sub diuersis partibus quantitatis in pluribus locis, iuxta partium, ac membrorum multitudinem constituatur. Hic tamen modus nec connaturalis est, nec veritati resurrectionis accommodatus. Corpora enim resurgentium futura sunt in sua natura integra, & perfecta, & quantum ad substantialem compositionem pertinet, modo connaturali constituta. Si autem non fingitur huiusmodi replicatio materię in multis partibus, & locis, non potest mente concipi, quomodo ex parua materia fiat magnum corpus, non per rarefactionem (hoc enim non est ad rem) sed cum debita densitate, quæ maior est in virili, quam in puerili corpore. Quia naturalis constitutio corporis in tanta densitate necessario requirit tantam materiam, sicut & tantam quantitatem. Imo tanta quātitas necessario postulat tantam materiam. Vnde, si pars materiæ auferatur, vel pars quantitatis tollenda est, vel necesse est, vt sine subiecto maneat. Quia quantitas veluti adæquate adhæret materiæ, ita vt pars quantitatis parti materiæ respondeat, & neque in vna parte materiæ intelligatur esse duplex pars quantitatis, neq; vna pars quantitatis in duplici materiæ parte. Ergo, sicut ex parua quantitate non potest fieri magna æque, vel magis densa, nulla addita quantitate: ita neque ex parua materia potest fieri magnum corpus substantiale, & materiale, nulla facta additione materiæ. Respondetur ergo cum D. Thom. in 4. d. 44. quæst. 1. artic. 2. quæst. 4. ad 3. vt puer resurgat in magnitudine perfecta, & in corpore naturali modo constituto, necessarium esse aliquam additionem fieri. Quod non erit contra veritatem, & perfectionem resurrectionis, quia vere resurget idem numero, quod cecidit, habebitque totam materiam eandem, quam anteà habuit, sed non illam solam, quia non habuerat integram atque perfectam.

Ex his facile etiam intelligi potest, an sit de necessitate veræ resurrectionis, vt tota materia, quæ fuit in mortuo, restituatur homini suscitato. Dicendum est enim ad veram resurrectionem solum requiri, vt ex priori materia restituatur corpus humanum constans ex omnibus, quæ sunt caro, sanguis, & aliæ partes, & humores, quanquam aliquæ partes non sunt simpliciter necessariæ, sed ad quandam integritatem, ne corpus sit mutilum, aut imperfectum, vt latissime explicat D. Thom. in 4. distin. 44. quæst. 1. artic. 2. Illa ergo materia, quæ sufficiens fuerit ad huiusmodi corpus componendum, resumetur, & satis erit ad veram resurrectionem. Si qua vero superfuerit, cum illa non sit necessaria corpori humano, nec erit necessaria ad veram resurrectionem: si tamen aliquid defuerit, aliunde suppleri poterit, vt dictum est.

1. Dubium.

Duo tamen supersunt dubia circa superius dicta. Primum est, vtrum non solum necessarium sit, vt materia totius corporis sit eadem: sed etiam, vt materia singulorum membrorum respectiue sit eadem, id est, vt ex eadem parte materiæ, ex qua prius constabat corpus, constet postea & similiter manus, iecur, pes, &c. Nam D. Tho. in 4. dist. 44. q. 1. ar. 1. quæst. 3. indicat hoc esse de necesitate resurrectionis, præsertim loquendo de materia, quæ existebat in partibus diuersarum rationum. Quia facta variatione in huiusmodi partibus, fit varietas essentialis. Et hanc sententiam sequuntur ibi aliqui recentiores. At vero D. August. in Enchirid. cap. 89. & libr. 22. de Ciuit. capit. 10. expresse negat hoc esse de necesitate resurrectionis. Quam sententiam sequutus est Anselmus in elucidario, & ad Ephes 4. & ex Scholasticis supplementum Gabr. in 4. d. 44 q. 1. artic. 2. conclusione 6. quam dicit esse communem doctorum sentētiam. & probari potest ratione contraria illi, quam D. Th. insinuabat. Nam si totum corpus constat ex tota eadem materia realiter, & substantialiter erit idem corpus, etiamsi inter partes sit facta materiæ cōmutatio, quia huiusmodi varietas non facit substantialem diuersitatem, sed situalem tantum, vel accidentalem, ergo ea non obstante erit simpliciter idem homo, qui resurgit, erit ergo vera resurrectio. Et cōfirmatur. Nam de partibus homogeneis D. Thomas concedit non esse contra veritatem resurrectionis, quod situ transmutentur secundum materiam, ergo idem erit de partibus heterogeniis. Nam quamuis hæ partes dicantur diuersarum rationum, hoc solum est quod dispositiones, & accidentia (nam in substantiali compositione non differunt) ergo nō obstante prædicta transmutatione erit simpliciter idem homo quoad substantiam, atque adeo & vera resurrectio, quæ intrinsece est mutatio substantialis.

D. Thom. August. Anselm. Sup. Gab.

Responsio. Identitas in materia singulorū membrorum quo-

Et hæc posterior sententia verior mihi videtur, si in rigore loquamur de his, quę necessaria sūt ad verā & absolutam resurrectionem. Si autem loquamur de maiori perfectione resurrectionis, & prout illam futuram

modo sit de necessitate resurrectionis.

futuram speramus, hoc modo probabilius est seruãdam esse identitatem materiæ non solum in toto: sed etiam in partibus, quo ad fieri commode posit. Hoc enim diuinæ potentiæ facile est, habetque maiorem quandam congruitatem, & pertinere interdum potest ad perfectam remunerationem, & vindictam, vt nimirum in eadem parte, quæ fuit organum virtutis, aut vitij, præmium, vel pœna recipiatur. Sicut enim Sancti probant resurrectionem, quia æquum est, vt corpus, quod fuit instrumentum animæ ad operaiustitiæ, sit particeps beatitudinis eius: ita probari potest, congruum esse, vt pars, nimirum oculus, per quem Sanctus lacrymas compunctionis effudit, resurgat etiam oculus, per quem Sanctus Christi visione fruatur. Iuxta illud quod Iob. 19. *Quem oculi mei conspecturi sunt*, & sic de cæteris. Quæ ratio & congruentia maior est inter partes heterogeneas, quæ sunt instrumenta operationis, earumq; ordo, & situs intentus à natura est, quæque alio modo formaliter distinguuntur: quam in partibus homogeneis, quæ omnino sunt eiusdem rationis, & earum situs, & ordo quodam modo accidentarius est, & ita D. Thomas supra interpretatur suam, & Augustini sententiam.

2 Dubium.

Vnio animæ & corporis eadem in specie cum priori necessaria ad resurrectionem.

Alterum dubium est, an de necessitate resurrectionis sit eadem vnio animæ, & corporis, quæ antea erat. Vbi non est sermo de vnitate specifica. Nam hæc sine dubio est necessaria, quia in resurrectione necesse est, vt anima informet corpus modo, & causalitate formali connaturali ipsi animæ, & è contrario, vt materia suscipiat animam, componatque hominem concurrendo etiam modo connaturali in genere causæ materialis. Hæc ergo causalitas necessario est futura eiusdem rationis, & speciei, ergo & vnio, quæ est ipsamet causalitas, seu quasi via in suo genere ad effectum istarum causarum componendum. Quin potius fortasse non est possibilis vnio inter materiam, & animam alterius speciei: si tamen talis sit vnio, vt ex ea homo resultet. Nam sicut homo est vnius speciei: ita & vnio, & informatio, per quam componitur, est vnius tantum rationis. De vnitate vero numerica potest esse nonnulla ratio dubitandi. Hinc enim videtur non solum non esse necessarium: verum nec possibile, vt idem modus vnionis restituatur. Quia non habet entitatem propriam, sed solum est modificatio entitatis, & non habet vnitatem numericam ab ipsa entitate, quam modificat, cum in eadem entitate possint modi numero differentes successiue fieri: ergo indiuiduatur hic modus ex eo, quod hic, & nunc fit in tali re, ergo hoc ipso, quod fit diuerso tempore, & diuersa actione, quam prior modus, necessario erit numero diuersus. Et cõfirmatur, nam propter hanc solam causam res successiuæ, quę semel transeunt, non possunt eædem numero restitui, quia sunt modi quidam, qui per seſe indiuiduantur ex eo, quod hic & nunc fiant. Quocirca si ille modus vnionis idem numero restitui potest etiam eadem numero sessio poterit restitui: ergo & eadem circulatio, & quælibet alia res successiua: Hoc autem absurdum est: alias sequeretur etiam ex natura rei semper redire eundem numero modum, quandocunque in eadem re, & in ordine ad idem, iterum, atque iterum redit. Vt verbi gratia; si posi quam surrexi, iterum sedeo in eodem loco, & cum eodem omnino situ, eadem omnino numero sessio fiet, quæ ante præcesserat: & idem est de figura, motu, & similibus. Quia in his nulla est ratio distinctionis, nisi temporis diuersitas, ergo vel hæc nunquam satis est ad numericam diuersitatem, & ita redibit semper idem numero, vel si aliquando sufficit, semper illam efficiet, etiam in ordine ad diuinam potentiam. In contrarium autem est: quia de essentia hominis non tantum sunt materia, & anima, sed etiam vnio earum inter se, ergo de ratione huius hominis, non tantum est hæc materia, & hæc anima, sed hæc etiam vnio: ergo vt verum sit reparari hunc hominem absolute, necessarium est etiã hanc vnionem materiæ, & formæ restitui. Respondent aliqui, illam vnionem esse accidens, & ideo non esse de necessitate eiusdem hominis. Ita Viguerius in institutionibus c. 21. §. 2. verticulo 4. Sed hoc est falsum, nam illa vnio non est accidens, sed modus substantialis, cum ad compositionem substantiæ intrinsece pertineat. *Viguer.*

In hac re dicendum videtur: non esse simpliciter ad veram resurrectionem necessarium, vt idem modus vnionis materiæ, & formæ restituatur. Ita docet D. Thom in 4. distinct. 44. q. 1. artic. 2. ad 2. Quia principia, quæ simpliciter constituunt hunc hominem, sunt materia, & forma: vnio autem est conditio, & quasi via, & causalitas in genere causæ materialis, & formalis ad hunc effectum constituendum, & ideo effectus, seu homo erit simpliciter idem numero, si ex eisdem principiis constet, etiamsi vnio sit numero diuersa. Sicut si Christus nunc humanitatem dimitteret, & iterum illam assumeret per aliam vnionem numero distinctam, nihilominus persona composita eadem numero esset, quæ antea erat. Addo vero non esse impossibile Deo eandem vnionem numero reparare. Potuisset enim ille hanc vnionem numero nunc facere, si antea non fuisset: quod autem prius fuerit: cum iam non sit, non abstulit Deo potentiam ad illam faciendam. Item Deus potuisset conseruare illam vnionem, vsque ad hoc tempus, ergo eadem ratione poterit in priori, & posteriori tempore illam efficere, non cõseruando eam in tempore medio: nulla est enim maior repugnantia, cum conseruare sit reuera efficere. Tandem Deus nõ pendet in sua actione à circumstantiis, nec determinatur ab illis ad agendum hoc potius quam illud: sed à sua voluntate. Et hæ rationes (vt verum fatear) procedunt de omnibus rebus, & modis præsertim permanentibus (vt nunc abstraham à disputatione de successiuis.) Neq; inde tamen fit, naturaliter semper eundem numero modum redire, quandocunque redit omnino similis in specie. Hi enim modi, sicut & res aliæ permanentes, non distinguuntur numero ex circumstantiis extrinsecis, quia hic, & nunc fiunt; (sunt enim hæc valde extrinseca) sed distinguuntur seipsis. Nam eo modo, quo habent esse, per illud distinguuntur, sicut & constituuntur. Tamen quamuis res hæ non distinguantur numero per illas circumstantias: sed agentia naturalia determinantur ad agendum hoc indiuiduum potius, quam illud à subiecto, & circumstantiis, & ideirco successu temporis efficiunt formas, & modos numero diuersos in subiecto. At Deus non pendet, nec determinatur à subiecto, & circumstantiis, ideoque potest & efficere vnionem numero diuersam, & eandem reparare pro sua voluntate. Ex quo tandem probabilius existimo de facto reparari in resurrectione eandem numero vnionem, quę antea fuerat inter materiam & formam. Quia licet hoc non sit simpliciter necessarium ad vnitatem eiusdem hominis: tamen aliquid confert ad perfectiorem vnitatem. Cum ergo tam facile possit Deus eandem numero restituere, sicut nouam efficere, verisimilius est eandem restituere.

D Thom. Vnio materiæ eadem numero cum priore non de necessitate resurrectionis.

Reproductio earundem numero rerum permanentium possibilis Deo.

Vnio inter materiam, & formam eadem cum priori requiritur in resurrectione.

SECTIO III.

Vtrum ad resurrectionem eadem requirantur accidentia, idemque sexus.

CIrca priorem partem loqui possumus (sicut in aliis diximus) vel de identitate specifica, vel de numerica. Et videtur sane neutram vnitatẽ requiri. Quia cum resurrectio dicat mutationem substãtialem (vt diximus) si restituatur eadem numero substantia, erit vera resurrectio, etiamsi nulla accidentia

dentia restituantur, neque eadem, neq; similia. Et ita videtur de resurrectione sensisse Eutyches, qui dixit resurrectura quidem corpora, non tamen palpabilia: sed aere subtiliora. Qui error solet etiam tribui Origeni, qui videtur negasse, futura esse corpora organica, sed rotunda, vt videre licet in Prateolo verb. Origenistæ, & ver. Eutychiani, Castr. verb. resurrectio, hæres. 2. & 13. & videri etiam potest Sixtus Senen. libr. 5. Bibli. annot. 143. qui eum vindicat ab hac nota. Dicēdum itaq; in primis, necessaria esse aliqua accidentia saltem similia in specie. Quod existimo certum, quia de fide certum est ad veritatem resurrectionis pertinere, vt resurgat corpus heterogeneū habens ossa, carnem & neruos, & cæteras partes aptè dispositas, vt per animam rationalem viuificentur: sed hæc dispositio fieri nequit sine aliquibus accidentibus, ac temperamento connaturali corpori humano, hæc ergo accidentia necessaria sunt, saltem specie similia. Consequentia cum minori euidens est. Maior vero constat ex scripturis supra citatis, in quibus ossium, & carnis resurrectio promittitur. Vnde Christus aiebat. *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Hoc ergo exemplo capitis nostri* (vt inquit Concil. Toletanum 11. in confessione fidei) *confitemur veram fieri resurrectionem carnis omnium mortuorum, neque in aerea, vel qualibet alia carne (vt quidam delirant) resurrecturos non credimus: sed in ista, qua viuimus, mouemur, & sumus.* Ex quo testimonio euidenter colligitur, ad veritatem resurrectionis non tantum requiri eandem materiam primam. Hanc enim fortasse non negassent, saltem secundum identitatem specificam, Eutyches, Origenes, & alij, qui dicebant corpora resurgentium futura aerea, vel rotunda. Nam hæc corpora eiusdem materiæ essent cum terrestri: differrent autem in temperamento, & dispositione. Ergo illi fuerunt hæretici non negando identitatem materiæ: sed veritatem temperamenti corporis humani, & partium eius, quod temperamētum in accidentibus consistit. Ratio vero est, quia licet resurrectio essentialiter sit mutatio substantialis: tamen substantia, quæ per illam fit, non potest naturaliter consistere absque huiusmodi accidentibus, & ideo quamuis hæc accidentia per se primo non requirantur, tanquam de essentia ipsius resurrectionis, vel primarij termini eius: requiruntur tamen per se secundo, vt dispositiones, & proprietates necessariæ ad eā vnionem, quæ per resurrectionem fit, vel eam consequentes. Vnde intelligitur non solum esse necessaria hæc accidentia similia in specie: sed etiam in illo gradu, & temperamento, quod possit esse connaturale corpori humano tum in specie, tum in individuo. Quia ratio facta æque de his omnibus procedit: de aliis autem accidentibus non est eadem ratio. Et propter hanc causam non dixi esse necessaria omnia accidentia, sed aliqua. Nam si qua erant in homine prius viuente aduentitia, nihil ad perfectionem cōducentia, neque ad naturalem rei statum, hæc non est necesse redire, quia neq; pertinent ad identitatem simpliciter hominis, neque ex illa sequuntur. Et similiter fieri potest, salua veritate resurrectionis, vt homo resurgens habeat multa accidentia, quæ prius non habuerat nec in individuo, nec in specie. Quia hoc non repugnat cum vera eiusdem hominis vnitate, neque est contra naturalem perfectionem eius, sed spectare potest ad altiorem eius perfectionem, & statum. Et hoc modo salua veritate resurrectionis potest, *corpus animale resurgere spirituale, & quod erat mortale, resurgere immortale*, vt Apostolus dixit, 1. ad Cor. 15. & in sequentibus latius declarabimus.

Secundo de vnitate numerica dicendum est, quēdam esse accidentia, quæ post mortem hominis, & dissolutionem compositi semper manent in altera ex partibus separatis, vt intellectus, & voluntas in anima, & quantitas in materia prima, iuxta probabiliorem sententiam, & ad hoc etiam propositum docuit D. Thomas in 4. distinctione 44. quæstione 1. articulo 1. quæstione 1. ad 3. Et hæc accidentia necesse est, vt eadem numero redeant. Quia necessario consequuntur eadem principia substantialia, quorum vnio per resurrectionem fit. Alia vero accidentia, quæ per se pendent à toto composito, & illo dissoluto, vel statim pereunt, vt sensus, vel paulatim corrumpuntur, vt calor, & aliæ qualitates, & de his si in rigore loquamur, dicendum est, non esse simpliciter necessaria ad veram resurrectionem. Ita Diuus Thomas loco citato ad 4. Et patet, quia quamuis illa varientur, potest eadem substantia consistere modo connaturali. Declaratur exemplo, nam quando Christus verbi gratia, illuminauit cæcum, non est necesse, vt eundem omnino numero visum, illi restituerit, quem antea habuerat, aut quem habiturus esset, si principio generationis non impediretur. Quæ enim huius rei necessitas? Sicut enim ignis quocunque calore, etiamsi numero distinctus sit, erit contentus, & connaturali modo existet: ita si homo recipiat visum suæ naturæ accommodatum, satis illi erit, tametsi idem numero non sit: idem ergo dici poterit in resurrectione. Et de facto ita esse futurum sentiunt D. Thomas, Scotus, & Durandus, Sotus, & alij, in 4. distinctione 44. & idem Diuus Thomas 4. contra Gent. capit. 81. ad 2. obiectionem. Sed licet hoc probabile sit, verisimilius tamen est, in resurrectione hominum, quæ erit perfectissima, restituturum iri eadem numero accidentia, præsertim illa, quæ sunt aliquo modo intrinseca naturæ, vt facultates sensuū, & similes. Quod indicatur verbis illis Iob. *Quem oculi mei conspecturi sunt.* Et congruentia adiungi potest. Quia hoc est Deo æque facile, & pertinet ad quandam rationem iustitiæ, vt ijdem sensus, qui fuerunt organa merendi, sint etiam præmij participes. Et hanc opinionem elegit Palacius, in quarta distinctione 43. disputatione secunda, in fine.

Ex his oritur ratio dubitandi circa posteriorem partem quæstionis de identitate sexus, eiusque resolutione. Sexus enim non pertinet ad substantialem identitatem eiusdem compositi. Nam si constet ex eadem materia, & anima, erit idem compositum, quamuis sexus varietur. Neq; etiam pertinet ad ea, quæ intrinsece consequuntur substantialem hominis compositionem: sed videtur esse quoddam accidens valde extrinsecum consistens tantum in figura quadam & situ aliquarum partium corporis humani, ergo licet varietur, vel omnino tollatur, non tolletur veritas resurrectionis. Et confirmatur, nam ita fiet in hominum resurrectione, quę tamen perfectissima erit. Assumptum patet ex Basil. Psal. 114. & Hier. ad Ephes. vbi sic inquit. *Foueamus, & viri vxores, & animæ nostræ corpora: vt & vxores in viros, & corpora rediganturin animas, & nequaquam sit sexuum vlla diuersitas. Sed quomodo apud Angelos non est vir, & mulier, ita & nos qui similes Angelis futuri sumus, iam esse incipiamus, quod nobis in cœlestibus reprom ssum est.* Similia habet Athanas. serm. 3. contra Arrian. non longe à fine.

Dicendum vero est in primis, in futura generali resurrectione hominum seruandum esse sexuum diuersitatem ita vt in eo vnusquisque resurgat, in quo conceptus fuit. Hoc certum est, vt constat ex doctrina omnium Scholasticorum in 4. dispu. 44. neq; aliquis Catholicus id vertit in dubium, sed solum illi hæretici, qui humanum corpus organicum negarunt futurum esse in hominibus resurgentibus. Sancti vero Patres sicut credunt illa corpora futura esse suis organis distincta, & composita, ita distinctionem sexuum in eis futuram agnoscunt. Vt diserte tradunt Tert. libr. de resurrectione carnis c. 60. & sequentibus, Hier. epist. 61. supra citata ad Pammach. de erroribus Ioannis Ierosolymitani, & in Epistola 27. ad Eustoch. non longe à fine, & Augustinus 22. de

Ciuit.

Orig. Prateol. Castr. Six. Senen.

Identitas accidentium specifica ad resurrectionem necessaria.

Luc. 24. Concil. Tol.

cum prioribus num sit ad resurrectionem necessaria. D. Thom.

D. Thom. Scotus. Durand. Sotus.

Iob. 19.

Palac.

Basil. Hieron.

Athanas.

In generali resurrectione futura sexuum distinctio.

Tert. Hieronym. August.

1. Cor. 15.

Restitutio eorundem numero accidentium

Ciuit.c.17. vbi refert, quosdam dixisse resurrecturos omnes in sexu virili (quem errorem aliqui tribuunt Armenis) propterea quod Paulus ad Ephes. 4. dixit. *Ephes. 4.* *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Quorum sententiam ipse reijcit. Primo, quia distinctio sexuum non ad vitiũ, sed ad naturam pertinet. Et quamuis ad veterem vsum futura non sit, potest tamen deseruire ad decorem, & vt laudetur Dei sapientia, atque clementia, qui & quod non erat fecit, & liberauit à corruptione, quod fecit. Secundo, quia Christus interrogatus à Saducæis, cuius in resurrectione futura esset vxor illa, quæ septem viros habuerat, non respondit in eo statu non esse futuros viros, & fœminas, sed non futuras nuptias; supponens potius futuras tunc fœminas, non tamen ad vsum nuptiarum. Quod *Luc. 20. Beda Chrysost. Euthym.* argumentum eodem modo ponderauit Beda Lucæ 20. vbi eandem sententiam docet. Indicauit etiam Chrysost. homil. 71. in Matth. & clarius Euthym. suo cap. 53. dicens. *Neque viri matrimonium contrahent, neque mulieres nuptui tradentur.* Et notat, Lucam addidisse, *Neque amplius mori poterunt. Quia nuptiæ propter mortem factæ sunt, & loco mortuorum alij generantur, vbi autem non est mors, iam neque nuptiæ sunt.* Quæ verba optime confirmant, quod intendimus: caute tamen legenda sunt. Quia nuptiæ etiam in statu innocentiæ fuissent, vnde non tantùm propter mortem introductæ, sed propter multiplicandos homines, donec impleretur numerus electorum. Ex quo potest eadem proportione ratio confici. Quia post generalem resurrectionem iam erit numerus electorum impletus: non ergo erunt nuptiæ necessariæ. Manebit tamen sexuum distinctio propter alias causas. Tertiam rationem addit D. Thom. in 4. distinct. *D. Thom.* 44. qu. 1. art. 3. quæstiunc. 3. Quia ad perfectam resurrectionem oportet, vt redeat idem numero homo secundum omnes conditiones, quas postulat talis natura non solum specifica, sed etiam indiuidualis. Sed hanc sexuum diuersitatem postulat in primis ipsa natura specifica, cuius diuersi gradus implentur per huiusmodi varietatem. Deinde talis indiuidua natura, sicut postulat certum temperamentum, & dispositionem, ita & sexum determinatum, ergo. Vltimam rationem adiungere possumus, quia vel omnes homines resurgent vnius sexus, vel nullius. Hoc posterius dici nullo modo potest, si pro constanti supponamus illa corpora futura esse organica, & vere humana, ac integra, & non monstrosa, nec mutila. Nam si propter fictam quandam honestatis speciem, quis existimet priuanda esse corpora gloriosa sua integritate, & naturali compositione: eadem ratione dici posset, non habitura multa alia membra quæ turpitudinem præ se ferunt, aut pudorem. Si autem primum dicatur, inquiro, cur vnus sexus retinendus sit, & reijciendus alius? Nunquid propter vitandam concupiscentiam, & pudorem? Sed hoc nullius momenti est, quia in statu innocentiæ nullus erat pudor, neque concupiscentia inordinata, propter summam animæ rectitudinem, & naturæ integritatem: ergo multo minus est, quod in resurrectione timeatur. Dices hoc solum procedere in Sanctis, non vero in damnatis. Respondetur, primum nullum esse incommodum, quod illi pudore afficiantur. Deinde illi etiam non patientur concupiscentiæ motus, nam suo modo habebunt corpora, quæ ab intrinseco alterari non possint, sed solum ab igne, & aliis agentibus externis, quæ fuerint instrumenta diuinæ iustitiæ. Adde eos tanta tristitia, ac dolore afficiendos esse, vt nullus eis futurus sit voluptatis & concupiscentiæ locus. Vel fortasse reijcietur sexus fœmineus, quia imperfectus: vt enim Aristoteles dixit, fœminæ sunt ex quodam defectu naturæ. Sed neque hoc dici potest, tum quia ad perfectionẽ vniuersalis naturæ pertinet ipsa varietas rerum, etiam in perfectione sint inæquales. Tunc etiam, quia licet sexus virilis ex suo genere perfectio sit: tamen etiam sexus fœmineus est per se intentus à natura. Vnde non dicitur esse ex defectu naturæ, quia sit monstrosus, aut per accidens: sed quia in eo generatio naturalis est minus perfecta, ergo seruabitur eadem diuersitas in perfectissimo statu naturæ. Quod ergo Paulus dixit, omnes resurrecturos *in virum perfectum*, non propter sexum, sed propter perfectionem ætatis, & iudicij dictum est, vt Ambrosius ibi exponit. Vnde nomine viri, fœminæ etiam comprehenduntur, sicut illo Psalmo. *Beatus vir, qui timet Dominum*, vt Hieronymus, & Aug. exposuerunt. Patres vero citati solum sentiunt, non esse futuram sexuum diuersitatem, quoad vsum, secus quoad substantiam.

Ex quo vlterius inferre possumus, quamuis non fit simpliciter necessarium adveram resurrectionem substantialem, vt seruetur idem sexus in eo, qui resurgit: pertinere tamen maxime ad perfectionem resurrectionis. Priorem partem probat ratio dubitandi in principio facta, & quia fine dubio posset Deus eundem hominem transmutare ab vno sexu in alium, seruata identitate numerica substantiali, ergo posset etiam suscitare eũdem numero hominem in alio sexu, ergo tunc esset vera resurrectio. Posteriorem vero partem probant omnia, quæ eduximus de futura resurrectione. Nam ex illis constat, hoc pertinere ad maiorem quandam identitatem eius, qui resurgit, & ad statum quasi connaturalem, qui in resurgente requiritur. Quia licet resurrectio in modo sit supernaturalis: tamen terminus eius res naturalis est (præcise loquendo de substantiali resurrectione) & ideo, vt perfecta sit, connaturalem in suo termino requirit statum.

SECTIO IV.

Vtrum resurrectio sit mutatio instantanea.

HAc in re nulla est difficultas, quod attinet ad substãtialem ipsam mutationem. Non enim est dubium, quin possit fieri in instanti, & quod hic modus sit maxime proprius, & accommodatus tali mutationi. Nam si generatio substantialis fit in instanti, multo magis resurrectio. Item primi hominis productio facta est in instanti, ergo & resurrectio de se est mutatio instantanea: est enim eadem ratio. Nã in vtraque actione facta est vnio totius animæ cum corpore, per diuinam virtutem. Dico autem hunc modum esse possibilem, & magis accommodatum ex natura rei tali mutationi. Quia si Deus vellet vnire animam corpori successiue, non dubito quin de potentia absoluta id facere posset. Nam licet anima indiuisibilis sit, & tota simul necessario vniri debeat cui vnitur, tamen hoc ipso quod ex parte corporis est extensio, & diuisibilitas, potest ratione illius successiue fieri vnio, altero ex duobus modis. Primo, vt vnio in primo aliquo instanti fiat in aliqua certa, ac determinata parte corporis, & deinde successiue extendatur ad reliquas. Secundo vt in nullo primo instanti intrinseco fiat vnio animæ, cum determinata parte corporis: sed successiue, & in tempore fiat. Neuter enim modus inuoluit contradictionem, tamen posterior est aperte præter naturam rerum substantialium, præsertim viuentium: prior vero modus nec est consentaneus diuinæ virtuti, quæ quantum in se est, perfecte & efficaciter efficit actiones suas, quando ex parte illarum non est repugnantia: nec etiam est consentaneus ipsi actioni & termino eius: est enim substantialis, &, vt sit perfectus, postulat certam quantitatem, in qua totus redeat.

Mutatio substantialis in resurrectione in instanti fit.

Itaque de substantiali mutatione non est difficultas: de mutatione vero accidentali, quam necesse est substantiali coniungi, vt fabricetur, & suis organis cor-

nis corpus disponatur, vt ad animam recipiendam aptum sit, dubitari potest. Nam Augu. Epist. 49. q. 1. significat totum hoc futurum esse in instanti: imo (quod difficilius est) etiamsi materia, ex qua componendum est corpus, variis in locis dispersa sit, eadem celeritate fore corpus fabricandum, ac si tota esset simul. Et ita exponit verba illa 1. ad Cor. 15. *In momento, in ictu oculi, &c.* Quæ verba tractans etiam Hieronymus epist. 152. ad Minerium. *Non* (inquit) *saltem in breui spatio, sed in atomo, & in puncto temporis, atque momento.* Et idem sentiunt Theod. Oecumenius, Anselmus, & alij 1. ad Cor. 15. & 1. ad Thessal. 4. & Gregor. Nyssen. oratione 3. de resurrect. In contrarium vero est, quia hæc mutatio accidentalis videtur intrinsecè petere successionem.

1. Cor. 15. Hieronym.

Theodor. Oecumen. Anselm. Greg. Nyss.

Quocirca in hac mutatione accidētali distinguere oportet. Nam quædam fit solo motu locali, quæ valde remote concurrit, vt est congregatio materiæ, seu cinerum in locum resurrectioni aptum: & hæc successiuè fieri postulat, & ita fiet, quamuis breuissimo tempore. Quia vel aliter fieri non potest, vel (si quo modo potest) non oportet multiplicare miracula sine necessitate, præsertim cum Paulus qui dixit, *In momento*, dixit, *In ictu oculi*, quod breuissimam temporis moram significat. Alia mutatio fit sola alteratione, vt est intensio, vel temperamentum qualitatum: & hæc (si per se tantum consideretur) non est dubium, quin possit fieri in instanti, quanquam ratio resurrectionis ex se considerata, hoc non requirat. Quia licet ponamus hanc mutationem successiue fieri, in termino eius fieret in instanti resurrectio. Neque hoc etiam pugnaret cum sententia Apostoli, quia posset illud tempus esse breuissimum. Nihilominus tamen, si consideremus virtutem Dei infinitam, probabile est, de facto non futuram successionem in hac mutatione præcise considerata. Quia qualitates, quæ per hanc mutationē fiunt, non requirunt per se successionem in sua productione: sed solum ratione resistentiæ, quam agens nō potest subito superare, respectu autem infinitæ potentiæ Dei nulla est resistentia in contrariis qualitatibus, & ideo in hac mutatione præcise considerata, nulla est successio necessaria.

Alia vero est mutatio, quæ licet alteratio sit, habet tamen quandam mutationem localem coniunctam, vt est rarefactio, & condensatio. Et de hac mihi non est dubium, quin natura sua, & seclusis aliis miraculis petat successiue fieri. Quia non fit sine aliqua mutatione loci, tum ipsius corporis, quod condensatur, & rarefit: tum corporis ambientis, quod vel alteri corpori cedit, quando rarefit, & maiorem locum occupat; vel ad replendum vacuum accedit, quando aliud per condensationem ad minorem locum contrahitur. Ex quo fit, vt ratio resurrectionis per se non requirat, vt hæc mutatio in instanti fiat. Quia resurrectio nō postulat plura miracula, quam sint necessaria, vt idem, quod ceciderat, resurgat. At vero hoc miraculum non est necessarium, quia licet organizatio ratione condensationis, & rarefactionis breui tempore fiat, nihilominus in termino eius resurget in instanti idem homo.

An vero de facto mutatio hæc futura sit in instanti, nec ne, inter Scholasticos controuersum est. Aliqui enim affirmant, vt Scot. in 4. dist. 43. q. 5. Durand. q. 4. Palud. q. 4. Sotus q. 2. artic. 3. Qui tamen inter se dissident in explicādo, quomodo possit localis mutatio in instanti fieri. Durandus enim existimat id esse impossibile, & ideo conatur inquirere modum, quomodo id fiat sine loci mutatione. Sed id non assequitur, quia reuera non potest, vt Sotus satis ostēdit. Neq; etiam quod Paladanus dicit, satisfacit, scilicet hanc mutationem fieri, vt comitantem generationem, vel corruptionem, & ideo posse fieri in instantia, vt ipse latius declarat. Non (inquam) satisfacit, Quia si quod generatur est densius, vel rarius, quam erat illud, ex quo genitum est, semper manet eadem difficultas, quomodo in instanti generari possit sine præuia dispositione, quandoquidem necesse est, vt maiorem vel minorem locum occupet. Scotus ergo admittit motum localem diuina virtute fieri in instanti: & in re idem dicit Sotus, corrigit tamen modum loquendi, vt scilicet, non fit motus, sed mutatio. Alij vero Theologi negant, hanc mutationem fieri in instanti, sed tempore breuissimo. Ita sentit Viguerius in Instit. cap. 21. §. 2. vers. 3. qui tamen falso nititur fundamento. Existimat enim hanc organizationem ministerio Angelorum esse faciendam, quod est sine fundamento dictum, & cōtra cæteros Theologos, qui solam congregationem cinerum, quæ per motum localem fit, Angelis concedūt. Sed de hac re postea.

Scotus. Durand. Palud. Sotus.

Viguer.

In præsenti ergo dubitatione verū existimo, posse Deum hanc organizationem facere in instanti, vt in simili quæstione dixi supra tractando de Christi conceptione, vbi explicui modum, quo intelligi potest mutatio loci in instanti, quæ ibi intercedit. Est enim eadem omnino ratio in præsentia, quare non est, quod plura hac de re addamus. An vero Deus sit vsus hac potestate, & facturus hoc miraculum in generali resurrectione hominum, incertum est. Nam Scripturæ, quæ de hoc loquuntur, interdum indicāt successionem, vt Ezech. 37. interdum subitam mutationem, quæ breuissimum tempus admittit. Ita etiam loquuntur Patres supra citati, & expositores omnes. Nec videtur vlla sufficiēs necessitas ad multiplicāda miracula. Et ita probabilem hanc partem existimo: tamen etiam contraria potest facilimè defendi. Nam cum in eo opere Deus immediate operetur sua infinita virtute, ad illius decorem, & manifestationem pertinet, vt sine vlla mora operetur. Itē quia alias oporteret ibi fieri aliquas trāsmutationes substantiales medias, quod non videtur expediens. Est ergo probabile, hanc mutationem in instanti fieri. Illud tamen est certum, siue fiat in instanti, siue in tempore: tamen in quodam instanti terminari, & compleri, in quo simul fit vnio animæ cum corpore. Vnde valde errant, qui cum admittant organizationem fieri in instanti, dicunt nihilominus durationem antecedere vnionem animæ ad corpus. Sunt. n. hæc pugnantia. Quia vel illa organizatio pertingit vsque ad vltimam dispositionem, & ita in eodem instanti inducetur forma, vel non pertingit, & ita non tota organizatio fit in instanti, cum aliquid sit illi addendum in alio tempore, vel instanti.

Organizatio in resurrectione, an debeat in instanti fieri.

Ezech 37.

SECTIO V.

Vtrum resurrectio sit supernaturalis mutatio, à physica generatione essentialiter distincta.

RAtio dubitandi esse potest. Quia si substantialem mutationem consideremus, nihil in ea videtur diuersum ab ea naturali actione, qua in hominis generatione anima corpori vnitur. Nam in primis terminus integer est idem: & similiter terminus formalis, quia tam anima, quam vnio animæ ad corpus est eadem, seu eiusdem speciei, & naturalis omnino. Rursus vtraque actio fit in instanti, & vtraque, quatenus est vnio ad materiam, pendet ab illa, vtriusque quoque principium immediatum est Deus. Nam licet in generatione naturali agens proximum attingat dispositiones vltimas: nō tamen attingit immediatè vnionem, quæ est modus ipsius animæ, & spiritualis, sicut illa: ergo nihil est, in quo possit vna mutatio ab alia essentialiter differre. Confirmatur, & explicatur hæc ratio. Nam postquam Deus aliquē suscitauit, eadem actione continuata, ac durante cōseruat illam vnionem animę, & corporis, quia illam fecit in primo instanti resurrectionis (nulla enim alia actio est necessaria, neque oportet sine causa il-

las multiplicare,) sed illa actio, qua conseruat vnionem, est eiusdem rationis, cum ea qua conseruat quemlibet alium hominem, & vnionem eius animæ ad corpus in generatione factam, quia homo suscitatus (cæteris paribus) tam naturali modo existit, & conseruatur, sicut homo genitus, ergo etiam illa actio, qua homo resurgit, est eiusdem rationis cum illa, qua primo generatur. Et hę rationes procedunt de substantiali actione, & mutatione. Tertio tamen possumus eodem modo argumentari de immutatione accidentali, quæ est ad disponendum, & organizandum corpus. Nam si fit in tempore, ad summum differt in velocitate, & in agente (quæ differentia est accidentalis, vel extrinseca) in reliquis autem omnino conueniunt, scilicet in termino, in subiecto, & in eductione de potētia illius. Si autem mutatio illa fiat in instanti, ad summum differt tanquam mutatio instantanea, & successiua, quam differentiam multi arbitrantur esse accidentalē, quando terminus est omnino idem, habens in se aliquam atitudinem. Et licet in hoc admittamus essentialem diuersitatēt, non erit maior, quam sit inter calefactionem factam in instanti, vel in tempore, quæ nihil videtur referre, cum inter actiones naturales posit hæc differentia reperirii.

In contrarium vero est, quia resurrectio (vt dicemus) est actio omnino supernaturalis, ergo non potest esse eiusdem rationis cum actione naturali, qualis est prima generatio, seu vnio animæ & corporis.

De hac re nihil inuenio ab Scholasticis dictum: triplex tamen potest excogitari dicēdi modus. Quos vt explicemus, priusdistinguere possumus rationem actionis, prout dicit ordinem ad causam efficiētem, seu actiuum influxum illius, & rationem passionis, prout tantum dicit ipsum vnionē in fieri, quatenus transmutat subiectum in ordine ad talē terminum: hæ namq; duæ rationes formales diuersæ videri possunt, & intelligi potest variari vna, etiamsi alia non varietur. Vt v.g. si Deus se solo producat gratiam in anima, vel per Sacramentum corporeum, immutatio passiua animæ eiusdem rationis videtur, quia ex parte animæ idem est modus receptionis, & exparte etiam gratiæ idem modus vnionis, tam in fieri passiuo, quam in facto esse. At vero actiones, quibus gratia illis modis producitur, distinctæ rationis sūt. Tum quia vna fit modo magis miraculoso, quam alia. Tum etiam, quia vna pendet essentialiter ab instrumēto corporeo, à quo non pendet alia. Ad quam doctrinam confirmandam confert quod D. Thom. 1. 2. quæstione 1. articul. 3. & aliis locis docuit, actionem, vt actionem specificari à principio agēdi, quod proprie intellectum de principio agendi non materialiter sumpto, sed formaliter quatenus virtutem habet ad operandū, verum est. Ex hoc principio intelligitur posse respectu eiusdē effectus variari actiones, etiamsi modus passionis seu receptionis idē sit.

Hoc ergo supposito, primus dicendi modus est, substantialem mutationem resurrectionis, quatenus dicit passiuam receptionem ex parte corporis, esse eiusdem rationis cum mutatione substantiali generationis, propter rationes primo loco factas: nihilominus tamen actionem, per quam fit à Deo hæc mutatio in resurrectione, esse diuersam ab ea, qua fit hominis generatio, propter rationem in contrarium factam, & alias, quas statim addemus. Sed hic modus dicendi difficultatem patitur: tum in explicando, quomodo actio illa sit alterius rationis. Tum etiam in assignando differentiam inter actionem & passionem quoad hoc. Priorem partem explicabimus statim in secunda sententia: posterior declaratur. Nam cum dicitur, mutationem passiuam esse eiusdem rationis, inquiro, quid intelligatur nomine mutationis passiuæ. Nam vel intelligitur acquisitio noui modi vnionis, qui fit in materia, quando animæ coniungitur. Et hoc non, quia si hic modus consideretur in facto esse, naturalis quidem est: tamen etiam modus vnionis, qui fit in anima, est naturalis. Si autem consideretur in fieri, etiam in illo potest considerari ratio actionis, sicut cōsideratur in vnione ipsius animæ, ergo si actio, qua fit vnio ex parte animæ, est supernaturalis, etiam actio, qua fit vnio ex parte materiæ, erit supernaturalis: & è contrario vterque modus potest considerari per modū passionis, vterque erit vel naturalis, vel supernaturalis. Non enim est maior ratio de vno, quam de alio: igitur non potest in hoc sensu accōmodari dicta distinctio. Secundo igitur nomine passiuæ immutationis potest intelligi ipsa vnio animæ, quatenus de nouo afficit immutatq; materiam, seu, tota illa vnio, quæ de nouo fit nō vt est ab agente sed vt afficit subiectū. Et in hoc sensu impugnatur prædicta sententia primò. Quia passio hoc modo explicata non differt ex natura rei ab actione, sed tantum ratione. Ipsa enim noua actio in passo recepta, est passio, & immutatio eius, & via, qua ad nouū terminum tendit, seu transmutatur. Quæ habitudines mente quidē distinguūtur: in re autem non dicunt modos distinctos. Nulla est.n. necessitas, vel ratio huiusmodi distinctionis, ergo non potest actio esse alterius ordinis supernaturalis, quin passio ad eundem ordinem pertineat, sola enim rationis distinctio non sufficit eas in diuersis ordinibus constituere. Secundo, quia etiamsi admitteremus distinctionem ex natura rei inter illas: nulla tamen est ratio ob quā vna sit censenda supernaturalis, & distinctæ speciei, & non altera. Quia si actio est supernaturalis, oportet, vt respiciat Deū vt principium efficiens supernaturale: ergo cum potentiæ actiuæ respondeat potentia passiua proportionata, etiam passio respiciet materiam non secundum potentiam naturalem, sed obedientialem: ergo similiter ratio passionis erit diuersa.

Secundus dicēdi modus esse potest, resurrectionē absolute esse mutationem specie diuersam ab hominis generatione. Qui ita potest explicari. Prima, si teneamus vltimam dispositionem, quę in generatione naturali ordine naturæ antecedit introductionem animæ, esse principium efficiens illam vnionem tanquam instrumentum generantis. Hoc enim posito facile est actiones distinguere, quia actio quæ fit in generatione hominis essentialiter pēdet ab iis principiis & instrumentis per quæ naturaliter fit: & fortasse etiam pendet ab actuali influxu vteri materni: at vero actio quæ fit in resurrectione, pendet à solo Deo operāte præter causas naturales & supra totum ordinē earū. Secundo, ētsi dicam⁹ dispositiones materię non esse instrumēta efficientia vnionē, sed materialiter tantum concurrere, & soūl Deum esse immediatū principium efficiēs tam generationē quam resurrectionem, nihilominus in ipso Deo possumus distinguere, duplicē rationē agendi, alteram qua cōsideratur vt principium naturæ, operās per virtutē, influxumq; naturæ debitum: alterā qua est operans supra totū naturę debitū. Et iuxta has duas rationes distingui poterunt actiones, quæ manant à Deo, vno vel altero modo operante. Actio enim Dei quæ in naturali hominis productione interuenit, est iuxta naturæ debitum: & ita est à Deo præcisè vt principio naturæ accommodato: actio verò resurrectionis à Deo vt operante supra totum ordinem naturę. Ex diuersa autem actione sequitur diuersa passio propter rationes factas contra primum modum.

Sed neq; hic modus mihi satis facit: nam in primis supponēdum est ēt resurrectionē, vt dicit substātialem vnionem, fieri in materia dispositā, atque adeo ibi dispositionem vltimam ordine naturę antecedere introductionem animę: nam eadem est ratio quoad hoc de resurrectione, & de quacunque alia hominis productione: quia semper anima vnitur eomodo quo eius natura exigit: exigit aūt vt vniatur subiecto dispositō. Hinc ergo fit non esse necessarium

has

has actiones distingui ex parte dispositionum, nam eo modo quo concurrunt in prima productione, poterunt concurrere in secunda, nisi aliunde sit specialis repugnantia, quæ assignari non potest. Solum ergo poterit esse differentia in modo efficiendi ipsas dispositiones, quæ differentia accidentaria est, & valde remota respectu ipsius actionis substantialis, & in se considerata, fortasse non est essentialis, vt argumentabamur in principio huius dubitationis. Deinde illa duplex ratio efficiendi in Deo in præsente solum videtur pertinere ad quandam extrinsecam denominationem, non ad Physicam rerum distinctionem, quia quod concursus sit debitus, vel non debitus, non sufficit ad diuersitatem Physicam si alias non sit distinctio in termino, vel in modo agendi: sicut in rebus naturalibus motus violentus & naturalis, si ad eundem terminum tendant, non differunt specie intrinseca, sed denominatione: quia vnus est consentaneus naturæ, alter vero non. Et similiter in materia de gratia propositio alicuius obiecti, & inspiratio aliqua, vocatur donum gratiæ, & supernaturale, quando datur præter naturæ debitū & ordinem, quamuis ipsa motio in se sit naturalis: ergo idem erit in præsenti. Quod præterea ita declaro; Cum Deus per resurrectionem infundit animam corpori, quamuis operetur in materia vltra debitum naturale, non tamen vltra naturalem capacitatem materiæ: quia reuera ibi materia concurrit per naturalem potentiam passiuam qua est capax animæ, hæc enim semper est eadem & immutabilis, siue anima prius fuerit in anima, siue non: ergo etiam tunc Deus operatur vt principium naturæ quoad actionem quam efficit, quamuis quoad debitum liberalius operetur, quam natura postulet. Sicut si Deus illuminaret hunc aerem sine sole, vel alio luminoso, aliquid quidem faceret vltra naturę debitum, tamen id quod faceret eiusdem rationis esset cum alio lumine & illuminatione naturali. Quin potius addo vlterius etiam sub hac ratione debiti nihil deesse substantiali vnioni, quæ fit in resurrectione, secundum se consideratæ, sed tantum ratione dispositionum. Ille enim modus organizationis & dispositionis, qui fit in resurrectione, est quidem præter totius naturæ debitum, tamen positis illis dispositionibus, ratione earū potest dici debita talis animæ vnio, quia oportet dispositiones tales esse, quæ talem animam requirant: nam futura est inter eas naturalis connexio, ergo ex nullo capite intelligi satis potest, quod hæc actio quæ in resurrectione interuenit, sit alterius rationis aut ordinis. Confirmatur tandem: nam si Deus annihilet angelum, & iterum eum producat, hæc secunda productio, non erit specie distincta à prima, sed essentialiter erit creatio. Et similiter, si Deus, quando peccatorem qui à priori gratia exciderat, iterum sanctificat, eandem numero gratiam quam prius habuerat, illi restituat, illa actio non erit specie diuersa à priori gratiæ productione, ergo similiter in præsenti.

Tertius ergo dicendi modus est, actionem qua fit resurrectio, esse naturalem quoad substantiam, supernaturalem tantum quoad modum, & ideo non esse diuersam essentialiter à prima hominis productione naturali, sed tantum differre accidentaliter in modo organizandi, & disponendi corpus. Hæc sententia apertè colligitur ex Scoto, in 4. dist. 43. q. 3. Scotus. Marsil. Henric. Marsil. q. vlt. art. 1. Henric. quodlib. 11. qu. 4. qui existimat facta sufficienti corporis dispositione non esse necessariam nouam actionem intrinseci agentis, vt anima corpori iterum vniatur, sed solum prærequiri vt fiat intime præsens corpori: nam statim naturali impetu & causalitate vnietur ipsa corpori etiāsi ab intrinseco non amplius vniatur. Ipsa autem anima alibi existens, si non impediatur, potest virtute sua se facere præsentem corpori, & omnibus partibus eius. Atque ita concludit non esse necessariam aliam actionem extrinsecam. Quæ sententia supponit etiam in hominis generatione posita vltima dispositione corporis & creatione animæ cum intima præsentia ad corpus, non requiri aliquam aliam actionem extrinsecam, sed ipsam animam statim naturaliter seipsam vnire, & quasi complecti corpus. Quod si dicas illam vnionē requirere aliquod principium efficiens: responderi potest naturaliter resultare ab ipsa anima. Quæ sententia est quidem probabilis, sed nunc non potest examinari, nec est nobis necessaria. Itaque qualiscunque sit, & à quocunq; sit hæc actio, quoad substantiam eiusdem rationis censetur. Et quidem si comparatio fiat inter resurrectionem & primam hominis productionem factam à solo Deo in Adamo, aut Eua, existimo hanc sententiam esse certissimam: imo credo solum esse differentiam in quadam denominatione: quia vna est productio rei quæ nunquam fuit, & simul cum prima animæ creatione. Altera vero est productio rei quæ iam iterum fuit, & non est simul cum animæ creatione, sed cum conseruatione: quæ differentia est valde extrinseca & accidentalis, vt rationes & exempla allata confirmant. Si tamen comparatio fiat ad generationem propriam, sic non est res tam certa: est tamen verisimilior, vt eadem argumenta probant. Supererat tamē ad perfectam huius rei cognitionem explicandum, in quo consistat ille supernaturalis modus resurrectionis. Nam, licet hoc ex parte tactum sit, non tamen est exacte declaratum, sed hoc fiet commodius sectione sequente.

SECTIO VI.

Vtrum resurrectio sit possibilis naturaliter, vel supernaturaliter.

EXplicata ratione resurrectionis facile potest hæc quæstio definiri, in qua non inquirimus an futura sit, vel aliquando facta fuerit (hoc enim posterius est tractandum, vel in speciali de resurrectione Christi, vel in generali de resurrectione hominum) sed inuestigamus quid Deus in hac parte possit efficere. In quo etiam considerandum est, posse esse sermonem de resurrectione vel præcisè, vt dicit restitutionem & viuificationem corporis iam emortui, vel de resurrectione quæ præter vitam corporis, habet adiunctam transmutationem corporis ad vitam immortalem, impassibilem, & gloriosam. De hoc posteriori sensu nihil disputarūt Philosophi, tamen sine dubio multo magis illum modum existimarent impossibilem, quam priorem. Refert autem Tertul- Tertul. lianus libr. de Præscriptio. hæret. cap. 7. omnes Philosophos existimasse resurrectionem impossibilem, *vt carnis* (inquit) *restitutio negetur, de vna omnium Philosophorum schola sumitur.* Vbi, licet non dicat illos existimasse esse impossibilem, hunc tamen fuisse illorum sensum, ex eorum principiis facile conijcitur. Aliqui enim illorum ideo negarunt resurrectionem, quia credebant animam vna cum corpore prorsus interire, atque idcirco negabant posse iterum ad corpus redire. Ita senserunt Epicurei, & Stoici, qui propterea Paulum resurrectionem prædicantem, *nouorum dæmoniorum annunciatorem appellarunt*, Actorum 17. Eodem errore laborauit Plinius libro Actor. 17 Plin. 2. Historiarum capite 7. & lib. 7. capite 55. Nec solum Philosophi, sed etiam inter Iudæos Sadducæi in hoc errore versati sunt, vt constat Matthæi 22. Marci 12. Matth. 22 Actor. quinto, vigesimotertio, & vigesimoquinto, Marc. 12. vbi Festo insanire visus est Paulus, eo quod resurrectionem prædicaret, dices. *Quid incredibile iudicatur* Actor. 5. 23. & 25. *apud vos, si Deus mortuos suscitat?* & infra, *Si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum:* & eosdem imitatus est Marcion teste Tertulliano loco supra citato.

Alij vero Philosophi qui posuerunt Deum agere ex necessitate naturæ, quamuis animam humanam immortalẽ esse cognoscerent, existimarunt eam nec post separationem ad corpus redire, nec Deum posse naturalem ordinem immutare, & fortasse hoc modo sensit Aristoteles, & alij.

Ex hæreticis verò quamuis multi resurrectionem mortuorum negauerint, nõ constat autem, an eam negauerint, quia putarunt impossibilem: vel solum quia non est animæ humanæ necessaria, vel vtilis corporis societas: sed potius solet esse impedimentum ad proprias actiones exercendas. Qua ratione solent vti hæretici, & aliis sumptis ex corporum corruptione, & mortaliter, vt videre licet in Tertull. in *Tertul.* lib. de resurrectione carnis. In quibus omnibus indicant posteriorem modum resurrectionis esse impossibilem, & ideò priorem non esse conuenientem.

Secundo sententia extremè contraria referri potest eorum, qui dixerunt resurrectionem etiam naturaliter esse possibilem. Pro qua induci possunt Pythagorici, & alij, qui posuerunt transmigrationem animarum, vel eorũdem, aut similium effectuũ perpetuam reuolutionem, vt Aug. refert 12. de Ciu. c. 13. *Augus.* Quanquam isti non de eisdem numero effectibus, sed de similibus loquuti fuerint. Propter quod illa etiam animarum transmigratio (vt supra dixi) non esset vera resurrectio. Quia non erat reditus ad idem *Tertul.* corpus, quod notauit etiam Tertul. libr. de resurrectione carnis capit. 2. Democritus vero (vt ei tribuit *Plin.* Plinius supra) eadem corpora & posse reuiuiscere, & iterum victura esse existimauit, ergo verisimile est credibile hoc esse naturaliter possibile. Et ex Scholasticis Scot. in 4. d. 43. q. 3. existimat posse idem numero per naturam redire, si eadem materia iterum approximetur eidem agenti numero, vel specie. Vnde inquit, si contingeret eandem materiam seminis: & sanguinis menstrui, ex quâ Petrus fuit conceptus, iterum sub forma seminis, & sanguinis menstrui, & in matrice eiusdem vel alterius fœminæ constitui, formaretur idem corpus, quod antea conceptũ fuerat. De vnione autem eiusdem animæ ait à solo Deo posse fieri: consequenter tamen dicit eam fieri à Deo naturali modo, ex debito naturæ, supposita eiusdem corporis dispositione. Et in eandem sententiam inclinat Richard. ibi art. 3. q. 1. ad 6. quatenus sentit, facta applicatione eiusdem materiæ eidem, vel simili agenti redire eundem numero effectum: D. Thom. etiam ibi art. 1. q. 3. huic fauet sententię, quatenus dicit resurrectionem futuram esse miraculosam, quia dispositio corporis non fit modo naturali per virtutem seminis. Nam hinc sequi videtur, si ponamus eandem materiam applicari, vt per virtutem seminis disponi possit, fieri etiam naturaliter posse, vt idem numero redeat. Et d. 44. q. 1. art. 1. q. 2. ad 1. dicit per generationem naturalem nõ redire idem numero, quia non fit ex eadem materia. Non videtur aũt naturaliter impossibile, vt ex eadem numero materia, ex qua vnus homo fuit conceptus, postea fiat alia conceptio. Nam Angelus posset ita applicare actiua passiuis, vt post aliquas transmutationes rediret eadem materia: idemq; ex naturali cursu, & successione rerum naturaliumque causarum fortuitò posset accidere. Pro hac etiam sententia referuntur Marsil. & Henricus: sed hi nihil dicũt præter id, quod adduximus in fine sectionis præcedentis. Fundamentum huius sententiæ non est aliud, nisi quia si materia est eadem, & agens idem, effectus erit idem 8. Metaph. c. 3 quia tunc nõ habent effectus, vnde distinguantur. Quod argumentum potissimum videtur vrgere, si supponamus materiam esse principium indiuiduationis.

Richard. *D. Thom.* *Marsil.* *Henric.*

Tertia sententia media est, resurrectionem hominis esse possibilem diuina, non naturali virtute: aliarum vero corruptibilium rerum nõ esse possibilem reditum eiusdem indiuidui corrupti, etiam per diuinam potentiam. Ita sentit Durand. in 4. d. 43. qu. 3. & Ioan. de Neapoli, quodl. 21. c. 6. Marsil. 2. de Gen. q. vlt. Quibus videtur multũ fauere D. Th. in 4. d. 44. q. 1. art. 1. qu. 2. ad 1. Vbi dicit hominem posse resurgere, quia, cum post mortem maneat anima, quæ dat esse homini, nõ interrumpitur per mortem esse substantiale ipsius hominis, & ideo non sequitur, vt nõ possit idem numero redire propter interruptionem essendi, sicut accidit, inquit, in aliis rebus corruptis, quarum esse omnino interrumpitur, forma non remanẽte. Et in sol. ad 3. ex hoc principio dicit, si in homine esset alia anima sensitiua præter rationalem, illã futuram esse corruptibilem, & iõ non fore reditura eandem numero in resurrectione. Supponit ergo, non posse eandẽ numero formã corruptibilẽ redire. Præterea hac 3. p. q. 77. ar. 5. sentit fieri non posse, vt, quod in nihilum redactum est, idem numero redeat. Fundamentũ huius sententię, quoad postremã partem (in cæteris. n. non est difficultas) potissimum esse videtur. Quia multiplicata actione, multiplicatur terminus: sed actio, qua prius res fuit producta, & conseruata, non põt redire eadem numero, ergo nec terminus. Probatur minor, quia si actio posset redire eadem numero, ẽt successiuæ possent eædem numero redire. Alia argumenta congerit Durandus parui momenti, infra verò ea attingemus.

Durand. *Ioann. de Neapol.* *Marsil.* *D. Thom.*

Dico primo, resurrectionem hominis, saltem diuina virtute esse possibilem. Hæc conclusio est de fide, imo in articulis fidei contenta, & ideo in ea probanda non oportet hoc loco immorari. Quia eisdem testimoniis probanda est, quibus infra probabimus, vel resurrectionem Christi esse factam, vel aliorum hominum esse futuram. Præterea, quæ in Scriptura legimus de hominibus à Christo suscitatis, vel ab aliis Prophetis, vt Elia, & Elisæo, vel ab Apostolis, satis conuincunt contra hæreticos substantialem hominis resurrectionem esse possibilem. Quod autem sit etiam possibilis resurrectio corporis mortalis ad vitam immortalem, & glorioſam, nõ pertinet, proprie ad punctum de resurrectione, sed ad supernaturalem potius beatitudinem. Illud autem probabimus inferius agentes de dotibus corporis glorioſi. Contra Philosophos verò, qui non admittunt Scripturam, agendum est ratione naturali, quæ quam vim habeat ad hanc conclusionem probandam, dicam in sequentibus.

Resurrectio hominis diuina virtute possibilis.

Dico secundo, Resurrectio, vt sit de facto, solum diuina virtute, ac supernaturaliter possibilis est. Hęc conclusio est mihi certa, quam docent omnes Theologi in 4. d. 43. & 44. vbi D. Tho. Palud. Durand. Richard. & alij. Idem D. Th. quodl. 4. art. 5. & 4. contra Gent. c. 81. Henr. quodl. 7. q. 16. Ægydius theoremate 2. Et constat ex communi modo loquendi Sanctorum: Dionys. c. 6. de diuinis nominibus. Nos (inquit) *totos animas dico, & socia corpora ad perfectam vitam, & immortalem transferre pollicetur. Quod veteribus quidem prater naturam fortasse videatur: mihi vero, tibique & veritati, & diuinum, & supra naturam, vt est, videtur, supra naturam nostram dixerim visibilem: non supra omnipotentem.* Lact. lib. 7. diuinarum institutionum c. 23. *Resurgens* (inquit) *& à Deo corporibus induentur*, & infra. *Qua de anastasi Philosophi, quoq; aliquid dicere conati sunt tam corrupte, quam poetæ*: & infra. *Nemo quærat à nobis, quemadmodum fieri possit, neque enim diuinorum operum potest reddi ratio: sed si à principio Deus hominem, nescio quo inenarrabili modo instituit, credamus ab eodem restitui veterem posse, qui nouum fecit.* Et Grgorius homilia 20. in Ezech. postquam multa de resurrectione disputasset, ita concludit. *Diuinæ virtutis mysterio, quæ comprehendi non possunt non intellecta discutienda sunt, sed fide veneranda. Quia quidquid ratione hominis comprehendi potest, mirum iam esse non potest, sed sola est in miraculis ratio potentia facientis.* Et ad eundem modum loquitur Damascen. lib. 4. de fide cap. 28. Chrysostomus hom. de resurrect. & homil. 65. in Ioannem, & homilia 2. in

Resurrectio futura diuina solum virtute possibilis. *D. Thom.* *Palud.* *Durand.* *Richard.* *Henric.* *Ægyd.* *Dionys.* *Lactan.* *Greg. Papa.* *Damasc.* *Chrysost.*

Actor.

Actor. vbi dicit longe maius esse excitare mortuos, quam scire diem iudicij. Et hom. 8. in 1. ad Thess. dicit, resurrectionem esse diuinę virtutis opus. Ambros. lib. de fide resurrectionis. *Ideo* (inquit) *resurrectio difficile creditur, quia Dei munus est.* Augustinus etiamsi 13. de Trinit. *Fides* (inquit) *totum hominem immortalem futurum, qui vtiq; constat ex anima, & corpore, non argumentatione humana sed diuina authoritate promittit.* Et multa similia 22. de Ciu. c. 4. & sequētibus, Denique hoc modo veritas resurrectionis inter articulos fidei annumeratur, quia, prout à nobis creditur, nec fieri, nec naturaliter cognosci potest. Et propter eandem causam Paul. 1. ad Cor. 15. eam appellat *mysterium*, dicens, *Ecce mysterium vobis dico.* Et ad eundem modum loquitur sæpe Scriptura de resurrectione, tanquam de diuino, ac supernaturali opere. Ratio autem huius veritatis reddi potest ex duplici capite. Primo ex parte termini, quia non vtcunque resurget corpus humanum, sed immortale glorioſum, & (vt Paulus loquitur) *spirituale.* Constat enim huiusmodi propietates neque esse naturales corpori humano, neque virtute alicuius naturalis agentis conferri posse. Item constat, beatitudinem animæ esse supernaturalem: sed hæc resurrectio corporum erit beatitudini animæ proportionata, erit ergo supernaturalis ex parte termini. Et hac ratione potissimum vtuntur Sancti supra citati, eamque magis explicabimus, cum agemus de dotibus corporis glorioſi. Secundo potest ratio sumi ex modo, quo fiet corporum resurrectio, & hac vtuntur D. Thomas, & fere alij Scholastici. Hic autem modus ex parte dispositionum corporis sumendus est, & potest constitui vel in celeritate resurrectionis, vel in hoc, quod sine variis transmutationibus, quæ necessariæ sunt, vt homo generetur, solo Dei imperio perficietur. Quibus modis est supernaturalis, gratia sanitatis, quamuis ex parte termini id, quod fit, sit omnino naturale. Et hanc rationem tetigit Chrysost. in supra dicta hom. 8. in 1. ad Thess. dicens. *Resurrectio diuinæ virtutis est, cum telluri mandabit Deus vt depositum reddat, quemadmodum aliquando euocauit Lazarum, Lazare veni foras, &c.*

Dico tertio, Resurrectio, etiamsi præcise consideretur, vt est reparatio eiusdem numero hominis, qui antea fuerat, non potest virtute alicuius agentis naturalis fieri, sed à solo Deo. Loquor de agentibus naturalibus operantibus naturali virtute, vt causis secundis principalibus, vel vt instrumentis naturalibus earum. Nam loquendo de creatura, vt instrumento Dei supernaturaliter eleuato, non est dubiū, quin eo modo posit resurrectio fieri per creaturam: tamen quia in hoc non est aliqua particularis ratio magis, quam in aliis miraculis, id omittimus, & sub diuina potētia comprehendimus. Et hoc modo cōclusio posita communis est Theologorum, in 4. dist. 43. & 44. vbi D. Tho. Sot. & alij supra citati. Et confirmari potest ex difficultate, quæ semper fuit in credenda mortuorum resurrectione, non solum propter specialem modum, quo futura est, quia nec philosophi illum agnoscebant, nec semper ab Apostolis prædicabatur: sed simpliciter, & absolute propter reparationem eiusdem numero corporis, quod ceciderat. Vnde & in credenda ipsa Christi resurrectione tanta fuit discipulorum difficultas & ignorātia, vt viderentur illis deliramenta verba, quæ de illa dicebantur. Ratio vero propria huius conclusionis sumenda est ex parte organizationis, & dispositionis corporis. Quia in primis vix fieri potest, vt eadem numero materia prima, ex qua fuit corpus hominis formatum, iterum ita applicetur, vt per causas naturales possit ex ea homo generari. Quia per continuam transmutationem, & resolutionem materia facile dissipatur, diuiditur, & commiscetur, & ideo nunquam est omnino eadem, quæ ad generationem iterum assumitur. Deinde quamuis demus hoc interdum accidere: tamen agentia naturalia non poterunt eam disponere ad eiusdem animæ introductionem, cum eodem omnino temperamento, & organizatione. Primo quidem, quia proximū agens principale vel erit diuersum, vel aliter dispositum, quam prius fuit, cum semper sit in continua mutatione: variatio autem proximi agētis multum conducit, vt effectus varietr saltem secundum numerum. Secundo, quia licet interdum agens proximum sit idem, vel eodem modo dispositum: tamen cœli influentia, & causarum vniuersarum influxus necessario erit diuersus: & tamen sine dubio multum confert, ad temperamentum constituendum. Tertio, etiamsi agens naturale esset omnino idem, eademq; materia, non rediret naturaliter idem numero effectus, quia antea fuit, nec eadem dispositio, & organizatione corporis: alias calor eiusdem aquæ ab eodem igne semper esset idem numero, etiamsi millies deperderetur, & acquireretur. Similiter quotidianum lumen, quod in aere fit à sole, esset quotidie idem numero. Quæ sunt incredibilia. Et contra Aristotel. 2. de generat. dicentem non redire, quod corruptum est. Et contra rationem. Quia materia, seu subiectum de se est capax ad recipiendas varias formas, seu dispositiones intra eandem speciē. Nam sicut illius potentia passiua de se est indifferens ad plures formas intra idem genus specie differentes, ita & ad plures diuersas numero intra eandem speciem. Quia non est, vnde de se magis limitetur ad vnam, quam ad aliam. Et similiter agens naturale habens virtutem ad aliquem effectum, non limitatur ad vnum indiuiduum vt per se constat: ergo, quamuis hoc agens sæpius applicetur ad agendum in hoc subiecto, non erit determinatum ad agendum semper idem numero. Quia neque ex virtute sua, neque ex capacitate subiecti habet hāc determinationem. Quin potius ex hoc vlterius colligimus, præter hoc subiectum, & hanc virtutem agendi, necessarium esse aliquid aliud, quod determinet agens ad efficiendum hunc numero effectum potius, quam alium. Hoc autem determinans non potest esse, nisi aut Deus, aut tales circumstantiæ, cum quibus agens applicatur ad agendum: aut ipsa natura talis agentis, quæ de se est determinata ad operandum tali modo, & ordine, vt tunc postulet talem actionem, & concursum, postea vero alium, & sic de reliquis. Et inter hos modos hi duo vltimi (qui fere in vnum coincidunt) verisimiliores sunt, nam hoc tribuere soli Deo non est philosophicum. Nam potius causæ secundæ determinant concursum Dei. Præterea, modus ille habet alias difficultates in Theologia, præsertim circa actus liberos, & causalitatem peccati. Ac denique, posito illo modo, ex solius Dei voluntate pendebit, quod idem numero redeat, quod precipue intendimus. Si tamen verum est agentia naturalia determinari illo alio modo ad effectus singulares, inde tamen concludimus, postquam naturale agens determinatum semel fuit introducendam hanc formam in hoc subiecto, nunquam ad eandem iterū determinari, etiamsi idem subiectum iterum, atque iterum illi applicetur, sed semper ad aliam atque aliam numero distinctam, quia semper circumstantiæ sunt diuersæ.

Dico quarto, per diuinam potentiam non solum hominis resurrectio, sed cuiuscunque alterius individui reparatio possibilis est. Hæc est cōmunis sententia fere omnium Theologorum in 4. dist. 43. vbi late Capr. quæst. 1. Palud. quæst. 2. & 3. & Sotus dist. 44. art. D. Thom. quodl. 4. artic. 5. & opusc. 9. cap. 72. Henr. quodl. 7. quæstion. 16. Et probatur, quia in hoc non modo non apparet implicatio contradictionis: sed neque vlla etiam difficultas. Quia diuina potentia creando aliquam rem, non fuit imminuta: ergo ex parte sua manet efficax ad illam rem iterum creandam, & producendam, si ex parte eius non fuerit repu-

Ambros. Augusti.

1 Cor. 15.

Reproductio eiusdem effectus numero cur impossibilis in natura.

Arist libr. 2. de gener.

Chrysostom. Ioan. 11.

Responsio eiusdem numero hominu in resurrectione naturaliter impossibilis

D. Thom. Sotus.

Cuiuscunq; individui reproductio diuina virtute possibilis. Capreol. Paludan. Sotus D. Thomā Henr.

repugnantia, seu si productione indiguerit: sed postquam illa res desiit esse, quantum est ex parte sua indiget productione, vt sit, & nulla est repugnantia in hoc, quod iterum sit, ergo neque in hoc quod iterum producatur, poterit ergo iterum produci. Sed inquit Durandus, in hisce eisdem verbis inuolui repugnantiam. Nam si iterum est, ergo bis est, ergo habet duplicem durationem, ergo duplicem existentiam, ergo sunt duæ res, & non vna, & eadem. Sed hoc est manifestum sophisma, quod idem fieri possit de homine quoad totum compositum, quod resurgit. Quamuis ergo res, quæ prius fuit iterumque producitur, possit dici bis esse, non propterea dici potest habere duplicem durationem intrinsecam, ac permanentem: sed vnam, & eandem, quæ dicitur bis esse, quia non durauit continue, & sine intermissione, sed interrupta fuit, & ita in ordine ad extrinsecam durationē coextitit duabus mensuris distantibus, seu discontinuis, & ideo dicitur bis fuisse. Sed vrgeri potest ex Durando, quia hoc ipso quod interrumpitur actio, necesse est postea nouam actionem fieri. Tum quia non magis potest eadem numero actio redire, quam motus, aut tempus. Tum etiam quia cum mutata sit habitudo agentis ad passum, necesse est & actionem mutari; ergo & terminum eius multiplicari. Respondetur tamen, primum negando assumptum. Nam sicut Deus eadem numero actione, quasi continue durante, & creat Angelum, & per multos annos illum conseruat, ita posset suspendere aliquo tempore illam actionem, & anni hilare angelum, eundemque iterum postea eadem actione producere, & conseruare: nullam enim hoc inuoluit repugnantiam ex parte ipsius actionis. Si enim illa actio potest eadem durare per horam integram, quæ est repugnantia ex parte eius, quod duret seu fiat in extremis partibus horę, & medio tempore non conseruetur? Quocirca (quidquid sit de motu, & tempore, quæ communiter censentur non posse eadem numero redire, quia successiua sunt) quamuis hactenus id non sit demonstratum non tamen est eadem ratio de actione, de qua loquimur, quæ indiuisibilis est, & permanere, ac durare multo tempore potest: & ideo, sicut semel conseruari potest in continuo tempore, ita & bis poni in esse, in tēpore discontinuo. Loquor autem de tempore vero, vel imaginario: nam vtraque habitudo sufficit ad intelligendam hanc iterationem eiusdem actionis. Vnde non refert, quod mutata sit aliquo modo habitudo agentis ad passum seu effectum. Quia si loquamur de habitudine, quæ præcedit actionē quasi in actu primo, illa reuera non est necessario mutata, nisi in hoc, quod agens, & passum non intelligantur coexistere eidem tēpori vero, vel imaginario. Hinc autem non necessario fit, vt varietur actio diuina, quia Deus in actione sua non pendet à tempore, nec determinatur ad agendum in circumstantiis extrinsecis, sed à voluntate sua. Si vero sit sermo de habitudine in actu secundo, quæ sequitur actionem productiuam effectus, falsum est assumptum, & petitur principium. Quia hoc est, quod contendimus, scilicet posse effectum esse eundem: & consequenter posse habere eandem habitudinem ad suam causam. Addo denique etiam posse Deum actionibus diuersis eundem numero effectum prius producere, & postea reproducere. Quia cum actio sit via ad terminum, potest diuersis viis ad eundem terminum, tendi. Item actio est dependentia effectus ab agente, potest autem idem effectus pendere pluribus dependentiis ab agente. Sicut lumen idem potest vna actione fieri, ab vno luminoso, & postea conseruari ab alio, quod necesse est fieri per diuersam actionem, seu dependentiam. Et similiter gratia nunc fit à Deo per Sacramentum, & postea conseruatur sine Sacramento, vbi necesse est dependentiam variari. Ratio denique est, quia actio ex natura rei est aliquo modo distincta ab effectu, & quidem modus eius: & ideo variari potest circa eundem effectum numero, sicut alij modi variari possunt manente eadem re, quæ illis afficitur.

Durand. 1. Obiectio

Responsio.

2. Obiectio.

Respons.

Idem numero effectus per plures actiones, seu dependētias pendere potest ab agente.

3. Obiectio.

Ex quibus etiam colligitur, quam sit futile aliud argumentum Durandi, qui ex eo quod naturalia agentia non possint idem numero reproducere, infert etiam Deum non posse. Quia id, in quo Deus superat naturalia agentia, scilicet quod est virtutis infinitæ, & potest agere ex nihilo, nihil (inquit) confert ad hunc effectum. Sed hoc est aperte falsum. Quia virtus infinita non solum confert, vt possit causa producere meliora, & sine dependentia à subiecto: sed etiam, vt possit agere sine dependentia à tempore, vel aliis circumstantiis. Ex quo prouenit, vt non limitetur ad agendum hic, & nunc hoc indiuiduum, sicut naturalia agentia: sed possit suo arbitrio agere, quod voluerit. Vnde potius potest hoc argumentum retorqueri contra Durandum. Quia ratio, ob quam agentia naturalia non possunt reproducere idem numero, non habet locum in Deo. Quia eius virtus non est ita limitata, nec determinata, sicut creaturarum, nulla ergo ratio est, cur hoc non possit.

Responsio.

4. Obiectio.

Hinc tandem diluitur alia ratio Durandi non minus leuis. Quia si Deus, inquit, ageret ex necessitate naturæ, quamuis esset virtutis infinitæ, non posset idem numero reproducere. Ex hac enim hypothesi impossibili quodlibet inferri potest. Quia enim supponitur Deus virtutis infinitæ posset hoc facere, quod secundum se non inuoluit repugnātiam: quia vero supponitur agere ex necessitate naturæ, non posset reproducere idem numero, quia esset determinatus ad vnum, & ideo vel semper ageret idem numero, vel nunqnam. Sicut etiamsi ex necessitate naturæ ageret, vel simul ageret omnia, quæ potest, vel nihil amplius posset, quam illud, ad quod, aut ex natura sua, aut ab aliquo subiecto determinaretur, vtrumque autem repugnat infinitæ virtuti. Et ita ego existimo illum modum agendi extra se ex necessitate naturæ extrinsece repugnare cum infinitate simpliciter virtutis actiuæ. Sed de hoc alias, hæc enim sufficiunt contra Durandum.

Responsio.

Ex quibus solutum relinquitur fundamentum supra positum inter referendum eius sententiam. D. Thom. autem ibi citatus in postremo loco sumpto ex hac 3. p. non est intelligendus loqui de potentia absolura, sed de ordinaria, vt ibi (Deo dante) latius dicemus. Eodem modo exponenda sunt alia loca ex 4. sentent. quamuis sint difficiliora: satis tamen est, D. Thomam aliis locis, vbi ex professo rem disputauit, diserte veritatem docuisse.

SECTIO VII.

Vtrum resurrectio hominis sit naturæ debita, ideoq; sit à Deo vt authore naturæ.

NOn satis est ostendisse actionem hanc, & potestatem ad illam esse solius Dei propriam, nisi etiam explicemus, an sit tribuenda Deo vt agenti secundum leges naturæ, an vero, vt agenti supra ordinem naturæ. Nam hinc pendet quæstio, an illa actio sit dicenda supernaturalis, nec ne? Ad hoc enim non satis est, quod à solo Deo fiat, vt patet de animæ creatione. Videtur autem hic effectus esse à Deo vt authore conseruatore, aut gebernatore; idque duplici titulo seu ratione. Prima sumitur ex parte ipsius hominis, quia in materia corporis humani post mortem manet eadē capacitas naturalis ad habendā animam, quæ antea fuit. Hæc enim cum à materia ex natura rei non distinguatur, variari non potest, manente eadem materia. Rursus eadem ratione manet in anima separata appetitus naturalis vt corpori vniatur, teste August. libr. 12. Genes. ad liter. cap. 35. &

D. Thom.

D.Thom. August. D.Thom. 1.p.qu.76.artic.1.ad 6. Quia hic appetitus non est separabilis, cum sit ipsamet rei natura, & in anima nihil aliud est, quam naturalis ipsa capacitas, seu formalis aptitudo, quam habet ad informandũ corpus, quam necesse est in anima manere. Ergo ex parte vtriusque principij, passiui, & formalis, est naturaliter possibilis hæc actio Rursus si totum cõpositum consideretur, etiam videtur deberi homini resurrectio, vt possit humana species suam naturalem beatitudinem perfecte obtinere. Non enim sola anima, sed totus homo appetit esse beatus, vt per se constat: ergo oportet, vt totus etiam homo beatitudinem consequatur. Cunctæ enim res suos vltimos fines naturaliter consequuntur, cur ergo solus homo carebit statu naturali, in quo naturalẽ beatitudinem possit obtinere. Sed non potest eam in hac vita possidere ante mortem, tum quia dum hic viuit, semper est innumeris miseriis, & malis tũ animæ, tum corporis obnoxius, quæ repugnant statui beatitudinis. Tum etiam, quia vera beatitudo æterna esse debet. Etenim amitti si possit, hoc ipso ita animum relinquit anxium, & solicitum, vt non possit esse beatus. Et ideo Augustin. 13. de Trinit. c. 8. & 20. definit non posse esse hominem beatum in corpore mortali, ergo ex prouidentia naturali debetur homini post mortem resurrectio, vt possit naturaliter esse beatus. Nec satis est respondere, consequuturũ hominem naturalem beatitudinem in sola anima: quia non est homo, nec per hoc satisfit appetitui totius speciei. Ac præterea ipsamet anima separata à corpore, est quodammodo in statu violento, non ergo esset in statu apto ad beatitudinem perfectam, nec est conueniens, vt perpetuo maneat in eo statu. Vnde Clemens lib. 5. constit. cap. 6. alias 8. *Qui corpus* (inquit) *Adæ ex terra fabricatus est, idem & Adæ corpus, & cæterorum post dissolutionem resurgere faciet, quod hoc naturæ hominum rationis participi debeatur, viuere scilicet in sempiternum.*

Secunda causa seu ratio dubitandi sumitur ex diuina prouidentia. Quia non sola anima est, quæ in hac vita benè, aut male de Deo meretur, ergo ad prouidentiam Dei ex natura rei spectat, vt non sola anima præmium vel pœnam recipiat. Constat autem vel ipsa experientia, homines dum hic viuunt, non accipere vel bonorum operum præmia, vel malorũ vindictam: ergo ad Dei prouidentiam pertinet hominem iterum suscitare, vt totus vel puniatur, vel beetur. Qua ratione ad persuadendam resurrectionem vtuntur Sancti, Chrysost. hom. 65. in Ioan. *Ego* (inquit) *aliud dicam ab humanis rationibus: alij malitiam, alij virtutem sectantur: sed malitiæ sectatorum multi feliciter in vltimam peruenerunt senectutem, virtutis autem contra: quomodo ergo pro meritis vnusquisque accipiet?* scilicet, si futura non est resurrectio? Et eandem rationem repetit sæpe Chrysost. in serm. de resurrectione. Optime Theodo. lib. 5. diuinorum Decret. c. de Iudicio, & latè Cyril. Ierosol. cat. 17. Et Damasc. l. 4. c. 26. hac ratione nixus ita concludit. *Si non est resurrectio, non est Deus, nec prouidentia.* Tertull. vero, lib. de resurrectione carnis c. 14. inter alia multa, quę de hac ratione scribit, sic inquit. *Hæc erit tota causa, imo necessitas resurrectionis congruentissima, scilicet Deo destinato iudicij,* &c. similia repetit sæpe in illo li. c. 33. 34. 40. & sequentib. & lib. de patientia, c. 11. Similiter Gregor. Nyss. orat. 3. de resurrectione, ex hac ratione infert. *Si non est resurrectio, non est iudicium.* Ex his ergo omnibus videtur concludi resurrectionis opus ad naturalem Dei prouidentiam pertinere: atq; ita licet à solo Deo fieri possit: tamen per se, ac præcisè sumptum posse inter naturalia opera computari, sicut animæ creationem.

Chrysostom. Theodor. Cyril. Ier. Damasc. Tertul. Greg. Naz.

Hæc sententia videri potest non omnino improbabilis, & accommodata ad explicandam prouidentiam, quam Deus habiturus esset erga homines, si eos in puris naturalibus sine ordine ad supernaturalem beatitudinem creasset.

Nihilominus tamen dicendum existimo, resurrectionem quacunque ratione consideratam non esse naturæ debitam sola prouidentia naturali, atq; adeò simpliciter dicendam esse supernaturalem, nõ vero naturalem, nisi secundum quid. Ita loquitur D.Thom. in 4.d.43.art.1. quæst.3. & Sot. latè. q.1.art. 2. & alii communiter: estq; magis consentaneum locutionibus Scripturæ, & Sanctorum loquentium de resurrectione, tanquam de re omnino supernaturali: non tantum propter gloriam corporũ resurgentium, quam reprobi non habebunt: & tamẽ in eis resurrectio censetur supernaturalis propter solam reparationem, & viuificationem corporis iam defuncti. Quod si dicatur supernaturalis propter modum scilicet quia fit solo Dei imperio absque alijs naturalibus transmutationibus, ex hoc ipso concluditur, quod intendimus, quoniam resurrectio non est nata fieri alio modo, cum per causas secundas fieri nequeat. Præterea hoc explicatur ex differentia inter animæ creationem, & resurrectionem. Ad primam enim vnionem animæ, & corporis possunt agentia naturalia disponere materiã, dispositione ex natura sua postulante talem formam, quocirca pertinet ad naturalem prouidentiam, & concursum debitum, vt Deus illam infundat: at vero in ordine ad iteratã vnionẽ, quæ in resurrectione fit, nihil possunt causę naturales efficere, nec materiã ita disponere, vt postulet illius animæ vnionem: ergo non potest illa resurrectio dici simpliciter naturalis. Tertio, si resurrectio est naturaliter debita, vel est hoc intelligendum de debito (vt ita dicam) physico, vel morali: neutrum dici potest. Nam debitum physicum appellari potest id, quod debetur causis naturalibus ratione physicę virtutis, quam habent ad causandũ. Sed hoc modo non est debita resurrectio. Quia si consideremus causam materialem, licet in illa maneat capacitas eiusdem formæ: tamen illa est valde remota: Deus autem vt gubernator naturæ non tenetur explere omnem capacitatem remotam materiæ, sed solum quatenus per agentia naturalia potest ad proximam dispositionem reduci. Alioqui deberet Deus varias formas in infinitum in materiam inducere, quia omnium est capax secundum illam remotam capacitatem. Et ideo hæc capacitas materiæ ad formam prius habitam congrue vocari solet obedientialis potius quam naturalis. Quia iam non est in statu, in quo possit per agentia naturalia ad proximam capacitatem reduci. Atq; idem fere est, si consideretur aptitudo ipsius animæ, quæ est causa formalis. Quia etiam non tenetur Deus explere omnem appetitum naturæ, seu formæ, nec efficere vnionem eius ad subiectum, nisi supposita proxima capacitate subiecti: hanc vero non tenetur per se solus ipse efficere, sed seruato ordine causarum naturalium. Denique ex parte etiam causæ efficientis, nulla est, cui propter physicam virtutem hæc actio, seu concursus ad illam debeatur: ergo nullo titulo est debita naturaliter resurrectio debito physico. Debitũ autem morale dici potest, quod debetur ratione finis, v.g. propter obtinendam beatitudinem: vel ratione iustitiæ distributiuæ, seu conuenientis gubernationis vniuersi in ordine ad mores hominum. Sed hoc etiam debitum nulla sufficienti ratione ostenditur. Nam in primis satis est, vt homo possit esse beatus tanquam homo, vt Aristot. dixit. 1. & 10. Eth. & ideo non oportet, vt naturaliter possit habere beatitudinem carentem omni defectu, ac miseria, aut perpetuã absolutè & simpliciter, sed humano modo. Homo enim non appetit esse beatus, nisi quandiu est: ad beatitudinem ergo naturalem hominis satis est, quod durare possit, quãdiu existit homo. Quia ergo homo natura sua corruptibilis est, ideo beatitudo etiã, quæ naturaliter conferri potest homini, vt est integrum indiuiduũ speciei

Resurrectio rei supernaturalis.

D.Thom.

Resurrectio ex sola prouidentia naturali, naturæ prorsus indebita.

Aristot.

humanæ, non est simpliciter perpetua, sed tempo-
rali. Quia vero anima hominis est perpetua, ideo
in illa perpetuo durare potest beatitudo hominis
quantū ad id, quod in ea essentiale est, scilicet quo-
ad cognitionem & amorem Dei naturalem. Et hoc
tantum est debitum, ac consentaneum naturis re-
rum: quidquid vero vltra hoc additur, supernatu-
rale est. Rursus quamuis spes resurrectionis sit con-
uenientissimum medium ad continēdos homines
in officio, & optimam rationem prouidētiæ, & ser-
uandæ iustitiæ distributiuæ contineat: tamen non
propterea dicendum est, hūc prouidentiæ modum
esse simpliciter debitum naturæ. Posset enim Deus
alijs modis hominē gubernare. Imo aliqui censent,
& insinuat Scotus, si sola ratio naturalis spectetur, fie
ri potuisse, vt Deus nullum speciale iudicium ferret
de factis hominum, bonis præmium, malisq; pœnā
tribuendo. Hoc tamen licet potuerit fieri à Deo,
vt supremo Domino: non tamen cēseo, talem pro-
uidentiæ modum esse rebus ipsis, & naturis ratio-
nalibus consentaneum. Melius ergo dicitur, potuis-
se Deum statuere alium modum prouidentię, & iu-
stitiæ intra ordinem naturæ contentum. Nam quia
anima est principium proprium, ac per se actionis
bonæ, aut malę, satis est hominem in ea recipere prę
cipuum virtutis præmiū: corpus autem, quod tan-
tum est organum animæ, sicut in hac tantum vita
mortali esset instrumentum virtutis, ita in eadem
posset recipere aliquod præmium suæ actioni pro-
portionatum. Quod non oportet, vt consistat in di-
uitiis temporalibus & voluptatibus, quæ non solēt
ad virtutis exercitationem valde esse vtiles: sed in
alijs bonis, vel auxilijs, quibus corpus ipsum facili⁹
& commodius posset ad virtutis studium accendi.
Nullo ergo modo debita est homini resurrectio ex
sola prouidentia naturali. Quæ omnia confirmari
possunt eleganti testimonio Cypriani, ser. de Resur.
Christi *Homo, qui ex cælesti, & terrena materia compactus
est, vestitus extrinsecus pelle, & carnibus, tempus accepit, quo
te iubente redderet terræ, quod de terra assumpserat, & ad im
materialem originem reuerteretur spiritus, cuius natura dis-
solutionis non admittit iniuriam. Corpus putredine, & caro
vermibus consumenda, secundum naturæ suæ rationem non
poterat æternitatis priuilegio perfrui: & quod sibi iure non cō
petebat, à conditore nequibat exigere. Neque vlla eorum in-
terrogatio super hoc merebatur responsum. Sed tu, optime Do
mine, vltro gratiam volens dare spiritui, decreuisti clemen-
tius, vt ex societate, & clientela, quam reddiderat anima caro,
aliquid ei commodi proueniret, & quæ ei vehiculum fuerat,
& particeps studiorum, in recompensatione ministerij iterum
dilecto accolæ consociata, pudica, & pacifica rediret, nullas se-
cum reuehens contumelias, quibus deinceps quietis internæ
concuteret puritatem. Sed & hoc Domine, ad cumulum bene-
ficij addidisti, vt inter legem carnis, & spiritus nulla postmo-
dum esset diuersitas, nec post initium fœdus, vlla iterum in-
ter eos recrescat rebellio, sed per manum tuam reconciliatio
ordinata stabilis in perpetuum perseueret. Teigitur iubente
terra fit caro, & expulsa de domo iterum coniungatur viro,
non iam ancilla sed libera: & habitant vnius moris in domo,
murmurationibus consopitis, quas olim compugnantes inter
se concupiscentiæ concitabant.*

Ex quibus vltimis verbis potest alia ratio, & vlti-
ma ad hoc idem confirmandum colligi. Quia si ex
natura rei deberetur animæ separatæ reditus ad cor
pus, vel deberet hoc fieri in corpore mortali, & cor-
ruptibili, atque eodem modo passionibus mutatio-
nibusque subiecto, sicut nunc est: vel in corpore ab
his omnibus incommodis abstracto. Si dicatur hoc
secūdum, aperte sequitur, illum resurrectionis mo-
dum non posse esse naturæ debitum. Qui enim fieri
potest, vt corpori natura sua mortali ex naturali pr-
uidentia debeatur immortalitas? Prouidentia enim
naturalis non extenditur ad ea dona, quæ sunt præ-
ter, vel supra naturam. Alioqui dici posset statum il-
lum, quem Adamus habuit ante peccatum, quoad
eum modū immortalitatis, & impassibilitatis cor-
poris, quem tunc habuit, & quoad perfectam sub-
iectionem inferiorum virium animæ ad superiores,
fuisse illi debitū ex prouidentia naturali, quod tamē
est omnino falsum. Si vero dicatur primum, sequi-
tur in primis procedēdum esse in infinitū in hac re-
uolutione mortis, & resurrectionis hominis. Quia
si resurgeret mortalis, iterum moreretur, ergo, qua
ratione post primam mortem suscitatus est, excitan
dus esset post secundum, & ita in infinitum. Quod
tanquam magnum absurdum, & ludibrium infert
Aug. lib. 12. de Ciuit. cap. 13. contra eos Philosophos,
qui dicebant, futurum esse in Vniuerso perpetuum
earundem rerum reditum atque circuitionem. De-
inde tale corpus non esset desiderabile, neq; animæ
accommodatum, præsertim si naturalem beatitudi
nem esset consequuta. Impediret enim illam, ne ex-
pedite, ac sine impedimento posset Deum contem-
plari, & amare, redderetq; iterum subiectam dolo-
ribus, & afflictionibus huius vitę. Quocirca licet ani
ma pondere naturali dicatur apperere corpus, quia
est naturalis forma eius: & quandiu est in illo natu-
raliter, refugiat mortem, quia non est alium statum
experta, & quia simpliciter potius vellet perfectio-
nem sui corporis acquirere, quā illo probari, iuxta
illud, *Nolumus expoliari, sed superuestiri*: tamen anima
semel à corpore separata, & naturaliter beata, appe-
titu elicito, ac recto potius, credo, eligeret manere se *1. Cor 15.*
parata, quā redire ad corpus corruptibile, & passio-
nibus, ac ærumnis obnoxium. Quia reuera maius
sibi nocumentum afferret, quam commodū. Qua-
propter status animæ separatæ per se non potest di-
ci simpliciter violētus. Quia licet in eo careat anima
complemento alicuius appetitus naturalis: tamen
proprie nulla vis ei infertur. Sicut cęcus non dicitur
esse in statu violento, sed imperfecto, sic etiam ani-
ma esset in statu aliqua ex parte imperfecto: non ta-
men simpliciter violento, præsertim quia secundū
appetitum elicitum, & rationalē illum statum prę-
ferret alteri, quem naturaliter habere posset in cor-
pore mortali. Et ex his satis responsum est ad ratio-
nes dubitandi superius positas.

SECTIO VIII.

Vtrum possit naturali ratione ostendi resurrectionem esse possibilem.

QVidam existimant nullo modo cognosci posse,
quia est supernaturalis: ratio autem naturalis nō
habet sufficientia principia, quibus iudicet de super
naturalibus mysteriis, etiam vt possibilia sunt. Pro-
pter quod diximus in principio huius materiæ, non
posse ratione naturali cognosci incarnationem esse
possibilem. Et ita opinatur de resurrectione Medina *Medin.*
hic art. 2. & indicat Sot. in 4. d. 43 q. 1. ar. 3. Sed in pri- *Sotus.*
mis non negant hi autores, posse inueniri rationes
naturales valde probabiles, quæ persuadeant resur-
rectionem esse possibilem: neque ego audeo dicere
posse hoc demonstrari ratione ita conuincente in-
tellectum, vt à nemine, etiam proteruo, possit nega-
ri. Præsertim cum videam non defuisse Theolog fi-
de illustratos, qui negauerint, posse Deum iterum
producere rem in nihilum reductam.

Nihilominus tamen existimo, rationem factam
in 4. conclusione, sect. 6. cum omnibus, quæ circa il-
lam dicta sunt, satis esse ad conuincendum intelle-
ctum bene dispositum, esse fere physicam demon- *Possibilitas resurrectionis ratione naturali quomodo possit ostendi*
strationem. Denique censeo fere æquali euidentia
probari, posse Deum rem corruptam reparare, sicut
posse aliquid ex nihilo creare, præsertim in homine,
post cuius corruptionem manent partes, ex quibus

com-

componitur. Vt enim rectè dixit Gregor. hom. 26. in Euang. *Longe minus est Deo reparare, quod fuit, quam creasse, quod non fuit. Aut quid mirum si hominem ex puluere refecit, qui simul omnia ex nihilo creauit?* Et hom. 20. in Ezec. *Mirari* (inquit) *solent qualiter caro reuiuiscere possit ex puluere. Mirentur igitur altitudinem cœli, molem terræ, abyssos aquarum, omnia quæ in mundo sunt, ipsos quoq; angelos creatos ex nihilo. Minus est valde aliquid ex aliquo facere, quam omnia ex nihilo fecisse.* Ac propterea dicit idem Greg. libr. decimo quarto Moral. c. 28. *Qui resurrectionis fidem ex obedientia non tenent, certe hanc tenere ex ratione debuerunt.* Et Lactantius lib. 7. c. 23. *Si à principio* (inquit) *Deus hominem nescio quo inenarrabili modo instituit, credamus ab eodem restitui veterem posse qui nouũ fecit.* & Aug. ser. 19. de verb. Apostoli. vbi sic inquit, *Te appello quicunq; infideli animo de resurrectione dubitas, & putas non posse mortuos resuscitari: quid est amplius, ex nihilo homines facere qui viuant, aut eos qui facti sunt & vixerunt, reparare post mortem? Vtiq; plus est facere quod nunquam fuit, quam reparare quod fuit. Quomodo ergo impossibile esse dicis vt Deus, qui hominem formauit ex nihilo, reformet? Quomodo nos suscitate nõ potest conuersos in puluerem, qui etiamsi in nihilum rediremus, facere poterat vt essemus, sicut effecit nos esse, cum antea nunquam fuissemus.* Similia habet ser. 64. de verb. Domini in fin. & epl. 49. & epl. 146. & sæpe alias. Et eandem rationem ex creatione sumptam expendit optime Cyril. Ierosol. Catech. 4. & 18. Athenag. li. de resur. mort. Et mihi quidẽ vim demonstrationis habere videtur, propter ea quæ dixi in probatione quartæ conclusionis.

Lactant. August.

Cyril. Athanas.

Quam hoc etiam modo declaro: nam opera & mysteria supernaturalia, quædam sunt in sua substantia & essentia supernaturalia: & de his verum est non posse ratione naturali sufficienter agnosci, etiã vt possibilia, præsertim quando attingunt Deũ ipsũ qui licet cognoscatur esse, qui tamen & quo modo sit, imperfecte cognoscitur solo naturę lumine & huiusmdi est mysterium Incarnationis, & similia. Alia vero sunt supernaturalia quoad modum tantũ quia scilicet res factæ naturales sunt, quamuis mod⁹ faciendi sit proprius Dei, vel propter virtutem in finitam, vel propter summam independẽtiam, ac dominium in operando: & hæc non repugnant cognosci vt possibilia ratione naturali. Nã inter hæc opera computari potest creatio, quæ ex modo quo fit, propria est Dei, & virtutem requirit infinitam, & tamen cognosci po test ratione naturali. Præterea illuminare cæcum, sanitatem subitò restituere sine adiumento causarum secundarum, & similia opera sunt supernaturalia hoc modo, videtnr tamen euidens lumine naturæ posse Deum hæc opera facere: quia minora sunt quam creatio: & non habent maiorem repugnantiam, nisi quod requirunt maiorem potestatem & virtutem agendi quã fit in agentibus naturalibus: est autem euidens Deum habere huiusmodi maiorem virtutem. Deniq; hoc sensu tantum dicitur supernaturale opus quod superat virtutem agendi omnium creaturarum: si ergo potest naturali ratione cognosci Deum habere maiorem virtutem, imò & infinitam & omnipotentem, cur non poterit cognosci posse efficere aliquid supernaturale in dicto sensu. Ergo cum resurrectio tantum sit supernaturalis in dicto sensu, poterit naturaliter cognosci vt possibilis, nam hoc non repugnat ex communi ratione operis supernaturalis, vt declaratum est, neq; ex speciali ratione resurrectionis, quia reuera nulla est, vt etiam ostendimus. Quin potius videtur minus difficile animam & materiam iam existẽtes iterum vnire, quam cæcum illuminare, aut similia opera patrare. De qua re legi potest Durandus in 4. d. 43. p. q. 1.

Durand.

Neq; contra hoc obstat, quod resurrectio fide credenda sit, quæ autem fide creduntur, non possunt ratione naturali ostendi. Tum quia aliquæ sunt veritates fidei, quæ ratione naturali etiam demonstrãtur, vt Deum esse, & esse creatorẽ, & animam esse immortalem, & id genus alia. Tum etiã, quia resurrectionis veritas vt pertinet ad fidei articulos non tantũ continet resurrectionẽ esse possibilem, sed etiam esse futurã generaliter in omnib. hominibus: & hoc cũ pendeat ex libera Dei prouidentia ac promissione, non potest simpliciter demonstrari, quamuis possit vehementibus coniecturis persuaderi, quas in superioribus satis tetigimus, & de eis videri possunt Ambr. Ter. Athen. in libris de resur. Chrys. Greg. Nyss. Aug. & Greg. Magn. locis citatis. Basil. homil. 8. Examer. Theop. Antioch. l. 1. cont. relig. Christ. calum. D. Th. 4. cont. Gent. c. 49. vbi prædictas rationes *euidentes* appellat. Omitto resurrectionem quam credimus & speramus, multa supernaturalia complecti, vt supra dictum est, quæ non possunt, etiam vt possibilia ratione naturali inuestigari.

ARTICVLVS I.

Vtrum fuerit necessarium Christum resurgere.

AD primum sic proceditur. *Videtur quod non fuerit necessarium Christum resurgere. Dicit enim Dam. in 4. lib. Resurrectio est, secunda eius, quod dissolutum est, & cecidit, animalis surrectio. Sed Christus non cecidit per peccatum, nec corpus eius est dissolutum, vt ex supra dictis patet. Non ergo proprie conuenit sibi resurgere.*

2. Præterea, quicunq; resurgit, ad aliquid altius promouetur: quia surgere est sursum moueri: sed Christi corpus mansit post mortem diuinitati vnitum, & ita non potuit in aliquid altius promoueri. Ergo non competit sibi resurgere.

3. Præterea, ea quæ circa humanitatem Christi sunt, acta ad nostram salutem ordinantur. Sed sufficiebat ad nostram salutem passio Christi, per quam sumus liberati à pœna & culpa, vt ex supra dictis patet. Non ergo fuit necessarium quod Christus à mortuis resurgeret.

Sed contra est quod dicitur Lucæ vlt. Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis.

Respondeo dicendum quod necessarium fuit Christum resurgere propter quinq; Primo quidẽ ad comendationem diuinæ iustitiæ: ad quã cõuenit exaltare eos qui seipsos propter Deũ humiliant: secundum illud Luc. 1. Deposuit potẽtes de sede, & exaltauit humiles. Quia igitur Christus propter charitatem & obedientiam Dei se humiliauit vsq; ad mortem crucis, oportebat quod exaltaretur à Deo vsq; ad gloriosã resurrectionem. Vnde ex eius persona dicitur in Ps. 138. Tu cognouisti (id est approbasti) sessionẽ meam (id est humilitatem & passionẽ) & resurrectionẽ meam (id est glorificationem in resurrectione. Sicut Glossa exponit.) Secundo ad fidei nostræ instructionem: quia per eius resurrectionem confirmata est fides nostra circa diuinitatem Christi. Quia vt dicitur 2. ad Cor. vlt. Etsi crucifixus est in infirmitate, sed viuit ex virtute Dei: & ideo 1. ad Cor. 15. dicitur. Si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides nostra. Et in Ps. 29. dicitur: Quæ vtilitas in sanguine meo, id est in effusione sanguinis mei, dũ descendo, quasi per quosdam gradus malorum, in corruptionẽ? Quasi dicat, nulla. Si enim statim non resurgo, corruptũq; fuerit corpus meum, nemini annunciabo, nullum lucrabor, vt Glossa exponit. Tertio ad subleuationem nostræ spei, quia dum videmus Christum resurgere, qui est caput nostrum, speramus & nos resurrecturos. Vnde dicitur 1. ad Cor. 15. Si Christus prædicatur quod resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Et Iob. 19. dicitur. Scio, scilicet per certitudinem fidei, quod Redemptor meus, id est Christus, viuit, à morte resurgens: & ideo in nouissimo die de terra surrecturus sum: reposita est hæc spes mea in sinu meo.

Quarto ad informationem vitæ fidelium secundum illud Roman. 9. Quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam

Gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Et infra, Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: ita & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo.

Quinto ad complementum nostræ salutis: quia sicut per hoc quod mala sustinuit (humilitas est) moriendo, vt nos liberaret à malis, ita glorificatus est resurgendo, vt nos promoueret ad bona, secundum illud Romanorum quarto, Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

Ad primum ergo dicendum, quod licet Christus, non ceciderit per peccatum, cecidit tamen per mortem: quia sicut peccatum est casus à iustitia, ita mors est casus à vita. Vnde ex persona Christi potest intelligi, quod dicitur Mich. 7. Ne lætetis inimica mea super me quia cecidi, consurgam. Similiter etiam licet corpus Christi non fuerit dissolutum per incinerationem, ipsa tamen separatio animæ à corpore dissolutio quædam fuit.

Ad secundum dicendum, quod diuinitas erat carni Christi post mortem vnita vnione personali: non autem vnione naturæ sicut anima vnitur corpori vt forma ad constituendam humanam naturam. Et ideo per hoc quod corpus eius vnitum est animæ, promotum est in altiorem statum naturæ, non autem in altiorem statum personæ.

Ad tertium dicendum, quod passio Christi operata est nostram salutem, proprie loquendo, quantum ad remotionem malorum: resurrectio autem, quantum ad inchoationem, & exemplar bonorum.

COMMENTARIVS.

IN titulo obseruandum est, *necessarium*, non sumi absolute pro re, vel actione, quæ vel ex necessitate fit, vel ad aliquem finem est simpliciter necessaria. Cõstat enim, Christi resurrectionem & fuisse à Deo factam libere, & potuisse Christum suam resurrectionem vel differre vsque ad diem iudicij, vel omnino eam prætermittere: & nihilominus saluare homines, & in beatitudine in sola anima regnare. Hoc enim neq; contradictionem neq; aliquod absurdum includit omnino repugnans Deo, vt dici possit simpliciter impossibile. Necessarium ergo hoc loco dici potest dupliciter, primo prout idem est, quod longe conuenientius, & opportunius, & hoc modo potest dici resurrectio Christi necessaria, & secundum se quia maxime decebat corpus Deo vnitum viuum esse, & gloriosum: & in ordine ad finem nostræ salutis, quia ad eam exequendam erat hoc medium aptissimum. Secũdo potest dici necessarium cuius oppositum sit impossibile, non quidem absolute, sed facta aliqua suppositione. Vt v. g. supposito, quod Christus prædixerat se resurrecturum, necessaria omnino erat eius resurrectio, quia non potuit non esse fidelis, & verax. Quo sensu recte dixit Paul. 1. ad Cor. 15. *Si Christus non resurrexit, vana est fides nostra.* Similiter suppositio Christum de iustitia meruisse suã resurrectionem, necessarium simpliciter erat ipsum resurgere. Quianon potest Deus præmium de iustitia debitum negare, cum hæc iustitia eius promissionem supponat. D. Thom. ergo in hoc titulo videtur necessarium sumere vtroq; modo, seu abstractè, vt ex rationibus eius colligitur.

1.Cor 15.

Resurrectio Christi necessaria quomodo.

Luc. 23. Philip. 2.

Respondet ergo resurrectionem Christi fuisse necessariam. Quam assertionem quinque rationibus confirmat. Prima fundatur in meritis Christi, & in ordine diuinæ iustitiæ. Quæ fulciri potest verbis eiusdẽ Christi Luc. 23 *Nonne oportuit pati Christũ, & ita intrare in gloriam suam*: & verbis Pauli ad Philip. 2. *Factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum.* Quem locum de exaltatione resurrectionis late exposuit Athanas. orat. 2. contra Arrianos, quanquam eo loco indicet, eam exaltationem non fuisse mercedem meritorum, sed debitam ratione diuinitatis corpori vnitæ. At vero, licet hic posterior titulus verus sit, non tamen est prior excludendus, qui magis est consentaneus verbis Apostoli, vt latius tractatum est superiori tomo disp. 40. sect. 3. Potest autem hæc ratio locupletari ex eodem Athanas. lib. de Incarn. Verbi, eiusq; corporali aduentu, dicẽte, quia Christus morte sua mortem extinxerat, ideo resurgere debuisse. *Profligata enim morte quid reliquum erat, nisi vt in trophæum deuictæ mortis resurgeret?* Et hæc ratio, secluso pacto, & promissione Dei, probat per se fuisse valde conueniens, ac proportionatum hoc præmium illi merito. posita verò promissione, probat fuisse simpliciter necessarium.

Secunda ratio sumitur ex vtilitate, & necessitate ad cõfirmandam fidem. Quæ dupliciter potest exponi. Primo, quia suppositia prædictione Christi erat simpliciter necessarium ad veritatem fidei, Christum implere quod promiserat. Et hoc sensu (vt dicebam) intelligendum censeo locum Pauli, quem D. Thom. hic citat. *Si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra.* Absolute enim, etiamsi Christus non surrexisset, posset esse in nobis vera fides, & ad salutem vtilis: tamen suppositis ijs, quæ fides Christi docet, si Christus non surrexisset inanis esset talis fides, esset enim falsa. Et ita explicuit Paulus subdens. *Inuenimur autem & falsi testes Dei.* Et eodem modo intelligendum est, quod postea subiungit, *si Christus non resurrexit, vna est fides vestra. Adhuc enim estis in peccatis vestris.* Quia nimirum fides falsa non posset esse verę sanctitatis initium, ac fundamentum. Secundo modo potest hæc ratio intelligi nulla suppositione facta, & hoc modo probat, fuisse vtilissimum ad persuadendam fidem, & vt homines possent facilius illam amplecti, Christum resurgere, simulque probat oportuisse, vt statim ante Euangelij prædicationem resurgeret. Et hunc sensum confirmant optime alia duo scripturæ testimonia, quæ D. Thom. hic adducit. Primum est illud. 2. ad Cor. vltimo. *Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei*: Alterum est ex Psal. 29. *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionem?* id est, si in ea mancam & non resurgam, neminem enim lucrabor passione mea. Et hoc etiam sensu rectè intelligitur, quod ait Paul. ad Rom. 4. *Mortuus est propter delicta nostra, resurrexit propter iustificationem nostram.* Nam licet D. Tho. infra q. 56. ar. 2. aliter hunc locum exponat de causa instrumentali & exemplari: optime tamen etiam exponitur de causa (vt ita dicam) obiectiua, & motiua. Christus enim per passionem suam sufficiẽter destruxit peccatum: tamen, vt nos iustificaremur & efficaciter nobis remitteretur peccatum, oportebat passionem Christi nobis applicari per fidem viuam. *Resurrexit ergo propter iustificationem nostram*, id est, vt fides nostra confirmaretur, & sic efficaciter iustificaremur, vt rectè exposuit Adamus in illum locum. Et sumiter ex commentarijs Hieronymi. *Qui morte sua nostra peccata aboleuit, necessario resurgens apparuit, vt iustitiam credentium confirmaret.* Et Anselm. *Resurrexit* (inquit) *propter iustificationem, id est, vt nos iustificando suscitaret à morte animæ, quatenus iuste viueremus, quod aliter non poteramus.* Et Ambrosius quamuis aliam expositionem indicet, tamen huic fauet, cum inquit. *Vt ad cumulum nobis iustificationis proficeret, resurgens præceptis suis auctoritatem tribuit, vt eorum æmulos nos hæ fiducia faceret, per quã iustificemur, meritis nos augeremus, per quam gloriam adepti clari appareamus regno Dei.* Chrysost. etiam ser. 9. in Epist. ad Rom. subobscure quidem, tamen eleganter confirmat tum hanc expositionem, tum rationẽ D. Thom. dum inquit, in resurrectione ostensum esse, Christum non propter sua peccata, sed propter nostra mortuum fuisse. *Quomodo enim surrexisset, si peccator fuisset? Si vero peccator non fuit, propter alios crucifixus est.* Et ita per resurrectionem confirmatur fides

Testimonij Pauli 1.Cor. 15.

Expositio.

2.Cor.13.

Psal.29.

Rom.4.

D. Thom.

Resurrectio Christi efficacissimum fidei motiuũ & incitamẽtum.

Adam.

Hieron.

Anselm.

Ambros.

Chrysost.

fides redemptionis nostræ, vt per eam iustitiam assequi possimus, vt postea Chrysostomus fusius declarat. *Rom. 1.*

Potest præterea hæc D. Thomæ ratio confirmari ex loco Pauli ad Roman. 1. *Qui prædestinatus est filius Dei in virtute ex resurrectione mortuorum*, iuxta lectionem, & expositionem Græcorum, *Qui declaratus est*, quam in priori tom. disp. 50. sect. 2. satis probabilem esse ostendimus. In resurrectione enim Christi manifestata est vera eius diuinitas, atque ita plurimum fides eius confirmata est. Et ob hanc causam speciale signum suæ diuinitatis, & veritatis obtulit Christus Iudæis dicens. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Ioann. 2. loquens de templo corporis sui, vt Euangelista explicuit, & Matth. 12. Iudæis petentibus signum, ipse respondit. *Generatio prauа, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ.* Fuit autem resurrectio signum diuinitatis: tum quia Christus seipsum suscitauit, iuxta illud. *Et in tribus diebus excitabo illud.* Tum etiã, quia ipse Christus, sicut dicebat se esse Deum, ita præ dixerat se resurrecturum, vnde sua resurrectione in vtroq; veracem se esse probauit. Item quia (vt eleganter dixit Petrus Chrysolog. serm. 75.) *qui ante suam mortem prædixerat suam resurrectionem, vtique sicut scire potuit, potuit & cauere: sed quia vincere potuit, declinare contempsit, quia resurrectionis gloria sepeliuit morientis iniuriam.* Et hinc etiam declaratur optimè D. Thomæ ratio. Nam si Christus mortuus in cruce, non resurrexisset, erubescerent homines credere in hominem crucifixum, qui *Iudæis est scandalum, gentibus autem stultitia.* Resurrectio igitur & pudorem, & metum credentibus abstulit, *qui resurrectionis gloria sepeliuit morientis iniuriam.* Denique, euentus ipse veritatem huius rationis probauit. Cum enim vsque ad passionem multa miracula Christus fecisset in confirmationem veritatis, quam prædicabat, pauci crediderunt: postea vero prædicantibus discipulis resurrectionem eius, vno die multa millia hominũ crediderunt in eum. Fuit ergo resurrectio efficacissimum medium ad fidem conseruandam, & persuadendam. Et ita Athanasius lib. de incarnat. Verb. eiusque corporis aduent. ex his, quæ fides Christi in mundo operatur, ex gentium conuersione, Dæmonum expulsione, Christum resurrexisse latissimè confirmat. *Ioan. 1. Matth. 12. Pet. Chrys. 1. Cor. 1. Athanas.*

Tertia ratio sumitur ex subleuatione spei nostræ. Quam optimè declarat Leo, serm. primo de resurrectione c. 4. dicens. *Et hoc initium factum nobis est resurrectionis in Christo, ex quo in eo, qui pro omnibus mortuus est, totius spei nostræ forma præcessit, &c.* & sermone secundo. *Ita dubitandum non est de consortio gloriæ, sicut dubitandum non est de communione naturæ.* Quod in sequentibus latè prosequitur: ac in fine tandem confirmat ex illo ad Philippens. 3. *Saluatorem exspectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformauit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Rursus Gregor. 14. Moral. capite 27. tractans eum locum, quem D. Thomas hic citat. *Scio, quod Redempter meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum*, ait. *Sui capitis gloriam sequuntur membra. Redemptor ergo noster suscepit mortem, ne mori timeremus: ostendit resurrectionem, vt nos resurgere posse confidamus. Vnde & eandem mortem non plus quam triduanam esse voluit, ne si in illo amplius differretur, in nobis omni modo desperaretur.* Et hoc est, quod Paul. dixit ad Ephes. secundo. *Conresuscitauit, & consedere fecit in cælestibus in Christo Iesu.* Nam cum ipse in te vere suscitatus est, nos cum illo in spe consurreximus. Vnde Greg. Nazian. orat. 41. *Heri* (inquit) *cum Christo in crucem agebar: hodie simul glorificor. Heri commoriebar, hodie simul viuificor, Heri consepeliebar, hodie simul resurgo*, & oratione 42. in principio. *Hodie salus mundo tam visibili, quam inuisibili, Christus ex mortuis, simul surgite. Christus ad se se, redite. Christus ex sepulcro, peccati vinculis soluamini. Portæ inferi aperiuntur, & mors opprimitur, & vetus Adam deponitur, & nouus perficitur, si qua noua in Christo creatura renouamini.* In quibus omnibus alludit Greg. ad locum Pauli ad Colossen. 2. *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, &c.* Nec dissimile est, quod inquit Athanas. sermone de passione, & cruce Domini. *Necessarium est surgẽte saluatore, consurgere quoq; cum eo & ipsum Adamum, & omnes ex Adamo oriundos: & sicut moriente Adam, manebamus nos per eũ mortui, ita quoq; surgente Dominico corpore, necessum erat omnes cum eo consurgere. Hic enim intellectus est Pauli ad Corinthios scribentis. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Et in huius, ac præcedentis rationis confirmationem multa peti ex eodem Athanas. lib. de incarnat. Verbi, & corporali eius aduentu, & Petro Chrysologo serm. septuagesimo quarto, & septuagesimo quinto, Augustin. serm. 119. de temp. Vbi inter alia ait. *In passione quid agit? Docuit: quid tolleremus in resurrectione, quid egit? Docuit quid speremus. Hic opus, ibi merces: Opus in passione, merces in resurrectione?* *Resurrectio Christi spei nostræ nutrimentum. Leo Papa. Greg. Pap. D Thom. Iob 19. Ephes 2. Greg. Naz. Coloss 3. Athanas. 1. Cor. 15. Pet. Chrys. Augustin.*

Atque ex his, quæ dicta sunt exposita etiam est quinta ratio D. Thomæ, quæ fere cum duabus præcedentibus coincidit, scilicet Christum resurrexisse propter nostræ salutis complementum, vt non tantum nos malis liberaret, sed etiam bonis cumularet. Nam licet vtrumque nobis moriendo meruerit, viã tamen ad id obtinendum resurgendo aperuit, exemplarque ac terminum nostræ exaltationis ostendit. Quarta vero ratio moralis est, & non indiget expositione, nec solutione argumentorum, quæ facilimæ sunt.

DISPVTATIO XLV.

In duas Sectiones distributa.

De Christi resurrectione, & causis eius.

EX præcedenti disputatione probatum supponimus, resurrectionem Christi fuisse possibilem, & ideo solum superest inquirendum, an facta sit. Quid verò sit, non indiget noua disputatione. Quia quoad hoc non est alia ratio de Christi resurrectione, & de quauis alia, quod attinet ad vnionem animæ cum corpore sufficienter dispositio. Quod verò pertinet ad vnionem hypostaticam, si aliqua in resurrectione reparata est: satis etiam est in superioribus dictum, addẽdum vero aliquid erit de proprijs causis huius resurrectionis.

SECTIO I.

Vtrum Christus verè resurrexerit.

HÆretici, qui negarunt Christum esse verum hominem, aut assumpsisse verum corpus humanum, ac mortale, aut verè mortuum fuisse, necesse est, vt veram etiam resurrectionem negauerint. Præter hos autem refert Epiphanius. hæres. 28. Cherinthum asseruisse, Christum passum esse, & crucifixũ, nondum vero resurrexisse, resurrecturum tamen postea in generali resurrectione. Aliter vero refert errorem Cherinthi Irenæus libr. 1. contra hæreses, cap. 24. Vbi dicit Cherinthum distinxisse Christũ à Iesu, & asseruisse passionis tempore Christum à Iesu recessisse, & neque mortem obiisse, neque resurrexisse: Iesum verò, & mortuum fuisse, & resurrexisse. Augustin. verò lib. de hæresib. 8. expresse dicit Cherinthum negasse Iesum resurrexisse. Porrò Tertullian. lib. de carne Christi c. 24. tacitis nominibus scribit, quosdam asseruisse, adhuc est animã Christi in cœlo sine carne, quos resurrectionem negasse necesse est. Ac præterea addit, alios dixisse existere carnem *Epiphan. Iren. Augustin. Tertul.*

carnem Christi in cælo vacuam sensu. Hos errores attribuit Philastrius Passionistis, Seleucianis, & Hermianis, qui dixerunt solam Christi animam ascendisse in cœlos: reliquisse verò carnem suam in sole, iuxta illud, *In sole posuit tabernaculum suum.* Potest præterea hic annecti error Apellis qui (vt Philastri refert) affirmabat Christum resurrexisse, non tamen in sua, ac vera carne. Is enim, quamuis verbis fateri videretur, re tamen ipsa resurrectionem negabat. Vnde Augustinus hæresi. 23. absolute refert istum dixisse, Christum sine carne resurgentem in cælum ascendisse. Solent ij hæretici in confirmationem sui erroris adducere illud 2. ad Corinth. 5. *Etsi cognouimus Christum secundum carnem, sed iam non nouimus.*

Philast. *Psal 18.* *Philast.* *Augusf.* *2 Cor. 5.*

Christus resurrexit à mortuis. Symb. Nic.

Dicendum est, verè, ac proprie Christum à mortuis resurrexisse. Conclusio est de fide, & inter articulos fidei ponitur in omnibus symbolis, & in Niceno additur. *Et resurrexit tertia die secundum scripturas.* Qui modus dicendi sumptus est ex Paul. 1. ad Corinth. 15 dicente. *Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas.* Nam quia hoc mysterium difficile hominibus apparebat, & eius fides firma, & stabilis erat illis maximè necessaria, ideo Apostolus, & Ecclesia scripturas proponunt, quæ verbum Dei continent, vt sciamus non humanis testimonijs: sed Dei autoritate hanc fidem niti. Significant etiam hoc mysterium fuisse in scripturis prædictum, & ita fuisse impletum, sicut fuit prænuntiatum. Nam hoc plurimum valet ad illius fidem conciliandam. Propter quod Christus, qui præcipuus testis fuit suę resurrectionis, quamuis eius autoritas sufficientissima esse posset, ad illud confirmandum, vsus nihilominus est testimonio scripturarum, vt patet Lucæ 24. *Vbi incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant.* Et infra dixit ad eos. *Hæc sunt verba, quæ loquutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, & dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die.*

1. Cor. 15. *Luc. 24.*

Dices, quæ sunt hæc scripturarum oracula, in quibus à Moyse, Dauide, & alijs Prophetis Christi resurrectio prædicta fuit? Respondetur, in primis non oportere intelligere, Christum docuisse suam resurrectionem ex libris Moysi, Psalmis, & Prophetis omnibus, sed ex singulis adduxisse, quæ de ipso erant. Nam in libris Moysi nō inuenitur expressa Prophetia, quæ ad literam de resurrectione Christi intelligatur. Quamuis valde indicata sit à Iacobo Gen. 49. verbis illis, *Catulus Leonis Iuda, requiescens accubuisti vt Leo, quis suscitauit eum?* Quem locum notauit Cyrillus Ierosolym. catech. 14. Adduci etiam possunt verba illa Deuteronom. 28. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus.* Et infra: *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, & ponam verba mea in ore eius, &c.* In quo testimonio fortasse nō sine mysterio bis positum est verbum, *suscitabo*, quamuis non oporteat ad literam de resurrectione intelligi. Mediate etiam (vt ita dicam) potest ex hoc testimonio resurrectio confirmari. Nam in eo præcipimur audire verba huius Prophetæ, vt verba Dei: vnum autem ex verbis eius fuit promissio suæ resurrectionis. Deinde in sensu mystico potuit ex libris Moysi Messiæ resurrectio confirmari. Fuit enim sine dubio multis figuris adumbrata, ac repræsentata, vt in Ioseph, qui post duos annos tertio ineunte è carcere educitur, vt exponit. Prosper de Promissionibus & prædictionibus Dei, part. 1. ca. 29. Et in Isaac, quem in fide & spe resurrectionis Abraham immolare non dubitauit, vt Paulus dicit ad Hebræos vndecimo, tamen re ipsa Isaac immolatus nō est. *Quia resurrectio filio Dei seruata est,* vt eodem lib. dicit Prosper cap. 17. Vnde Gregorius Nyssenus eandem figuram eleganter tractans orat. prima de resurrect. in principio. *In oue* (inquit) *mysterium mortis, in vnico vero filio vita, quæ morte non perimebatur, demonstratur.* Cyprianus etiam libro secundo aduersus Iudæos, ca. 25. dicit Christi resurrectionem præfiguratam esse à Moyse verbis illis Exod. 19. *Et dixit Dominus ad Moysem, descende, & testificare populo, & sanctifica illos hodie, & cras, lauentque vestimenta sua, & sint parati in diem tertium, in die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe in monte Synai.* Indicans in illa die tertia significatum esse tertium diem resurrectionis Christi, in quo speciali modo Deus ad homines rediit, vt nouum pactum, & legem vniuerso orbi promulgaret.

Hebr. 11. *Greg. Nyss.* *Cyprian.* *Exod. 19.*

Psal 15 *Actor. 2 & 13.* *Actor 13.* *Psal. 2.* *Act. 4.* *Psal 2.* *Basil.* *Coloss 1.* *Matth 19.* *Theophyl.* *Hilar.* *Ambros.* *Chrysost.* *Euseb.* *Hebr 1.* *Cyrill.* *Athanas.* *August* *Chrysostom.* *Cyril.* *Nyssen.* *Psal 2.*

Ex Psalmis sunt plura, & clariora resurrectionis testimonia. Illud est præcipuum quod ab Apostolo Petro expositum est Actor. 2. & à Paulo Actor. 13. ex Psalmo 15. *Quoniam non relinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* De quo testimonio multa diximus supra tractantes de descensu Christi ad inferos. Præterea de hoc ipso mysterio exponit Paul. Actor. 13. verba Psalmi. 2. *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.* Nam de Christi passione præmittitur in eodem Psalmo. *Astiterunt Reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius:* vt Apostoli, & fideles congregati in vnum vnanimiter exposuerunt, Actor. 4. Postea verò de resurrectione subiungitur *Dominus dixit ad me, &c.* & quia tunc data est Christo omnis potestas in cælo & in terra, additur. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Nam de eodem Christo antea prædictum erat. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Syon montem sanctum eius,* id est, super Ecclesiam, per Sion repræsentatam, cuius veluti possessionē post resurrectionem suam Christus accepit. Quæ omnia necesse est ad literam de Christo Domino intelligi. Rectè igitur etiam illa verba, *Ego hodie genui te,* de Christo homine intelliguntur. Quod etiam ex verbo illo, *Dominus dixit ad me*, Basilius in scholijs rectè notauit. Quia filius vt Deus non appellaret patrem *Dominum*, sed vt homo: ergo vt sic dicitur hodie genitus: & non ratione primæ conceptionis ex matre, vt constat ex ipsius Psalmi contextu, ergo ratione resurrectionis, in qua declaratum est, quam fuerint iniquæ, & inanes Iudæorum contra Christum meditationes, & consilia. Meritò autem resurrectio generatio appellatur: quia (vt supra dictum est) renera est generatio quædam, cum sit præexistentis corporis ad vitam reuocatio. Propter quod vocatur Christus *primogenitus ex mortuis* ad Colos. 1. & resurrectionis tempus vocatur à Christo *tempus generationis.* Matth. decimonono. Atque ità expositum est etiam hunc Psalmum Hilar. & Theophylus Antiochenus ibi, Ambrosius lib. 3. de Sacramentis capit. primo Chrysostomus Actor. 13. & Eusebius lib 6. de demonstr. c. 2 Solet autem hic locus exponi de generatione æterna filij Dei, vt Paul⁹ significat ad Hebræos, 1. & sæpe Patres, Cyrillus lib. de fide ad Reginas, Athanas. serm. 3. contra Arianos, & in epist. de Nicena synodo, & Augustinus in enarratione eiusdem Psalmi, & in Enchirid. cap. quadragesimo nono. Alij vero Patres interdum exponunt de temporali generatione ex matre, vt Chrysostomus homil. de fide in Christum tom. 3. & Cyrillus Alexandrinus, lib. 2. de fide ad Reginas, & Gregorius Nyssenus in libro de cognitione Dei, qui refertur primo tomo Bibliothecæ. Hæ tamen expositiones ita admitti possunt, vt prior, quę maxime literalis videtur, non reiiciatur.

Genes. 49. *Deut. 18.* *Genes. 39.* *Prosper.* *Genes. 22.*

Rursus

Rursus in huius mysterij confirmationem adduci potest illud Psal. 3. *Ego dormiui, & somnum cepi, & exsurrexi, quoniam Dominus suscepit me.* Hæc enim verba solet Ecclesia vsurpare in die resurrectionis Domini. Et ita exponunt Augustinus ibi, Iustinus dialogo contra Triphonem. & Euse. lib. 13. de præparat. Euangelica capit. 7. quamuis hic sensus allegoricus videatur. Nam ad litteram sermo est de Dauid, in cuius persona figuratus est Christus. Vltimo ad hoc etiam merito adduci potest Psalm. 56. qui totus esse videtur de Christi passione, & resurrectione saltem in sensu mystico ab Spiritu Sancto intento. Vnde Christo accommodantur illa verba, *Exurge gloria mea*, &c. & illa, *Misit de cœlo, & liberauit me, & dedit in opprobrium conculcantes me.* Et ita exponunt ibi late Augustinus, Hilarius & alij. Addit etiam Ignatius epist. 5. verba illa Psal. 40. *Tu autem Domine, miserere mei & resuscita me, & retribuam eis:* & illa Psalm. 73. *Exurge Deus, iudica causam tuam.* Quibus multa similia adduci possunt.

Augustin. Iustin. Euseb. — *Psalm. 56.* — *Augustin. Hilar. Ignat.* — *Ps. 40. & 73.*

Tertio in Prophetis plures sunt huius mysterij prædictiones. Et in primis Paulus Actorum 13. de hoc mysterio explicat locum Isaiæ 55. *Feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias Dauid fideles.* Quod Paulus iuxta septuaginta citat, *Sancta fidelia Dauid.* Sed difficile est intellectu, quomodo possint hæc verba ad Christi resurrectionem aptari. Leo Castrensis in Isaiam vt hoc exponat, dicit in primis, Paulum accipere plurale pro singulari numero, id est, *Sanctũ Dauid fidele*: & *Dauid* ibi non significare propriè Regem Dauid: sed Christum ex Dauide ortum, & in eo repræsentatum: atque ita *Sanctum Dauid* significare corpus Domini: *fidele* autem idem esse, quod stabile, incorruptibile, & æternum. Cõtra quam expositionem nihil oportet obijcere, quoniam ipsa per se statim displicet, cum omnia verba ad improprias significationes detorqueat, & plura eorum sine vllo fundamento. Præterea, quia si hæc verba in Isaia considerentur, nec ipsis, nec contextui potest accommodari talis expositio. Prius ergo supponenda est literalis intelligentia illorum verborum apud Isaiam. Est enim ibi expressa promissio noui testamenti, in quo implendæ erant omnes promissiones factæ Dauid, siue per *Dauid* intelligamus Regem Dauid, cui præcipue facta est promissio Messiæ, & æterni regni eius, siue intelligamus Christum, vt intelligit Hieronymus. Tum quia verba sequentia hoc requirunt, *Ecce testem populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus*: tum etiam quia hæc phrasis est vsitata in scriptura Psalm. 88. *Inueni Dauid seruum meum oleo sancto meo vnxi eum.* De quo postea subditur, *& ego primogenitum ponam illum*, &c. quod propriè in Christum conuenit. De quo etiam dicitur Ezechiel. 34. *Suscitabo vobis pastorem vnum seruum meum Dauid. Sancta* ergo *fidelia Dauid* appellantur ab Isaia sanctæ & diuinæ promissiones Christo, seu de Christo factæ, & eædem dicuntur *fideles misericordiæ*, iuxta vulgatam lectionem Isaiæ: Paulus ergo ab hoc literali sensu non recedit: neque intendit dicere in illis verbis, *Dabo vobis sancta Dauid fidelia*, in particulari esse promissam resurrectionem, aut corporis Christi incorruptionem (hoc enim nec Isaias intendit, nec habet fundamentum, vt dixi) sed, cum dixisset, Christum suscitatum fuisse à Patre, iuxta illud, *Ego hodie genui te*, subdit. *Quod autem suscitauit eum à mortuis iam non reuersurum in corruptionem, ita dixit*, &c. id est, ita ex scripturis colligitur, quia sanctæ promissiones à Deo factæ, in Christo erant implendæ. Vnum autem ex illis promissis fuit. *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Itaque non affert illa verba Isaiæ; vt in particulari probet resurrectionem; sed vt in generali assumat promissiones de Christo factas fuisse fideles, & suum exitum habituras. Cui expositioni adiungi etiam potest, cum Isaias inquit, *Misericordias Dauid fideles*, alludere ad promissiones factas Psalmo. 88. qui incipit, *Misericordias Domini in æternum cantabo*, vt Hieronymus, & alij interpretes adnotarunt, tum propter verborum similitudinem: vtrobique enim fit mentio diuini pacti, misericordiæ, ac fidelitatis, tum etiam quia in illo continentur præcipuæ de Messia promissiones. *Disposui testamentum electis meis: Iuraui Dauid seruo meo. Vsque in æternum præparabo semen tuum*, &c. In illis autem promissionibus, licet non expresse, implicitè tamen cõtinetur resurrectionis promissio. Nam dicitur Christus duraturus in æternum, *& thronus eius, sicut dies cœli.* Paulus ergo, vt probet resurrectionem, adducit locum Isaiæ, ex quo generaliter habetur, has promissiones fuisse implendas, inter quas (vt dixi) resurrectio continebatur: tamen, quia in hoc loco solum continebatur implicitè, addit Paulus aliud testimonium, in quo specialis & propria promissio resurrectionis Christi continetur.

Psalm. 88. — *Hieron.*

Est aliud testimonium Isaiæ cap. 25. quod ad hanc veritatem firmandum afferri potest, vbi de Christo dicitur. *Præcipitauit mortem in sempiternum.* Ad quem locum allusisse videtur Paulus 1. ad Corinth. 15. cum dixit scriptum esse. *Absorpta est mors in victoria.* Nam (vt Diuus Thomas ibi notauit) testimonium illud secundum ea verba non inuenitur in veteri testamento, sed ex hoc loco videtur desumptum. Nam sensus idem est. Absorbere enim mortem idem est, quod eam destruere, & profligrare: hoc autem ipsum est, illam præcipitare: & in Hebræo ad literam est verbum *absorbendi*, pro quo Septuaginta posuerunt verbum *deuorandi.* Obseruandum autem est in Hebræo non legi passiuè, *Absorpta est*, sed actiuè *absorpsit*, seu *deuorauit* (vt septuaginta transtulerunt) sed vel actiuum positum est pro passiuo (quod est frequens apud Hebræos) vel non de omnium hominum morte, sed de singulari morte Christi intelligendus est hic locus. Vnde Septuaginta non simpliciter, sed cum articulo dixerunt. *Deuorauit illa mors præualens*, quia mors Christi mortem omnium absorpsit. Ex quo sensu rectè etiam sumi potuit alia propositio passiua, *Absorpta est mors in victoria.* Nam sensus idem est. Cum quo etiam coincidit illud Oseæ 13. *O mors ero mors tua.* Ex hoc ergo loco colligunt Patres Christi resurrectionem: quia cum ipse mortem destruxerit, atque deleuerit, non potuit ab ea absorberi, aut detineri: vbi ergo prædicta est victoria Christi aduersus mortem, satis etiam eius est prædicta resurrectio. Vnde Eusebius libro quarto de Demonstrat. capit. 12. postquam dixerat Christum sua morte mortem fugasse, subdit. *Hac sane ratione ipsius etiam corpus mortuum excitatum est, & multa corpora, qua dormierant surrexerunt, vt merito ex hoc in sacris literis dictum sit, Absorpsit mors in victoria:* & Cyrill. super Isaiam, exponens illa verba, *Mors* (inquit) *præualuit contra primum parentem, & contra omnem sobolem, at in Christo vires amisit. Tertia enim die reuixit calcata morte, & factus est nobis resurrectio, abstulit lamenta, & lachrymas, abstulit opprobrium peccati.* Et eundem sensum indicat Athanas. de cruce & passione Domini, vbi cum dixisset, *Dominum non imbecillitate naturæ mortuum esse: sed quod mortem ad cædem, necemque persecutus sit*, subdit. *Non enim morte superari potuit, sed potius aculeum suum amisit:* & infra indicans locum Isaiæ, *In deglutione mors fuit, postquam inualuerat.*

Isai. 25. — *1. Corint. 15.* — *D. Thom.* — *Mors in morte Christi absorpta quomodo.* — *Osea 13.* — *Euseb.* — *Cyrill.* — *Athana.*

Dices. Quamuis his testimonijs rectè probetur, Christum post mortem suam aliquando resurrecturum, non tamen probari iam resurrexisse. Respondetur primum in multis ex prædictis locis satis doceri Christi resurrectionem futuram fuisse paulo post mortem eius, ante prædicationem Euangelij, & conuersionem gentium, vt patet tum illis verbis Psalm. 15. *Non derelinques animam meam in inferno, nec da-*

Obiectio. — *Responsio.* — *Psalm. 15.*

nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Item ex a-
Psalm 1. lio Psalmo. *Ego hodie genui te. Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Vbi clarè significatur, Ecclesiæ propagationem futuram post Christi resurrectionem. Quod
Mich 7. etiam significatum est Micheæ 7. vbi in sensu allegorico Christus ad mortem, vel ad synagogam loquitur. *Non læteris inimica mea super me: quia cecidi, consurgam.* Et infra. *Et aspiciet inimica mea, & operietur confusione,* & tamen paulo post subditur, *Dies, vt ædificentur maceriæ tuæ. In die illa longe fiet lex, &c.* id est, ab illo die, quo ego consurgam, reædificabitur Ecclesia, & maceria eius, quæ antea fuerat diruta, & cessabit lex vetus, &c. Et idem insinuatur in prio-
Isai. 55. ri loco Isaiæ. Nam statim post illa verba, *Misericordias Dauid fideles,* subditur. *Ecce testem populis dedi eum,*
Osee 13. *ducem & præceptorem gentibus.* Rursus in illo loco Oseæ 13. *O mors, ero mors tua,* statim subditur. *Morsus tuus ero inferne,* vt significetur, vtrumque simul fuisse futurum, scilicet, & mortem destruere per resurrectionem, & infernum mordere educendo Sanctorum animas. Nam licet verum sit, perfectam mortis victoriam non consummari quo ad effectum, vsque ad generalem resurrectionem (vt Paulus dixit 1. ad
1. Cor. 15. Cor. 15.) tamen in Christi resurrectione demonstrata, & inchoata est, & in virtute quodammodo consummata quatenus omnes in Christo resurreximus vt idem Paulus ait, ad Eph 2.
Ephes. 2. Et ad eundem modum explicandus est alter locus Isaiæ supra expositus: quibus adiungi potest testimonium Sophoniæ 3. *Expecta me? dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum. Quia iudicium meum, vt congregem gentes, & colligam regna, &c.* Quo te-
Sophon. 3. stimonio vtitur Eusebius lib. secundo de Demonst.
Euseb. August. c. decimo septimo, & Augustinus decimo octauo de Ciuitat. cap. trigesimo tertio: & ex eo probat Christum resurrexisse, & postea gentes ad se vocasse. Est
Iob. 19. etiam optimus locus Iob cap. 19. *Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum.*
Greg. Papa. Vbi (vt rectè exponit Grego lib. 14. c. 26.) ex fide resurrectionis Christi sperabat Iob suam resurrectionem: tamen (vt ex verbis eius constat) suam sperabat in nouissimo die, Christi autem resurrectionem longè antea factum iri credebat. Deniq; præter hæc sunt alia testimonia in Prophetis, in quibus proprius etiam dies resurrectionis Christi indicatur, vt Oseæ 6.
Oseæ 6. Ioan. 2. & Ionæ 2. de quibus in sequenti disputatione commodius dicemus.

Vltimo afferri possent testimonia noui testamenti. Sed hæc in superioribus tacta sunt, & tam sunt frequentia, ac euidentia, vt superuacaneum sit in eis enarrandis immorari. Solum desiderari hoc loco posset expositio illius testimonij Actor. 1. vbi dicitur Christus ad comprobandam suam resurrectionem præbuisse seu ostendisse se discipulis suis *in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis.* Oportet enim exponere quæ fuerint hæc argumenta, quibus Christus probauit se post mortem iterum viuere, & quam fuerint valida, & efficacia. Sed quia
D. Thom. Diuus Thomas qnæstione 55. artic. quinto, & sexto, hoc explicat ideo, si quid addendum occurrerit, in commentarijs illorum articulorum dicetur. Rationes autem, ob quas Christus ante generalem resurrectionem voluit resurgere, tractatæ sunt in commentario primi articuli, & plura dicemus Sectione sequenti. Statim verò occurrebat hæc quæstio, an Christus fuerit primus resurgentium: eam vero tractat D. Thomas artic. 3. in cuius commentario illam explanabimus.

Ex hac fidei veritate sequitur primo, Christum dominum resurrexisse in vero corpore humano, id est verè constante ex hac materia rerum generabilium, & corruptibilium, dispositа, & organizata eo modo, quo forma, ac natura humana requirit. Et hoc voluit Christus probare, ac persuadere discipu-

A lis quando eis dixit, *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet sicut me videtis habere.* Nam *Luc. 24.* *Leo Papa.* *D. Thom.* (vt Leo Pap. ser. 1. de resurr. notauit) vt resurrectionis veritas multis documentis manifesta fieret, apparere voluit Christus discipulis, *non solum loquens cum eis, sed habitans, atq; conuescens, & pertractari se diligenti, curioso; contactu ab eis, quos dubitatio perstringebat, admittens.* Quod latius expositum D. Thomas infra q. 55. art. 1. 5. & 6.

Secundo sequitur resurrexisse Christum in eodem numero corpore, quod mortuum in cruce reliquit. Ratio huius, & superioris confectarij est: quia hæc sunt necessaria ad veram resurrectionem (vt supra ostensum est) at Christus vere resurrexit. Solum est obseruandum, cum in tempore vitæ Christi domini magna multitudo materiæ successiuè fue-
B rit per continuam nutritionem acquisita, & adiuncta corpori Christi, fieri potuisse salua veritate resurrectionis, vt ex quacunq; parte illius materiæ sufficiēter conficeretur corpus, in quo Christus esset resurrecturus, vt ex supra dictis de resurrectione in communi constare potest: tamen ad perfectiorem vnitatis modum pertinuit, vt idem corpus constans ex eadem omnino materia, ex qua tempore mortis cōstabat, resurgeret. Tum quia hoc modo perfectissimè, & omni ratione resurrexit idem omnino quod ceciderat. Tum etiam quia hoc erat necessarium ad veritatem resurrectionis demonstrandam. Nam si Christus assumpsisset corpus ex alia materia compactum, etiamsi esset illa, quæ ex eodē corpore Christi discursu vitæ resoluta fuerat, difficilius crederetur verè resurrexisse. Erat q; hoc quodammodo debitum illi sanctissimo corpori, vt sicut fuerat particeps crucis, & ignominię, ita etiam esset consors gloriæ & æternæ vitæ. Propter quod de illo prædictum
Psalm. 15. erat, *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Ex quo loco, & ex tota historia Euangelica certum omnino est, idem numero corpus, quod in cruce pepēdit, ex eadem q; materia cōstans, resurrexisse. Et hāc identitatem demonstrare voluit Christus, cum di-
Ioann 20. xit Thomæ, *Infer digitum tuum huc, &c.* Quem locū
Leo Papa. tractans Leo Pap. ser. 1. de Resurr. inquit. *Ideo clausis ad discipulos ostijs introibat, & flatu suo dabat Spiritum sanctum, & dato intelligentiæ lumine sanctarum scripturarum occulta pandebat, & rursus idem vulnus lateris, fixuras clauorū, & omnia recentissimæ passionis signa monstrabat vt agnosceretur in eo proprietas diuinæ, humanæq; naturæ individua permanere.* De qua re dicemus plura
D infra q. 54. ar. 4. Cum autem dicimus cōstare corpus illud ex eadem materia, quę in eo inuenta est tempore mortis, non excludimus, quin aliquid materiæ illi corpori addi potuerit, si fortasse necessaria fuit. Hoc enim identitati corporis non repugnat, & ad perfectam eius integritatem potuit esse necessarium De qua re dicturi sumus q. 54. art. 2.

Contra hanc veritatem fidei, nihil est, quod obijci possit, præter ea, quæ obijciuntur aduersus resurrectionem in genere, eiusq; possibilitatem, quæ in superioribus tacta sunt, & infra disputādo de generali hominum resurrectione (si quid reliduū fuerit) addetur. Locus autem ille 2. ad Cor. 5. *Et si cognouimus Christum secundum carnem, sed tam non nouimus,* tractatus est à nobis superiori tom. disp. 13. Sect. 3. vbi diximus nomine *carnis* intelligi carnem passibilē, in qua
E aliquando fuit cognitus Christus: nunc autem, licet eandem carnem habere credatur, non tamen passibilem. Quā expositionem præterea, quia ibi adduxi, his verbis confirmat Leo Pap. ser. 1. de resur. *Non dissonat, dilectissimi, ab hac fide magister gentium Apostolus Paulus, cum dicit: Et si cognouimus Christum secundum carnē, sed nunc iam nō nouimus. Resurrectio enim Domini non finis carnis: sed commutatio fuit, nec virtutis augmento consumpta substantia est, quelitas transit, non natura defecit. Et merito dicitur caro Christi in eo statu, in quo fuerat nota, nesciri. Quia nihil in ea passibile, nihil remansiit in*

Christus in eod. numero corpore quod reliquit in cruce, resurrexit.

Testimonij Paul. 2. Cor. 15. Expositio. Leo Papa.

fit in ea infirmum, vt & ipsa sit per essentiam, & non sit ipsa per gloriam.

A

SECTIO II.

Quæ fuerint causæ resurrectionis Christi.

IN hac quæstione breuiter discurrendum est per omnia causarum genera, in quibus aliquid explicādum occurrerit. Nam de materiali, & formāli nihil est quod dicamus, cum iam positum sit, idē corpus, & maiori ratione eandem animam ad hanc resurrectionem conueniſſe: dicendum ergo est de causa finali, & efficiēte, vel morali, vt est meritoria vel physica principali, & instrumentali, seu ministeriali.

Primo igitur ad explicandam finalem causam adduci possunt rationes omnes, propter quas D. Thomas supra probauit, factam esse Christi resurrectionem. Nam omnes illæ, atque in vniuersum vtilitates omnes, quas dicunt sancti prouenisse nobis ex resurrectione, finalem causam continent resurrectionis Christi, & omnes continentur sub illo verbo quo dicitur Christus propter nos homines resurrexisse, sicut & mortuus esse. Et huc spectat illud Pauli ad Rom. 4. *Resurrexit propter iustificationem nostram*, & illud Gregorij Nazianzen. orat. 1. *Resurrectio propter resurrectionem*, id est, resurrectio Christi propter nostram resurrectionem. Sed vltra hoc addendum est, licet Christus propter nos resurrexerit: primo tamen, ac per se propter se, suamq; gloriam resurrexisse. Itaque sicut in priori tomo dicebamus, verbum propter redemptionem nostram carnem assumpsisse: & nihilominus primo, ac per se voluisse incarnari propter excellentiam tanti mysterij, & vt seſe perfectissimo modo creaturis communicaret: ad eundem modum nunc dicimus Christi resurrectionem ita fuisse à Deo ad nostrum commodum ordinatam vt tamen per se fuerit intenta propter ipsius Christi gloriam, & exaltationem. Primo quidem, quia erat debita Christo domino, propter maiestatē Verbi in illo corpore inhabitantis, propter quod dixit Petrus Act. 2. *Impossibile fuisse Christum teneri ab inferno*, seu à morte, ita exponens illud Psalmi, *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Non enim decebat, admirabilem sanctificationem illius corporis per coniunctionem ineffabilem ad ipsam sanctitatem per essentiam, vt vita, & coniunctione ad suam animam diu orbaretur. Vnde Ambros. libro de Incarnat. Verbi Dei, & corporali eius aduentu, dicit. *Eum, qui Dominici corporis resurrectionem non credit, non satis intelligere vires Verbi, Sapiētiæq; Dei. Nam si verum est eum corpus assumpsisse, eaq;, quæ corporis propria sunt, vindicasse, quid de corpore, quæso, statuere debuit, aut quo fine tandem illud consumere, cum semel intra corporis viscera receptus esset? Vt enim non moreretur, fieri non poterat, quia pro omnibus erat in mortem offerendum: vt autem extinctum maneret, neq; id fieri debuit, eo quod vitæ sacrarium esset.* Vnde reuixit per suam, quæ in ipso erat, vitam. Similia repetit inferius, vbi inter alia inquit. *Quomodo Dominus ex toto vitam se esse demonstrasset, nisi id, quod mortale erat viuificasset?* Et ser. 2. contra Arianos, in hunc modum exponit illud ad Philip. 2. *Propter quod & Deus exaltauit illum.* Refert enim particulam illam *propter quod* ad præcedentia verba. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, &c. Nam cum dixisset* (inquit) *humiliauit semetipsum vsque ad mortem, statim subintulit, Propter quod & Deus exaltauit illum; cupiens ostendere, quod & si sicut homo mortuus fuerit, attamen vt vita exaltatus sit resurrectione:* & infrà, *Cur hic solus ex mortuis integer resurrexerit, causa ea est, quam Paulus priori loco statuit: quod cum Deus esset, homo factus sit, qui è cœlo, & cœlestis appellatur, eo quod Verbū de cœlo descenderit, ideoq; sub imperio mortis detineri non potuit. Nā etsi humiliauit seipsum finēs suum corpus vsq; ad mortem procedere: nihilominus tamen illud è terris exaltauit, propterea quod in illo erat filius Dei.*

Finis resurrectionis Christi qui.

Rom. 4.

Gregor. Nazianz.

Act. 2.

Psalm 15.

Resurrectio Christi gloriā & exaltationem ordinata.

Ambro.

Philip 2.

B

C

D

E

Secundo hoc explicatur, quia ratione hypostaticæ vnionis, & ex gloria animæ, debita erat corpori Christi vita perpetua, ac gloriosa: quod autem aliquando fuerit mortale, factum est ex dispensatione propter nostram salutem: ergo consummata nostra salute per Christi mortem, eisdem rationibus debebatur illi corpori vita gloriosa per se, ac propter se, etiam si nobis nō esset vtilis, ac necessaria eius resurrectio. Vnde merito dixit Atha. dicto libr. de Incarn. Verbi, resurrexisse Christum, *vt ostenderet non ex imbecillitate mortuum esse: sed ad extinguendā mortem, qua profligata, quid reliquum erat, nisi vt in trophæum deictæ mortis excitaretur?* Quocirca si hæc intrinseca causa resurrectionis Christi perpendatur, excitādus fuisset Christus statim, ac redemptionem nostrā per mortē consummauit. Et ideo (vt infra videbimus) docēt Patres dilationē resurrectionis omnino fuisse propter nos, vt de veritate mortis euidentius constaret hac vero causa & necessitate finita statim (vt ita dicā) ab intrinseco rediisse ad vitam multò magis, quam reducatur aqua ad pristinam frigiditatem impedimento ablato. Quomodo dixit Atha. epist. ad Epict. *Corpus mortalis naturæ per Verbum, quod in ipso erat supra naturam resurrexit.* Sicut ergo aqua ablatis impedimētis natura sua sit frigida, primo quidem propter ipsam quia hęc est naturalis dispositio, quā eius forma requirit: deinde vt res alias frigefacere possit. ita Christi corpus ablata mortis necessitate, quasi ab intrinseco ad vitam reuocatum est, & gloriam sibi cōnaturalem accipit. Primo quidem propter se, quia hic status erat illi debitus ratione vnionis, & secundum ordinem diuinæ prędestinationis per se primo intentus: deinde verò propter nostram vtilitatem, vt supra explicatum est. Vnde etiam egregiè addit Petrus Chrysol. ser. 78 & 81. resurrexisse Christum propter creaturarum omnium, seu totius Vniuersi exaltationē ad nouā pacem, & tranquillitatē. *Orbem* (inquit) *totum pristinum reformat in corpus, vt quem sibi taliter viderat esse compassum; suam secum suscitaret ad gloriam.* Atque hæc de finali causa.

Resurrectio Christo ratione vnionis hypostaticæ quomodo debita.

Athanas.

Athanas.

Petr. Chrys.

Secundo de causa meritoria certum est Christum dominum fuisse causam meritoriā suæ resurrectionis, vt docet D. Thom. ar. 4. ad 2. & latius diximus in priori tom. dis. 40. Sect. 3. Hic verò inquiri poterat, quando hoc meruerit. Quidam enim ausi sunt dicere: Christum hoc meruisse post mortem per descensum animæ ad inferos. Nā *qui descendit ipse est, & qui ascendit*, & descēsu exaltationem meruit. Neq; enim illud opus fuit minoris charitatis, & humilitatis, quā cætera, quæ in vita gessit. Sed hæc sententia conficta est sine fundamento. Ostendimus enim in priori to. dis. 30. Sect. 3. tempus merendi in Christo domino, sicut & in alijs omnibus hominibus, fuisse finitū in morte. Tum etiam quia scriptura morti, & passioni Christi tribuit meritum resurrectionis. Quia licet per totam vitam illā meruerit: tamen in morte hoc meritū consummauit. Vnde Paul. ad Phil. 2. cum dixisset, *Factus obediens vsq; ad mortem*, subdidit, *Propter quod, &c.* non ergo post mortem, sed vsque ad mortem hoc meruit. Quapropter Aug. tract. 204. in Ioan *Humilitas passionis, meritum* (inquit) *est resurrectionis.* Oportebat quippe, vt ipsum corpus esset organum, ac instrumentum meriti suæ resurrectionis, & exaltationis. Alia de hac re adduximus prædicto loco, & supra in commen. ar. 1. Quędam vero difficultas hic occurrebat de vnione hypostatica totius humanitatis, quæ dissoluta humanitate, in morte fuit amissa, & consequenter in resurrectione reparata, propter quòd videtur dixisse Petrus Chrysolog. ser. 80. *Resurgens à mortuis Christus resumpsit hominem, non reliquit,*) de hac, inquam, vnione occurrebat difficultas, an habuerit etiam causam meritoriam. Sed eam sufficienter attigimus priori to. disp. 10. Sect. 4.

Philip. 2.

Augustin.

Tertio: de causa efficiente principali satis constat ex supradictis, solum Deum potuisse esse causam resurrectionis Christi. Nam quoad hoc eadem est ratio de Christo, & de aliorum hominum resurrectione. Vnde Act. 2. dicitur. *Quem Deus suscitauit à mortuis*, & ad Rom. 8. *Qui suscitauit Iesum Christum à mortuis viuificabit & mortalia corpora vestra.* Quia vero Christus ipse Deus est, verè etiam dicitur, eundem Christum fuisse causam principalem suæ resurrectionis. non vt hominem, sed vt Deum. *Quia, si & crucifixus est ex infirmitate, viuit ex virtute Dei.* 1. ad Cor. vlti. Et hoc modo intelligendum est, cum dicitur propria virtute resurrexisse, iuxta illud Ioann. 10. *Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam, vt iterum sumam eam.* Et eodem modo dixit Leo Papa ser. 1. de resur. *Deitas, quæ ab vtraq; substantia non recessit, quod potestate coniunxit.* Sic denique dixit Athan. loco citato, *corpus Christi surrexisse per verbum, quod in ipso erat.* nec; hic occurrit noua difficultas, suppositio, quod supra ostensum est, diuinitatem non fuisse separatam à corpore & anima tempore mortis.

Propria virtute à mortuis Christus resurgit. Act. 2. Roma. 8. 1. Cor. 16.

Ioan. 10.

Leo Papa.

Athanas.

Quarto: de causa instrumentali phyſica solum inquiri potest, de ipsismet partibus humanitatis Christi, an effectiuè concurrerint ad resurrectionē. Nam de omni alia creatura certum est non concurrisse, vt à fortiori cōstabit ex ijs, quæ dicemus in vltimo pūcto. De humanitate vero Christi, quæ est quædam integra natura, certū est non potuisse efficere resurrectionem, quia non supponebatur resurrectioni, sed ex illa potius cōsurgebat. De anima igitur & corpore dicendū est. Et in primis distinguere oportet duplicem actionē in resurrectione interuenientē. Prior est corporis organizatio, & dispositio: posterior substantialis cōiunctio animæ ad corpus. De priori probabilius videtur, animam, Christi, vt instrumētum Verbi effectiuè disposuisse corpus suū, illudq; aptasse, vt ei vniretur. Quia ex vnione ad Verbū habebat illa anima potestatem permanentē, & per modū habitus ad efficienda huiusmodi miracula, vt in priori to. latè tractatū est. Ergo credendum est vsum fuisse hac potestate in ordine ad suam resurrectionem, vt veluti condignum præmium redderet suo corpori tanquā socio suarum passionū, & instrumento meritorum, deinde quia Christus suo imperio disponebat alia hominū corpora, quę excitauit à mortuis, & in fine mundi concurret hoc modo ad efficiendam nostrā resurrectionē. Ergo multo magis credendum est effecisse suā. An verò corpus etiā Christi, vt instrumentū Verbi habuerit cōcursum phyſicū ad huiusmodi actionē, incertū est. Non. n. fuit impossibile illud corpus seipsum effectiuè disponere, & organizare, vel per vnā partem efficiendo in aliā, vel per eadem partes efficiendo in seipsas. Quia cum nō agant virtute naturali, sed obedientiali, non supponuntur habere formā, quā efficiūt, nec formaliter, nec eminēter: & ideò non repugnat, hoc modo fecisse in se formā, & dispositionē quam actu nō habebant. At vero licet hoc sit possibile, nō videtur tamē necessarium. Quia, cum corpus sit proprium subiectū huius actionis, & causa materialis eius, & aliūde anima potuerit esse sufficiēs principium efficiens illius actionis in genere instrumenti: non videtur necessarium tribuere efficientiā corpori: imo conuenientior ratio causandi videtur, vt vnicuiq; propria causalitas fuerit attributa actui, & potentiæ accommodata.

Anima Christi vt instrumētum Verbi iuxta corpus effectiue disposuit, & organizauit ad sui resurrectionem.

De posteriori actione, scilicet vnione substantiali corporis & animę: iuxta diuersas sententias diuersimode sentiendū est. Nam si cū Henrico, & alijs sentiamus facta corporis organizatione, nō requiri noua actionem extrinseci agentis, vt anima corpori vniatur, cōsequenter dicendū est, nō fuisse necessariā nouā instrumentariam actionē corporis, aut animæ Christi, vt inter se vnirētur: sed facta miraculosè organizatione corporis, applicataq; illi anima secundū realem præsentiam, quæ per mutationem localem fieri potuit, statim naturali quadam vivnitam fuisse. Quæ opinio probabilis est, vt supra diximus. Si autē cum communi sententia asseramus, præter corporis organizationem requiri, vt Deus spetiali efficientia, & actione vniat animam corpori, dici consequenter ac probabiliter potest, tam corpus, quam animam fuisse instrumentū ad huiusmodi actionem efficiendam. Quo sensu potest intelligi, quod D. Th. infra dicit artic. 4. ad 3. corpus scilicet, & animam se mutuo resumpsisse virtute diuina. Nam licet ipse non satis explicet, an loquatur de actione instrumentali animæ, & corporis, vel de principali actione diuinitatis vnitæ animæ, & corpori: tamen de vtraque potest cō modè intelligi. Præsertim cum ipse sentiat, requiri ad hanc vnionem spetialem actionem, & efficientiā. Nam hoc posito nulla est ratio, ob quam negemus hanc instrumentalem effectionem, cum ratione vnionis debita sit: cumque aliæ rationes in superiori membro factæ, hic etiam locum habeant. Quod vero huiusmodi effectionem tribuamus non solum animæ, sed etiam corpori, est hic spetialis ratio. Quia vnio mutua est corporis & animæ, & tam in anima quam in corpore dicit spetialem quēdam modum, ergo fuit inter has partes mutua efficientia, qua altera veluti ad se traxit, sibiq; conuinxit alterā, & è contra. Neq; circa hoc est vlla spetialis difficultas, præter eas, quæ alibi dictæ sunt de hac potentia miraculorū effectrice.

Henric. Vnio substātialis inter corpus & animā Christi in resurrectione instrumentaliter effecta.

Quinto, de causa ministeriali inquiri hic potest Vtrum Angeli aliquod ministerium exhibuerint ad præparādam materiam resurrectioni Christi. Quam dubitationem tractant Theologi in 4. disputat. 43. & 44. generatim de omnium resurrectione: in spetiali verò de resurrectione Christi nullum verbum attingunt. In generali tamen definiunt ex doctrina Augustin. 3. de Trinitat. capi. 4. in communi resurrectione Angelos aliquid esse ministratūros, colligendo cineres dispersos, & congregando illos in locum resurrectioni accommodatum. Ex hac autem generali doctrina videtur idem esse docendum de Christi resurrectione. Primo, quia est eadem necessitas. Nam etiam aliquæ partes materiæ reassumendæ in corpore Christi erant dispersæ, oportebatque, vt in sepulchro congregarentur, scilicet sanguis effusus, capilli capitis, aut barbæ, & si fortasse aliquæ carnis, & cutis particulæ flagellis, aut alijs cruciatibus diuullæ fuerant, & si quæ aliæ partes materiæ ante separatæ, vel resolutæ à corpore Christi iterum erant resumendæ, deinde est eadem ratio. Nam Deus administrat inferiora per media, iuxta Augustinum 3. de Trinitat. capit 4. Vnde quod fieri commodè potest per ministros Angelos, non oportet fieri à Deo immediate, & per seipsum. Hæc autem actio, cum per solum localem motum fiat, aptissimè fieri potuit per Angelos. Præterea nostra resurrectio est ad imitationem resurrectionis Christi, ergo sicut in nostra interuenit hoc ministerium Angelorum, ita verisimile est fuisse exhibitum in resurrectione Christi nihil enim derogat perfectioni, & excellentiæ illius resurrectionis. Nam si hominū ministerio factū est, vt corpus Christi deponeretur de cruce, & collocaretur in sepulchro: cur non fuit etiam decentissimū, vt sangnis, capilli, ac reliqua ministerio Angelorum in eodem sepulchro reponerētur? Etenim si homines potuissent, omnia illa colligerent, & custodirent: quod ergo ij vel facere non potuerunt, vel nō cogitarunt, conuenienter per Angelos effectū fuit: Sicut etiam in partu Virginis piè sentiūt Caietanus & alij, ministerio Angelorum puerum fuisse susceptum, & in manibus Virginis repositū. Quin etiā addit Caietanus fuisse ab Angelis mundatum, & secundinas, & alias sordes eorundem ministerio fuisse separatas, alioque traductas, ergo maiori ratione dici potest, ante resurrectionem adhibuisse hoc ministerium. Et iuxta hanc sententiam loquuntur aliqui

Dubium.

Augusti.

Augusti.

Caietan.

aliqui in concionibus de Christi resurrectione, & nihil in ea est periculi, vel absurdi, vt coniecturæ adductæ ostendunt. A

Dicendum tamen est in mysterio resurrectionis Christi nullam, operam nullamque efficaciam Angelos adhibuisse: sed totum negotium resurrectionis peractum esse per efficientiam ipsius Christi, præsertim mediante anima. Hoc potest in primis probari autoritate negatiua omnium veterum Patrum, ac Scholasticorum. Omnes enim affirmant Christum virtute propria operatū esse resurrectionem suam, & nullus eorum mentionem fecit angelici ministerij: si autem illud agnouissent, non omnino illud tacuissent, sicut fecerunt, de resurrectione aliorum hominum disputantes. Deinde potest sumi argumentum à simili ex D. Th. in 4. dist. 8. q. 2. a. 3 ad 3. vbi agens de Christi conceptione dicit, non fuisse conueniens, vt illi creatura aliqua cooperetur propter dignitatem Christi seruandam. Quod clarius explicuit Alex. Alens. 4. p. q. 134. memb. 1. ar. 2. in solutionibus argumentorum, qui expresse loquitur de hac ministeriali cooperatione, & quærit, an potuerit virtus creata cooperari hoc modo in conceptione Christi, & respondet potuisse. *Sicut virtus* (inquit) *angelica cooperabitur resurrectioni corporum in generali resurrectione: non tamen decuit propter nimiam sublimitatem carnis, quia illa caro vnienda fuit diuinitati. Vnde quod non sit ibi cooperata virtus creata magis congruitatis fuit, quam necessitatis.* Hæc vero congruitas eadem, vel maior est in resurrectione. Nam eadem est sublimitas illius carnis quæ non iam vnienda sed vnita erat diuinitati. Tertio est optima congruentia, quia vbi est sufficiens, decens, ac proportionatum principium proximum alicuius actionis, superfluum esset adhibere extrinsecū ministeriū angelorum: sed ita est in præsenti. Nam animę Christi Domini erat sufficiens principium sicut ad disponendum corpus, ita etiā & ad colligendas partes, quæ dispersæ erant & addendum, si quid materiæ fortasse deerat. Quia virtus instrumentalis illius animæ has omnes actiones, ac multo plures complectebatur. Rursus erat illa anima maximè decens, & proportionatū actionis huiusce principium: tum quia habebat curam illius corporis tanquam proprij: tum etiam quia erat velut diuinus motor, sicut corpus illud erat diuinum quoddam mobile propter vnionem ad Verbum. Quarto est alia coniectura, quia sanguis, capilli, & si quid aliud colligendum fuit ad Christi resurrectionem id totum debuit collocari intra sepulchrum, & coniungi corpori, quoad fieri potuit, vel expediens fuit: hoc autem fieri non potuit virtute angelica, nisi vel remouendo lapidem ab ostio sepulchri, vel aliqua ex parte illud diuidendo: neutrum autem horum est asserendum. Vsque ad resurrectionem enim Christi omnino clausum permansit sepulchrum, vt infra videbimus: non potuerunt ergo illa omnia intra sepulchrum reponi nisi transeundo ab extremo ad extremum sine medio: vel penetrando corpora intermedia, neutrum autem horum fieri potuit naturali virtute angelorum, ergo hoc ministerium non erat ex his, quæ ad angelos pertinent iuxta ordinarium cursum prouidentiæ diuinæ. Dicere autem eis datam esse supernaturalem vim instrumentalem ad efficiendā illam mutationem supernaturali ac miraculoso modo gratis & sine fundamento fingeretur. Quia nec illa virtus est debita angelis, nec pertinet ad ordinarium prouidentiæ modum, & alioqui non esse necessaria, quia animæ Christi est connaturalis hæc virtus ratione vnionis. Denique maximè decebat, vt solus Christus suæ esset resurrectionis autor, ne alterius ope ad suum corpus excitandum indiguisse videretur. Coniecturæ vero in contrariū faciles sunt & ex ijs, quæ diximus expeditæ.

D. Thom. — Alens. — Ministeriū angelorum in Christi resurrectione perficienda nullum. — B — C — D — E

ARTICVLVS II.

Vtrum fuerit conueniens Christum tertia die resurgere.

AD *secundum sic proceditur. Videtur quod non fuerit conueniens Christum tertia die resurgere. Membra enim debent capiti conformari. Sed nos qui sumus membra Christi non resurgimus à morte tertia die, sed nostra resurrectio differtur vsque ad finem mundi. Ergo videtur, quod Christus, quia est caput nostrum, non debuerit tertia die resurgere: sed debuerit eius resurrectio differri vsque ad finē mundi.* '295. Sup. q. 51. a. 4. Et 3. dist. 21. q. 2. a. 2. Et a. 22. q. 2. a. 2. q. 2. ad 1. Et op. 3. c. 243. Et op. 60. c. 20. circ. fi. Et Ps. 15. col. 6. Et Ioan. 2. lec. 3.

2. *Præterea. Actorum 2. dicit Petrus, quod impossibile erat Christum detineri ab inferno & morte. Sed quamdiu aliquis est mortuus, detinetur à morte. Ergo videtur, quod Christi resurrectio non debuerit differri vsque ad tertiā diem, sed statim eadem die resurgere præcipuè cum glossa supra inducta dicat, nullam esse vtilitatem in effusione sanguinis Christi, si non statim resurgeret.* Ar. pr. in cor.

3. *Præterea, Dies incipere videtur ab ortu solis, qui sua præsentia diem causat. Sed ante ortum solis Christus resurrexit: dicitur enim Ioan. 20. Quod vna Sabbathi Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent ad monumentum, & tamen Christus iam resurrexerat, quia sequitur. Et vidit lapidem sublatum à monumento. Non ergo resurrexit Christus tertia die.*

Sed contra est, quod dicitur Mat. 20. Tradent eum Gentibus ab illudendum, & flagellandum, & crucifigendum & tertia die resurget.

Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) resurrectio Christi necessaria fuit ad instructionem fidei nostræ. Est autem fides nostra, & de diuinitate, & humanitate Christi: non enim sufficit alterum sine altero credere, vt ex prædictis patet. Et ideo ad hoc, quod confirmaretur fides de veritate diuinitatis ipsius, oportuit, quod cito resurgeret, & eius resurrectio non differretur vsque ad finem mundi. Ad hoc autem quod confirmaretur fides de veritate humanitatis & mortis eius, oportuit moram esse inter mortem, & resurrectionem, si enim statim post mortem resurrexisset, videri posset quod eius mors vera non fuerit, & per consequens nec resurrectio vera. Ad Veritatem autem mortis Christi manifestandam sufficiebat, quod vsque ad tertiam diem eius resurrectio differretur: quia non contingit, quin infra hoc tempus, in homine, qui mortuus videtur, cum viuat, appareant aliqua indicia vitæ. Per hoc etiam quod tertia die resurrexit commendatur perfectio ternarij: qui est numerus omnis rei, vtpote habens principium, medium & finem: vt dicitur in primo de Cœlo. Ostenditur etiam secundum mysterium quod Christus vna sua morte corporali, quæ fuit lux propter iustitiam duas nostras mortes destruxit, scilicet corporis, & animæ: quæ sunt tenebrosæ propter peccatum. Et ideo die integra, & duabus noctibus permansit in morte, vt Augustinus dicit in quarto de Trinitate. Per hoc etiam significatur, quod per resurrectionem Christi, tertium tempus incipiebat, nam primum fuit ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Incepit etiam in Christi resurrectione tertius status Sanctorum. Nam primus fuit sub figuris legis: secundus sub veritate fidei: tertius erit in æternitate gloriæ, quam Christus inchoauit resurgendo. artic. praced. 2. 2. q. 2. artic. 7. & 8. 1. 1. tr. 2. c. 2. li. 4. c. 5 to. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod caput & membra conformantur in natura, sed non in virtute. Excellentior est enim virtus capitis, quam membrorum. Et ideo ad demonstrandam excellentiam virtutis Christi, conueniens

fuit, ipsum tertia die resurgere, aliorum resurrectione dilata vsque ad finem mundi.

Ad secundum dicendum quod detentio coactionem quandam importat: Christus autem nulla necessitate mortis tenebatur astrictus, sed erat inter mortuos liber. Et ideo aliquandiu in morte mansit: non quasi detentus, sed propria voluntate quandiu iudicauit hoc esse necessarium ad institutionem fidei nostræ. Dicitur autem statim fieri quod fit breui interposito tempore.

Ad tertium dicendum, quod (sicut supra dictum est) Chri q. 51. a. 4. ad 3 *stus resurrexit circa diluculum illu esc ente iam die, ad significandum, quod per suam resurrectionem nos ad lucem gloriæ inducebat: sicut mortuus est a u sp rascente iam die, & recedente in tenebras, ad ostendendum quod per suam mortem destrueret tenebras culpæ & pœnæ. Et tamen dicitur tertia die resurrexisse, accipiendo diem pro die naturali, qui continet* li. 4. c. 6 ante med. tom. 3. *spatium 24. horarum. Et sicut dicit Aug. in 4. de Trinit. nox vsque ad diluculum, quo Domini resurrectio declarata est ad tertium pertinet diem: quia Deus, qui dixit, de tenebris lucē clarescere, vt per gratiam noui Testamenti, & participationem resurrectionis Christi audiremus: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: insinuat nobis quodammodo, quod à nocte dies sumat initium: Sicut enim primi dies propter futurum hominis lapsū à luce in noctem: ita isti propter hominis reparationem à tenebris ad lucem computantur. Et ita patet quod etiā si media nocte surrexisset, posset dici eum die tertia resurrexisse, intelligendo de die naturali. Nunc autem cum diluculo surrexerit potest dici, quod tertia die resurrexit, etiam accipiendo diem artificialem, quæ causatur ex præsentia solis, quia iam sol incipiebat aerem illustrare: vnde & Marc. vltim dicitur, quod mulieres venerunt ad monumētum orto iam sole. Quod non est contrarium ei quod Ioann.* l. 3. c. 14 inter pr. & me. t. 4. *dicit. Cum adhuc tenebræ essent, vt Aug dicit in lib. de cōsensu Euangelistarum: quia die surgente reliquiæ tenebrarum tanto magis extenuantur, quanto magis oritur lux. Quod autem dicitur Marci vltimo. Orto iam sole, non sic accipiendum est, tanquam iam sol ipse videretur super terrā, sed tanquam de proximo aduenturo in has partes.*

COMMENTARIVS.

DVo includuntur in titulo articuli, scilicet, an fuerit conueniens resurrectionem Christi differri vsque ad tertium diem, & an fuerit conueniēs non vltra differri. & cum ex fide constet, vtrumque factum esse, constat etiam vtrumque fuisse conueniens: tamen ratio præcipua propter quam fuit conueniens, non est eadem in vtroque puncto. Nam dilationis vsque ad tertium diem tota ratio sumitur ex parte nostri, scilicet vt nobis satis constaret de veritate mortis Christi. Et hac ratione vt potissima vsus est D. Thomas, eamque eleganter tractat Athan. lib. de Incarnat. Verbi, dicens. *Vt mortuum esse suum corpus doceret, non priusquam triduanum cadauer esset excitauit.* At verò propria ratio accelerationis, seu non maioris dilationis resurrectionis ab intrinseco sumi potest ex dignitate ipsius Christi. Nam hoc ipso quod nobis non erat necessaria dilatio, erat illi statim debita resurrectio, vt supra dictum est. Et ideo Diuus Thomas in prima ratione solū probauit dilationem vsq; ad tertium diem sufficientem fuisse, vt de veritate mortis constaret, vt inde concluderet fuisse conueniens, statim fieri resurrectionem. Addit vero alias congruentias allegoricas, & mysticas. Adiungere vero possumus ex Atha. supra aliam rationem moralem. Ne *quispiam* (inquit) *obiceret ipsum non idem, sed aliud corpus circumferre, ea de causa vltra triduum moram non passus est, neq; eos, qui ipsum audierant de resurrectione promittentem, in longum distulit: sed cum adhuc propemodum verba illa in eorum auribus ob-*

Ad tertiū vsque die & nō vltra dilata resurrectio Christi cur. Athanas.

D. Thom.

Athanas.

streperent, oculiq; eius speciem retinerent, intra triduī spatium, quod plus quam mortuum erat, immortale, & incorruptibile omnibus ostendit, quo intelligeretur, illud non imbecillitate naturæ, cum Verbum in eo domicilium suum haberet, extinctum fuisse, sed ideo extinctum, vt mors viribus nostri saluatoris Iesu Christi aboleretur. Addit Leo Papa ser. 1. de resurrectione; Christum Dominum breuiasse triduī moram, & ex primo tantum partem nouissimam, ex tertio vero partem duntaxat accepisse primam, *Ne turbatoris discipulorum animos longa mœstitudo cruciaret.* Præterea Gre. Nyss. orat. 1. de resurrectione, in hoc triduo dicit operatū fuisse Christum multa & eximia virtutis opera, & præsertim destruxisse, quidquid mali in humano genere Lucifer ab initio mūdi molitus fuerat, ideoq; tam breui tempore hoc totum perfecisse, vt suæ virtutis specimen ostentaret, quia *non tarda gratia est, non longo circuitu tantum bonum confectum fuit.* Postea adiungit rationem aliam mysticam, quæ in eo videri poterit.

Leo Papa.

Greg. Nyss.

Argumenta D. Thomæ explicabuntur disputatione sequenti.

DISPVTATIO XLVI.

In tres Sectiones distributa.

De tempore resurrectionis Christi.

QVm ex Euangelio constet Christum paulo post mortem resurrexisse, non oportet quæstionem mouere de anno, aut mense, in quibus resurrectio contingit. Constat enim eodem anno, & mense, quo & mortem accidisse. Vnde cum ostensum sit in medio primi mensis lunaris mortuum fuisse cum annum ageret trigesimum quartū, mensemque illius quartum, constat idem esse de resurrectione dicendum. Igitur disputandum supereſt de die, & hora, simulq; explicandum erit, quomodo intelligendum sit resurrexisse tertia die, & iacuisse in sepulcro, ac fuisse in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Non disputabo autem, an resurrectio Christi facta sit in instanti, necne? Quia nihil addendum occurrit ijs, quæ de resurrectione in cōmuni dixi, & videri possunt etiam dicta de conceptione Christi. Nam eo modo, quo ibi diximus conceptionem factam esse in momento, sentiendum est de resurrectione, est enim eadem ratio.

SECTIO I.

Vtrum Christus tertia post mortem die, eaque dominica resurrexerit.

DVos errores inuenio negantium CHRISTVM resurrexisse die Dominico. Primus est Armenorum, qui anteponentes hoc tempus aiunt, Christum surrexisse die Sabbathi, vt referunt Castrus verbo resurrectio, hæres. quarta ex Guidone Carmelita, & Prateolus Ver. Armeni. numer. vigesimo secundo. Hos autem necesse est vel negare Euangelium dicens, Christum resurrexisse tertia die, vel negare Christum mortuum esse feria sexta, quod perinde ferè est. Nam hoc etiam satis aperte in Euangelio habetur, vt supra diximus. Secundus error est eorum, qui postponentes hoc tempus dicunt Christum resurrexisse feria secunda in fine, aut in initio tertiæ, vt omnino iuxta corticem litteræ verum sit, Christum tribus diebus, & tribus noctibus fuisse in sepulchro, & in corde terræ. Hæc sententia sequitur aperte ex opinione eorum, qui asserunt Christum iacuisse in sepulchro septuaginta duabus horis. Quam docuit Alcuinus lib. de diuinis offic. cap. de

Castr. Guid. Prateol.

Alcuin.

cap.de cœna Domini, nisi fortasse metaphoricè loquutus sit,& impropriè:eam tamen sententiam pro priè, & in rigore explicatam defendit Paul. Frosempronien sis, in secunda p. Paulinæ,li.1.& 2. vt refert Marcellus lib. de horis canonicis, cap. 50. Qui maximè illam confirmat: quia totum illud tempus fuit necessarium, vt veritas mortis Christi euidenter,& sine vlla tergiuersatione probaretur. Quia sæpe solent infirmi,qui mortui apparent, post septuaginta horas dare signa vitæ, ergo non satis comprobatur aliquod corpus esse mortuum, in quo nullum signum est corruptionis, aut fœtoris, si ante transactos tres dies naturales integros, viuum reperitur.

Paul.Frosc.

Christus ante diē dominicū non resurrexit.

Dicendum verò est primo, Christum non resurrexisse ante Dominicum diem. Hanc conclusionem censent esse de fide anthores supra citati, & ad minimum est tam certa,quam est certum Christum mortuum esse feria sexta,quod supra diximus esse certissimum.Probatur, quia de fide est Christum non resurrexisse ante diem tertium, ipse enim prædixerat se resurrecturum tertia die, Mat.20. Qui autem designat diem,in quo aliquid futurum est,satis affirmat id non esse futurum ante illum diem. Vnde alij Euangelistæ expresiusdicunt, eum prædixisse se resurrecturum post tres dies, Marc.9. & idem colligitur ex Mat.12.& 16.& Luc.11. ac denique in symbolo habemus, *Resurrexit tertia die*, quod nullo sensu posset esse verum, si die proximè sequenti post mortem surrexisset. Et prætereà ex narratione Euangelistarum euidenter constat, Christum non resurrexisse die proxime sequenti post mortem suam (vt ex eorum lectione patebit, & in sequentibus explicabimus) ergo non potuit resurgere ante Dominicum diem. Quia inter diem mortis Christi, & diem Dominicam sequentem tantum vna dies intercesit, cum demonstratum in superioribus sit, Christum feria sexta diem obijsse suum. Deniq; ratio,seu congruentia supra adducta hoc confirmat:quia oportu- differri resurrectionem vltra diem vnum. Et hoc supponunt omnes Patres, qui illa ratione vtuntur, aliisq; quos statim afferemus.

Matth.20.

Marc.8. Matt.12.& 16. Luc.11. Symbol.

Christus die dominico resurrexit à mortuis. Matth.28.

Secundo dicendum est,Christum Dominum surrexisse die Dominica, neque amplius suam resurrectionem distulisse.Conclusio est certa,quę probatur primo ex Euangelio. Nam Matth. vltimo, dies in qua Christus resurrexit,vocatur *prima Sabbathi*. Vbi nomine *Sabbathi* potest intelligi vel tota hebdomada,ita vt idem sit, *prima Sabbathi*, quod prima dies hebdomadæ,quæ est Dominica. Nam dies Sabbathi erat septimus hebdomadæ, in quo Deus requieuit. Potest etiam significare proprium diem Sabbathi, & hoc modo nihil significare potest *prima Sabbathi*, nisi primam diem post Sabbathum. Et hæc est communior interpretatio. Nam Hebræi à die Sabbathi tanquam à solenniori cæteros dies hebdomadæ appellabant, videlicet *primam Sabbathi, secundam Sabbathi, &c.* Quod etiam notauit Beda libr. de ratione temporum, capit.6. Vnde Augustin. quia in titulo Psalm.23.dicitur, *In prima Sabbathi*, exponit de Resurrectione Domini. *Quæ prima* (inquit) *Sabbathi facta est, qui iam dies Dominicus dicitur.* In titulo vero Psalm.80.vbi dicitur.*In quinta Sabbathi*, & in titulo Psalm.93.vbi dicitur,*In quarta Sabbathi*, exponit de feria quinta,& feria quarta hebdomadæ. Et fortasse in priori notatur dies,in quo Christus Sacramentum Eucharistiæ instituit, de quo in illo Psalm. 80. habetur sermo : in posteriori verò notatur dies, in quo Christus tradi, atque ea ratione pati incepit. Nam Psalmus ille est de patientia. Et eodem modo exponit Hieron.Psalm.93.diem quartam Sabbathi, & in titulo Psalmi 47.*Prima* (inquit) *Sabbathi fecit lucem: prima Sabbathi resurrexit lux Christus.* Et confirmatur ex Marco capite vltimo dicente: *Et cum transisset Sabbathum, Maria Magdalene*, &c. Vbi perspicuè

Prima Sabbathi quid. Beda. Aug. Psalm.23.

Ps.80.& 93.

Psalm.47. Hieron. Marc.16.

A dicit, die proxime sequenti post Sabbathum Christum non esse inuentum in sepulchro, eo quod iam surrexisset.Post Sabbathum autem, dies proxima est Dominica,ergo cum ostensum sit,non resurrexisse sabbatho, necessario efficitur die Dominica surrexisse Et idem est sensus Euangelistæ Lucæ,qui in fine cap.23.de mulieribus concludit. *Et Sabbatho quidem siluerūt*:cap.autem 24. incipit,*Vna autem Sabbathi valde diluculo*, &c. Et eodem modo loquitur Ioannes cap.20. Nam more Hebræorum *vna* ponitur pro prima, Gen.1.*Factum est vespere, & mane dies vnus*,id est primus.

Luc.23.& 24.

Ioann.20.

Gen.1.

Secundo probatur hæc veritas ex perpetua Ecclesiæ traditione, quæ hunc diem semper venerata est propter Christi Domini resurrectionem, vt ex ipso nomine *Dominici diei* constat. Ita enim appellatus est à Domino,cuius resurrectioni fuit consecratus,quod quidem nomen fuisse huic diei impositū à tempore apostolorum, constat ex illo Apocal.1. *Fui in spiritu in Dominica die.* Vnde Aug.serm.251.de tempore,*Dominicum diem* (inquit) *Apostoli & Apostolici viri ideo religiosa solennitate habendum sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster à mortuis resurrexit. Quiq; ideo Dominicus appellatur, vt in eo tantum diuinis cultibus seruiamus, dantes diei huic honorem, & reuerentiam propter ipsem resurrectionis, quam habemus in illa.* Et inferius addit,hunc diem esse solennem in Scripturis. Quia in eo creati sunt angeli, & elementa mundi,& prima Lux,manna in deserto datum est,& Spiritus Sanctus de cœlo descendit. Et sermon.154.alia multa mirabilia numerat eodem die facta. Ac fere similia habet Leo Papa epist.81. ad Dioscorum,ca.1. *In hac* (inquit) *die mundus sumpsit exordium, in hac per resurrectionem Christi, & mors interitum, & vita accepit initium.* Et infra inquit in eadem die ingressum fuisse Christum ad Apostolos ianuis clausis, & insufflasse, atque dedisse illis Spiritum Sanctum, & in eadem postea descendisse in linguis igneis eundem Spiritum Sanctum à Christo promissum. Hæc autem ex Apostolorum traditione manasse, constat ex Clemente lib. 7. Constitutionum. cap. 31. & 36.& ex Iustino Apol. 2.in fine, vbi commemorat, solitos fuisse Christianos in die Dominica, quam *diem solis* appellat, conuentus facere, quia in ea Christus resurrexit. Idem colligitur ex Ignatio Epist.5.ad Trallian. Athan. optime,oratione in illud dictum. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*, Hier.in 4.cap.ad Galat. Gregor. lib. 11. Epist.3. & ex alijs Patribus passim, multa quoque congerit VValdensis de Sacramentalibus.cap.40.Propter quæ Beda lib. de ratione computi,cap. 17.& libro de ratione temporū cap.45.& Ambrosi.super Psalm. 47.in principio,negant licere viro Catholico dubitare, quin Christus Dominica die resurrexerit.

Dies dominica vnde dicta.

Apocal.1.

Augustin.

Leo Papa.

Clem.Papa.

Iust.Mart.

Ignat.

Athana.

Hieron.

Greg.Papa.

VValdens.

Beda

Ambros.

Vltimo potest adhiberi congruentia ex supra dictis in commentario articulo 2. Quia Christi mors non debuit amplius differri, quam necessarium fuit ad veritatem mortis declarandam : ad hoc autem sufficiens fuit, vt vsque ad tertium diem in monumento maneret. Quod enim dicebat Paulus Mildeburgensis,de septuaginta horarum spatio, & incertum est, & quamuis interdum posset accidere, hominem viuum iacere, quasi mortuum toto illo tempore absque vllo signo vitæ:tamen in homine, qui tot sustinuerat tormenta, atq; lethalia vulnera acceperat, id erat impossibile. Vnde, quibus non sufficeret quadraginta horarum spatium in signum & testimonium veræ mortis neque mille horæ sufficerent. Non ergo oportuit resurrectionem amplius differri.

Ex quo colligitur, quando in Scriptura dicitur, Christum surrexisse *die tertia*, intelligendum esse de die tertia inchoata,non verò finita. Quia cum mortuus fuerit feria sexta iam exeunte, si ante resurrectionem fuissent tres dies integri transigendi,

non potuisse die Dominica resurgere. Quapropter, A cum in alijs locis dicitur resurrexisse *post tres dies*, intelligendum est de diebus inchoatis, sicut intelligitur illud Luc.2. *Postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer*, id est, cum dies octauus aduenisset, & in eodem cap. *Post triduum inuenerunt eum*, id est, tertio die. Sic ergo in præsenti, in illis tribus diebus computandi sunt duo extremi, vnus mortis & alter resurrectionis. Sicut etiam cum dixit Luc. *Post dies octo*, agens de tempore transfigurationis: cũ tamen alij Euangelistæ dicant, *Post dies sex*, Matth.17. Marc.9. Ille computauit dies extremos, quos alij omiserunt, quos necesse est sumi inchoatos, quia ante exactum octauum diem, necesse fuit transfigurationem fieri. Et ita ex vno Scripturæ testimonio aliud exponitur. Sic igitur in præsenti, per illa loca, quæ asseuerant, Christum resurrexisse prima die B hebdomadæ, explicamus alia, in quibus dicitur surrexisse tertia die, vel post tres dies. Nam hæc duo pro eadem re sumuntur, vt videre licet apud Matthæum dicentem, Pharisæos retulisse ad Pilatum, *Post tres dies resurgam*, & ideo ab illo petijsse, vt iuberet, *custodire sepulchrum vsque in diem tertium*. Quibus verbis satis explicauit, idem omnino esse resurgere *Post tres dies*: & *tertia die*: & Pharisæos vtrumque intellexisse, vt existimarent, Christum loquutum esse de tertia die, qua currente (vt aiunt) affirmabat se resurrecturum. Vnde illi duo discipuli, quibus Christus apparuit in via, dicebant, *Nos autem sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel, & nunc super hæc omnia tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt*. Ac si dicerent, hac die impleturus erat, quod promiserat. Ita ergo intellexerunt hos tres dies etiam illi, qui C Christum audierunt tam amici, quam inimici: atque ita etiam à nobis intelligendi sunt. Et eodem modo exponendus est locus Oseæ 6. *Viuificabit nos post duos dies, & in die tertio suscitabit nos*. Hic enim locus de Christi resurrectione exponitur à sanctis Patribus, quos erudite refert, & exponit Franciscus Ribera in eum locum. Nam, cum dicit propheta, *Post duos dies*, comprehendit diem mortis, & sequentem, cum vero dicit, *In die tertia*, optime explicuit hos tres dies complecti duo extrema: atque adeo idem esse dicere, *post tres dies*, atque *tertio die*. Vnde Dorotheus Martyr in synopsi existimat, hunc locum indicatum esse à Paulo 1.Corint. 15. dicente. *Quia surrexit tertia die secundum Scripturas*, quia in nullo loco veteris testamenti ita explicatur tertia D dies resurrectionis, sicut in hoc.

Supereſt explicanda grauis difficultas, quam in superioribus huc remisimus. Nam si Christus Dominus resurrexit die Dominica, ergo non potuerũt intercedere quinquaginta dies inter diem Resurrectionis eius, & diem Pentecostes, seu aduentus Spiritus Sancti, neque potuit vtrumq; mysterium die Dominica accidere, vt habet Ecclesiastica traditio: docentque ijdem Patres supra citati, præsertim Leo Augustinus, & Isidorus libro primo de diuinis officijs, cap. de pentecoste, & Albinus lib. de diuinis officijs, capit. de die sancto, quibus addi potest canon ille octauus sextæ synodo asscriptus, quem supra tractauimus. Ratio difficultatis est. Nam, vt constat Actor. 2. *Cum complerentur dies Pentecostes*, id est, in E ipsomet die: quo Iudæi celebrant festum Pentecostes seu hebdomadarum, aut primitiarum, Spiritus Sanctus descendit: sed necessarium fuit eo anno illum diem incidere in diem Sabbathi, ergo. Probatur minor ex Leuitic. 23. & Ioseph. lib tertio Antiquit. c. 10. ex quibus habetur, lege statutum fuisse, vt Iudæi secundo die azymorum, seu decima sexta luna primi mensis offerrent manipulum nouarum spicarum: & ab illo die numerarent quinquaginta, & in quinquagesimo festum hebdomadarum celebrarent. Et ita etiam est intelligendus Epiphan. hæres. 51, cum inquit, *Post tres dies agni preceptum esse manipulum inferri*. Numerauit enim à decima quarta luna, vsque ad decimam sextam, & ita intelligit, *post tres dies*, id est tertia die. Vnde (inquit) fuisse illam figuram resurrectionis Christi. Offerebatur ergo manipulus luna decima sexta, in secunda die azymorum, sed secunda dies azymorum eo anno fuit dies Sabbathi, iuxta ea, quæ in superioribus diximus, ergo ab illa computando quinquaginta, dies quinquagesima incidit in diem Sabbathi. ergo & festum Pentecostes.

Hæc difficultas expediretur facile iuxta sententiam eorum, qui dicunt, Christum nõ esse occisum in die Paschæ, atque primum diem azymorum nõ incidisse eo anno in feriam sextam, sed in Sabbathũ. Sic enim facile intelligitur fieri potuisse, vt Christus resurgeret die Dominica, quæ iuxta hanc computationem erat secũda azymorum, & post quinquaginta dies descenderit etiam Spiritus Sanctus in die Dominica, & in festo Pentecostes, seu Primitiarum. Tamen quia hæc sententia à nobis supra reiecta est, quod Scripturis, & Patrum traditioni repugnet, necesse est præsenti difficultati altero è duobus modis satisfacere.

Responsio. Primus est, illos quinquaginta dies non ita computari à secundo die azymorum vsque ad primum octauæ hebdomadæ sequentis, vt vtrumque extremum in ipsis quinquaginta diebus annumerãdum sit, sed vel numerandos esse dies à secundo die Azymorum excluſiuè, vel (si secundus dies azymorum includatur) ex parte alterius extremi, excludendũ esse festum Pentecostes, ita vt non in quinquagesimo die, sed post quinquagesimum celebrari intelligatur. Hoc tamen posterius minus consonum videtur verbis Leuit. 23. sic enim dicitur. *Numerabitis ergo ab altero die Sabbathi, in quo obtuliſtis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificium nouum Domino*. Quibus satis significatur post expletas septem hebdomadas, in altera die celebrandum fuisse festum & oblationem primitiarum. Quod clarissime explicuit Ioseph. dict. lib. 3. cap. 10. dicens, *Post paschale sacrum elapsis septem septimanis, hoc est, quadragintanouem diebus, quinquagesima offerunt Deo panem, &c.* At verò prior ratio numerandi hos dies à secundo azymorum excluſiuè nihil habent repugnans, aut Scripturæ, aut Iosepho. Scriptura enim solum dicit. *Numerabitis ab altero die Sabbathi, in quo obtuliſtis manipulum primitiarum*. Quod sine vlla vi, vel improprietate exponi potest ab illo die excluſiue. Iosephus verò, licet expresse dicat, manipulum primitiarum offerri solitum die secunda Azymorum (quod Scriptura tam expresse non dixerat) non tamen declarat, quomodo ab illo die numerarentur septem hebdomadæ, imo solum dicit. *Post paschale sacrum elapsis septem septimanis*. Est ergo hæc responsio probabilis. Solum illi obstat, quod Patres frequenter significant, illos quinquaginta dies numerandos esse ab eo die, quo mactabatur agnus, seu à prima die Azymorum. Dicunt enim, festum Pentecostes celebrari eodem die, quo lex vetus in monte Sinai data est: datam autem esse post quinquaginta dies, è die egressionis populi Israel de AEgypto, qui fuit dies mactationis agni. Ita loquitur Cyprianus sermo. de Spiritu Sancto, clarius Hieron. Epist. 127. de mansionibus ad Fauiolam, mansione 12. vbi id colligit ex Scriptura. Quia tertio die tertij mensis data est lex, quæ est quinquagesima à decima quinta primi mensis. Quæ computatio supponit, illos menses esse solares, & ideo difficultatem patitur: eadem tamen vsus est August. Epist. 119 c. 16. & lib. quæstionum noui testamenti q. 95. & eodem modo loquitur Leo Pap. serm. 1. Pentecostes, & Isidorus lib. 1. de officijs Ecclesiasticis. cap. 32. Chrysost. hom. 2. de Spiritu Sancto, In quo notanda sunt illa

verba

Dies Pentecostes vnde, & quomodo numerandi.

Leuit. 23.

Ioseph.

Cyprian. Hieron.

August. Leo Pap. Isidor. Chrysost.

Luc. 9.

Matth. 17. Marc. 9.

Matth. 27.

Luc. 24.

Osea 6.

Ribera.

Doroth.

Dubium

Leo Papa. Aug. Isidor. Albin.

Act. 2.

Leuitic. 23. Ioseph.

Epiphan.

verba, *A Pascha numerabitis septem septenarios dierum, & die sequenti facietis diem* Pentecostes. Per *Pascha* enim intelligit diem immolationis agni. Et eodem modo videntur exponenda illa verba Iosephi, *post Paschale sacrum.* At vero hæc dicta Sanctorum necesse est intelligi saltem excluſiuè à die Paschæ. Ergo necesse etiam est, vt computatio hæc incipiat incluſiuè à secundo die Azymorum, ergo hac ratione non potest consistere data expositio.

Dies Pentecostes.

Secundo modo expediri potest prædicta difficultas, negando, Spiritum Sanctum descendisse super Apostolos in ipsomet die, in quo festum primitiarum celebrabatur: sed die proxime sequenti. Itaque concedendum est, festum primitiarum incidisse eo anno in Sabbathum, Spiritum Sanctum autem descendisse die Dominica sequenti, atq; ita distasse quinquaginta diebus à die Resurrectionis. Sic enim numerandos esse hos quinquaginta dies nostri festi Pentecostes, scilicet à die resurrectionis, constat ex traditione Ecclesiæ, & docet expresse Augustin. dicta epist. 119. & sermon. 183. de tempore, & omnes Patres supra citati, & quos statim referemus.

Aug.

Testimonij Act. 2. Expositio.

Contra hanc verò resolutionem obstant verba Act. 2. *Dum complerentur dies Pentecostes &c,* Quæ dupliciter exponi possunt. Primo vt Lucas numerauit dies Pentecostes non Iudaico, sed Christiano more itaque numerauit dies Pentecostes à die resurrectionis. Et hanc expositionem insinuat August. locis citatis, & clarius Beda Actor. 2. Sed huic expositioni obstat, quod Lucas nomine *Pentecostes* intellexit sine dubio festum Iudaicum: nam tunc ea voce nihil aliud significabatur. Nisi forte quis dicat, quando Lucas scripsit Acta Apostolor. iam fuisse vsu Christianorum receptum, vt tempus illud Paschale, *Pentecostes* vocaretur, quod est frequens apud veteres, vt videre licet in Tertulliano lib. de Idololatria. cap. 14. & lib. de corona militis. c. 3. & in alijs, quæ in illis locis erudite notat Pammelius. Sed neq; hoc satisfacit. Quia Lucas aperte voluit loqui de festo Iudæorum, vt indicaret causam, ob quam eo die essent Ierololymis congregati Iudæi, *ex omni natione, quæ sub cælo est.* Quapropter addendum est ex Chrysost. hom. 4. in Acta, illa verba, *Dum complerentur dies Pentecostes*, non significare in eodem die, *sed circiter Pentecosten (vt ita loquamur:) nam oportebat festi tempore rursus hæc fieri, vt qui cruci affuerant Christi, iidem hæc quoq; spectarent.* Exponendum ergo videtur, *Dum cõplerentur*, id est, statim ac completi sunt dies Pentecostes, quod optime dicitur de die proximè sequẽti post illum festum: nam hic dies illo modo loquẽdi satis proprie significatur. Quapropter huic sententiæ, & expositioni adhærendum videtur, quamdiu alia melior non occurrerit. Non enim me latet posse excogitari alium respondendi modum, nimirum, quando secunda dies Azymorum incidebat in Sabbathum, differri oblationem manipuli primitiarum vsque in diem tertium, quia in die Sabbathi prohibitum erat metere Exod. 34. Quæ responsio specie quidem probabilis est, quoniam iuxta illam, facile omnia conciliantur. Non verò satisfacit: quia id, quod supponit, nulla authoritate, sufficientive ratione nititur. Tum quia licet esset lege prohibitum metere segetes: tamen religionis causa aliquem manipulum metere non erat vetitũ: etiam in die Sabbathi: quia non erat opus seruile, sed religionis. Tum etiam quia non videtur necessarium, vt eodem meteretur die. Hoc enim in lege non erat præscriptum, poterat ergo pridie ante Sabbathum meti, & consueto die secundo Azymorum offerri. Quanquam video dici posse: nec sine apparenti ratione, Iudæos fuisse valde superstitiosos in obseruandis huiusmodi cæremonijs, & præsertim in obseruatione diei Sabbathi, atque idcirco plures consuetudines, & traditiones similes introduxisse. Cæterum cum probari non possit talis consuetudo, A à nemine affirmari potest, nisi diuinando, & ideo secunda responsio solidior est.

Chrysost.

Exod 34.

SECTIO II.

Qua hora Christus Dominus resurrexerit.

EX dictis in præcedenti Sectione, vt certum sumere possumus, Christum non resurrexisse ante dimidiam noctem Sabbathi. Quia alias resurrectio intra naturalem Sabbathi diem accidisset, atq; adeo non esset tertia die facta. Quapropter antiqua Ecclesiæ traditio fuit, vt Sabbatho Sancto fideles nõ soluerent ieiunium, neque discederent ab Ecclesia vsque ad mediam noctem. Vnde Dionys. Alexand. *Dion. Alex.* in Epist. ad Basilidem canon. 1. *contemptores & intemperantes* appellat eos, qui ante mediam noctem discedebant: vt cibum caperent. Idem docent omnes Patres statim afferendi, & ex ijs, quæ dicemus, à fortiori hoc constabit.

Difficultas ergo est, quanam hora post mediam noctem Christus Dominus resurrexerit. In qua tres inuenio celebres sententias. Prima negat quicquam posse in hoc certò affirmari. Quia Euangelistæ solũ referunt, mulieres venientes summo mane ad monumentum inuenisse reuolutum lapidem sepulcri, & vidisse Angelos annuntiantes Christum surrexisse, & paulo post vidisse ipsum Christum: de hora verò, in qua surrexerat, nec Christus aliquid reuelauit, neque Angeli annuntiarunt, neque Euangelistæ scripserunt. Ita sentit Dionys. Alex. in dicta Epist. & Hieron. Epist. 150. ad Hedibiam, quæst. 6. vbi ait, *Surrexisse Dominum qua hora voluit, quæ nulli mortalium cognita est.* Idem Theophylactus Marci vltimo. *Dion Alex. Hieronym. Theoph.*

Secunda sententia affirmat, Christum resurrexisse prima hora post mediam noctem, seu hora septima noctis iuxta antiquam diuisionem, seu tertia vigilia in principio iuxta aliam partitionem. Hanc sententiam ex Græcis tenent Athanas. libr. de Virgi. seu de meditatione, in fine Gregor. Nissen. orat. 1. & 2. de resurrect. Cyrill. Alexand. libr. 12. in Ioan. cap. 44. Victor Antiochenus in cap. 6. Marc. Euthym. cap. 68. in Matth. qui dicit. *Omnes vnanimiter Sancti Patres, & Doctores tempus resurrectionis eius fuisse dicunt circa primum gallicinium, quod iam Dominici diei lucem præferebat: ideo quoque post sextam noctis horam virtutis factores soluto ieiunio lætitiam auspicantur.* Nicephor. libr. 1. Hist. cap. 31. dixit surrexisse septima, vel octaua hora noctis. Ex Latinis docent eandem sententiam Hieronym. Epist. nuper citata q. 3. & 4. & Ambros. libr. 10. in Lucam, cap. de hora Dominicæ resurrectionis, qui solum dicit surrexisse Christum nocte seu in noctis profundo. Idem Rupert. lib. 1. de diu. offic. cap. 8. *Dominus noster media nocte de Virgine natus est, itidem vt Samson quondam obsessus ab Allophylis, media nocte, confractis portis inferi, surrexit à mortuis, media nihilominus nocte venturus asseritur.* Idem lib. 5. cap. 24. & lib. 7. cap. 16. vbi Samsonis figuram iterum repetit. Quã etiam de resurrectione Christi explicans Greg. ho. 21. in Euang. dicit Christum resurrexisse ante lucẽ: non tamen explicant, qua hora noctis. Fundamentũ potissimũ prædictorum Patrum sumitur ex verbis illis Mat. vlt. *Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi, venit Maria Magdalene, &c.* Nã illis verbis dicunt signatam esse à Matthæo horam resurrectionis Dominicæ, vt subiuncta verba declarant, *Et ecce terræmotus factus est magnus, Angelus enim Domini descendit de cælo.* Vt enim notauit Chrysostom. homil. 90. in Matth. quando Angelus descendit, iam Christus resurrexerat. Non enim Angelus reuoluit lapidem, vt Christus exiret, sed vt mulieres ingredi possent, & vt omnibus nota esse posset CHRISTI resurrectio. Nam (vt recte dixit Euthymius supra) *Athanas. Greg. Nyss. Cyrill. Alex. Vict. Ant. Euthym. Nicephor. Hieron. Ambros. Rupert. Greg. Matth 28. Chrysostom. Euthym.*

Quem

Quemadmodum Christus natus est seruatis integris claustris Virginis, ita quoque resurrexit seruatis integris monumenti signaculis: terræmotus autem factus propter assidentes sepulchro custodes, &c. Cum ergo Matth. dicit, *Et ecce terræmotus factus est magnus, iam Christus resurrexerat.* Dixit autem hoc de illa hora, quam vocauerat *vesperam Sabbathi.* Quo certe nomine non potuit appellare auroram diei Dominici (vt per se constat) neque etiam illam vesperam Sabbathi, quæ incipit in occasu solis, quia constat, tunc Christum non resurrexisse: ergo appellauit *vesperam Sabbathi* ipsam profundam noctem, quæ iam vergit ad lucem alterius diei, vt significauit Matthæus illis verbis. *Quæ lucescit in prima Sabbathi:* Hieronym. supra, non existimat esse legendum, *vespere*, sed *sero*, vt *sero Sabbathi*, dicatur extrema eius pars, quæ in media nocte terminatur. Atque idem sentit Ambrosius supra. Cui expositioni consonat, quod dicit Ioann. capit. 20. venisse Mariam Magdalenam ad monumentum, *cum adhuc tenebræ essent*, & vidisse lapidem sublatum: iam ergo surrexerat Christus ante lucem diei. Vnde fit coniectura, paulo post mediam noctem Christum surrexisse, quia eo tempore fere hora quarta incipit lucere dies. Et confirmatur hæc sententia ex veteri Ecclesiæ consuetudine. Nam post mediam noctem solebant fideles soluere ieiunium, officium Missæ exordiri, & magna signa lætitiæ, & alacritatis exhibere. Censebant ergo ex communi traditione illam esse horam, in qua Christus surrexit. Vnde in benedictione cærei Paschalis quæ initio illius officij Sabbatho Sancto dicitur, & olim post mediam noctem dicebatur, magnis laudibus effertur nox illa, *quæ sola nouit punctum, & horam, in qua Christus ex inferis victor ascendit.*

Hieron. Ambros. Ioan 20.

Tertia tamen sententia verior est, iuxta quam dicendum censeo, Christum non resurrexisse vsque ad aurorã, surrexisse autẽ in ipsa aurora paulo post initium lucis diei Dominici. Hanc sententiam docuit hic D. Thomas ad tertium, & supra quæstione 51. artic. 4. ad 3. & in 3. distinctione. 21. quæstione. 2. articu. 2. vbi & Scholastici in distinct. 22. præsertim Bonauentur. Richard. Durand. & Paludan eam sequuntur. & D. Antonin. 1. part. Histor. titul. 5. ca. 7. vbi dicit Christum resurrexisse decima hora noctis iuxta antiquam diuisionem. Guilelmus Durandus in rationali diuini officij libro sexto, capite 72. Et probari potest hæc sententia primo authoritate Ecclesiæ, ac veterum Patrum, qui eam docent. Ex Græcis Ignatius epistol. 5. ad Trallianos, *Illucescente Dominico die resurrexit ex mortuis.* Eusebius 10. de Demonst. cap. vltim. ita exponit titulum Psalmi 21. *Pro susceptione matutina*, quem de resurrectione intelligit, quam dicit vocari *matutinam*, quia in ipsa aurora facta est, & Cyrill. Ierosolymit. cat. 14. ita exponit verba illa Psalm. 29. *At vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*, id est, *mane in die resurrectionis*: & infra, ad eandem rem accommodat verba illa Psalm. 87. *Et ego ad te Domine clamaui, & mane oratio mea præueniet te*: & illud Sophoniæ. 3. iuxta Septuaginta. *Præparare, consurge diluculo, expecta me: dicit Dominus in die resurrectionis meæ.* Communior vero est hæc sententia inter Patres Latinos, Hilarius can. 33. in Matth. dicit motum terræ tempore matutino diei accidisse, *resurgente virtutum cœlestium Domino.* Amb. exponens illa verba Psalm. 45. *Adiuuabit eam Deus mane diluculo*, dicit his verbis significari, *Quia resurrectio matutina adiumentorum nobis cœlestium subsidia confert.* Et infra, *Vespere passus est Christus, mane surrexit.* Augustin. sæpe hanc sententiam repetit li. 4. de Trinitat cap. 6. & enarratione Psalmi 29. circa illa verba. *Ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*, inquit, *Ideo Dominus Iesus Christus in matutino resurrexit de sepulchro, vt quod dedicauit in fundamento hoc promitteret domui:* Epist. 49. quæst. vltim. vbi exponit. vermem matutinum, quo rodente, cucurbita exaruit, mysticè significasse Christum, qui *vermis* appellatur Psal. 21. Præterea super Psal. 56. de eodem mysterio exponit verba illa, *Exurge gloria mea, exurge Psalterium, & cythara, exurgam diluculo. Lux* (inquit) *agnoscetur, diluculum surrexit.* Et circa illa verba Psal. 58. *Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exultabo mane misericordiam tuam.* Merito (inquit) *ipsius Domini resurrectio diluculo fuit, vt impleretur quod dictum est in alio Psalmo: Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Et Psal. 129. circa illa verba, *A vigilia matutina vsq; ad noctem speret Israel in Domino, Vigilia* (inquit) *matutina resurrexit à mortuis, vt hoc speremus in nobis futurum, quod præcessit in Domino.* Eandem sententiam docet Leo Papa sermon. 1. de resurrect. cuius verba postea referam, & Cyprian. in expositione orationis Dominicæ prope finem, dum inquit, *Mane orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur.* Et Euseb. Emissen hom. 8. de Paschate, vbi de hoc mysterio interpretatur figuram Iacob luctantis cum Angelo vsque ad auroram. Et Hieron. Marc. vltimo. *Felix* (inquit) *irradiat dies, quæ primatum in diebus tenet, &c.* quomodo etiã cecinit Sedulius lib. 4. Carminum.

Cæperat interea post tristia Sabbatha fœlix
Irradiare dies, culmen, qui numinis alti
A Domino dominante trahit, primusq; videre
Promeruit nasci mundum, atq; resurgere Christum.

Et in eodem sensu dixit Prudentius in quodam hymno.

Inde est quod omnes credimus
Illo quieto tempore
Quo gallus exultans canit,
Christum redijsse ex inferis.

Vbi loquitur non de primo galli cantu, qui fit post mediam noctem, sed de secundo, de quo idem Prudentius alibi dixerat.

Ales diei nuntius,
Lucem propinquam cecinit.

Item Prosper lib. sententiarum, Augustin. in ducentesima tertia, *Vespere* (inquit) *Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione*, Beda, Marc. & Luc. vltim. & circa id Matth. 12. *Sicut fuit Ionas in ventre ceti*, vbi idem docet Anselmus, & Alcuinus, lib. de diuinis officijs, cap. de Parasceue. Denique sententiam hanc videtur Ecclesia probasse in officio resurrectionis, Nam in hymno.

Aurora lucis rutilat, & infra.
Cum Rex ille fortissimus
Victor surgit de funere.

Secundo, ac præcipuè probari potest hæc opinio ex Scriptura, ex qua multa adduci possunt ex veteri testamento, in quibus hoc indicatum est, qualia sunt multa quæ ex Psalmis adduximus cum interpretatione Augustini, quæ eodem modo intelligunt Hieronym. Chrysost. & alij Patres. Sed omissis sensibus mysticis Scripturæ, videtur hæc sententia expresse tradita Marci vltimo, illis verbis, *Surgẽs autem Iesus mane prima Sabbathi, apparuit primo Mariæ Magdalenæ.* Sed hoc testimonium, quantuis expresse videatur, varijs modis eluditur, Theophylactus enim, & Euthymius ita distinguendum putant, *cum surrexisset, mane prima Sabbathi, apparuit*, & rationem indicat Theophyl. dicens. *Quis enim vidit, quando surrexit?* Ac si diceret, Euangelistam non potuisse testimonium dare de hora resurrectionis, quia nemo vidit Christum resurgentem: potuisse autem dare testimonium, qua hora apparuit, quia eum iam à mortuis excitatum aliqui conspexerunt. Sed in primis hæc ratio valde friuola est. Quia Euangelistæ

non

Psalm. 21. Psalm. 58. Psalm. 129. Leo Papa. Cyprian. Euseb Emis. Genes. 32. Hieron. Sedul. Prudent. Beda. Anselm. Alcuin. Augustin. Hieronyma Chrysost. Marc. 16. Theoph.

non sunt vsi testimonio mere humano, vnde ab ipso Christo scire potuerunt horam resurrectionis eius, alias neq; potuisset Marcus affirmare, Christum primo apparuisse Mariæ Magdalenæ, quia neq; ipse nec Maria Magdalena viderunt, eam fuisse primam apparitionem. Quomodo enim illis constitit, non prius apparuisse alteri? Et de quocunq; cui Christus apparuit, idem quæri potest. Vnde soli Christo potuit esse notum, cui primo apparuit: aliis verò tantum ex illius relatione. Et ita ego existimo, sicut B. Virgini simpliciter primo apparuit ita etiam illi hoc manifestasse, horamque resurrectionis suæ: & ab illa didicisse Petrum, & à Petro Marcum. Deinde quamuis ille modus distinguendi contextu Marci receptus videatur ab antiquis Patribus, Dionysio, Alex. Gregorio Nysseno, Hieronymo, & aliis, quos supra retulimus, nec possit euidenti argumento refutari: tamen alia distinctio, quam sequuntur Beda, & reliqui expositores, & cõmunis editio tam Græca, quam Latina, videtur aptior. Quia hoc modo duo mysteria affirmantur hic ab Euangelista, scilicet, quando Christus resurrexit, & cui primo apparuit, quæ maximè oportebat ab Euangelistis describi. Iuxta aliam verò distinctionem vtrumque prætermittitur, & incertum redditur: quia (vt bene Caietanus notauit) neque constabit primam apparitionem post resurrectionem factam esse Magdalenæ, sed primam, quæ facta est post auroram, si autem Christus surrexit media nocte, potuit aliis sæpius apparere tota illa nocte. Neque etiam ex tota Euangelistarum narratione constare poterit Christum resurrexisse tertia die, sicut prædixerat: sed excitatum apparuisse tertia die. Ergo illud aduerbium *mane*, multo rectius cõiungitur cum verbis præcedentibus, *surgens Iesus*.

Testimonij Marc. 16. Expositio. Dion. Alex. Gregor. Nyssen. Hieron. Beda.

Caietan.

Ianse.

Nec refert quod Ianse. obijcit c. 145. Concordiæ, in Græco non haberi participium præsentis temporis, *surgens*, sed præteriti temporis. quod ita interpretatur, *cum surrexisset mane*. Vnde colligit, etiam si illud aduerbium, *mane*, cum participio coniungatur, non satis inde probari, Christum mane surrexisse: sed solum, quod cum mane factum est, iam surrexerat, quod esset verum, etiamsi media nocte surrexisset. Hæc inquam, nihil obstant, tum quia Vulgatus interpres verum sensum assecutus optime vertit; & huic lectioni standum est. Tum, quia reuera etiam iuxta textum Græcum (nisi is alio detorqueatur, & non potius simpliciter explicetur) idem sensus redit. Idcirco namq; dicitur, *cum surrexisset Dominus mane, apparuit Magdalenæ*, quia sermo est de re præterita, quæ facta est mane, non quia, cũ factum fuit mane, iam fuisset præterita. Hic enim sensus inusitatus est, & impertinẽs. Quid enim oportuisset referre, tempore matutino iam resurrectionem fuisse factam, si non signabatur tempus, quo facta est? Prior verò sensus vsitatus, & proprius, & ad historiæ narrationem maximè pertinens.

Obiectio.

Responsio.

Euæsio. Euthym.

Alio tandem modo responderi potest ex Euthymio, Marcum quidem dicere, Christum resurrexisse *mane*, id est, matutino tempore: matutinũ autem tempus incipere à media nocte. Quia extunc incipit sol ad nos recurrere, nobisq; appropinquare. Sed hoc etiam est contra verborum propriam significationem. Nam *diluculum*, seu *mane*, propriè significat tempus auroræ, quod per horam, & dimidiam, & ad summum per duas horas, durat ab eo tempore, quo incipit clarescere dies, paulo post ortum Luciferi vsque ad ortum Solis. Et hæc est propria significatio illius vocis, quam corrumpere, & ad alios inusitatos sensus detorquere, est veritati historiæ derogare.

Responsio.

Leo Papa.

Vltimo possumus rationem adiungere. Quia Christus debuit tertio die resurgere: sed hoc intelligendum est non solum de die naturali, sed etiam artificiali: ergo nõ debuit resurgere vsq; ad inchoatã auroram Dominici diei. Nam si surrexisset noctu, surrexisset quidem tertia die naturali, quæ inchoatur à duodecima hora noctis: non tamen surrexisset tertio die artificiali, qui incipit in luce diei. Minor propositio (in qua est difficultas) declaratur ex alijs locis Scripturæ, in quibus dicitur Christus futurus *in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus*. In illis enim sermo est de diebus artificialibus, cum à noctibus distinguantur: ergo necesse est Christum fuisse *in corde terræ* tribus diebus artificialibus, vel aliqua parte eorum: vnus autem dies, fuit dies Veneris, in cuius parte vltima mortuus fuit: secundus autem fuit totus dies Sabbathi. Oportuit ergo, vt die Dominica artificiali, vel in aliqua parte illius in sepulchro, & *in corde terræ* fuerit, ergo non debuit resurgere, vsque ad inchoatam diem Dominicam artificialem. De qua ratione dicemus plura in Sectione sequenti. Eam vero colligo ex Leone Pap. serm. 1. de resurr. illis verbis. *Vnde, ne turbatos discipulorum animos longa mœstitudo cruciaret, denunciatam tridui moram, tam mira celeritate breuiauit, vt dum ad integrum secundum diem pars primi nouissima, & pars tertij prima concurrit, & aliquantulum temporis spatio decideret, & nihil dierum numero deperiret.*

Ad fundamenta ergo primæ sententiæ ex dictis respondetur, horam resurrectionis Christi fuisse matutinam ex Scripturis colligi, vt à nobis declaratum est. Patres verò ibi citati exponi possunt de hora, & puncto indiuisibili Resurrectionis Christi, hocenim modo incognitum est nobis tempus resurrectionis. Nam licet dicamus, Christum resurrexisse post inchoatam lucem diei Dominici: ignoramus tamen, quantum temporis illius diei fuisset transactum, quanuis verisimilius sit fuisse ante ortum solis, id est, antequam ipse sol videretur super terram & paulo post initium auroræ, in qua sol aerem illuminare incipit.

Circa fundamentũ secundæ sententiæ, exponẽda in primis sunt obscura illa verba Matthæi. *Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi.* Quorum duplex potest esse expositio. Prima est, vt *vespera Sabbathi* significet tempus vespertinum, quod est ab occasu solis in fine diei Sabbathi. hęc enim significatio *vesperæ* proprijssima est. Solum potest obstare, quia huiusmodi vespera non lucescit in sequenti die, qui multum ab ea distat: sed tenebrescit potius in nocte proximè sequenti. Ad hoc verò dicitur, verbum *lucescere*, non significare ibi initium diei artificialis, sed initium diei legalis, qui in ordine ad festiuitates à vespera in vesperam computabatur. Itaq; iensus erit, in vespera Sabbathi, quando festiuitas Sabbathi finiebatur, & prima dies post Sabbathum illucescebat, id est incipiebat, *Venit Maria Magdalene*, &c. Quæ expositio illius verbi, *lucescit*, optime confirmatur ex Luc. 23. *Dies parasceues, & Sabbathum illucescebat.* Loquitur enim ibi Lucas de fine diei parasceues, & initio Sabbathi. Dicitur ergo *illucescere Sabbathum*, quia iam aduentabat, & incipiebat. Quamuis enim initium huiusmodi diei legalis sumeretur potius in recessu lucis, quam in eius reditu, seu initio: tamen, quia incipiebat in crepusculo noctis in eius initio, quando lumen aeris nouo quodam modo esse incipit, quam antea esset in præsentia solis, ideo verbum *illucescendi* translatum est ad significandum illud crepusculum, quod erat initium diei legalis. Nec refert quod Lucas dicat, *& Sabbathum illucescebat*, quod propriè significat initium Sabbathi: Matthæus autem dicat, *Quæ lucescit in prima Sabbathi*, in quo potius videtur dicere ipsam vesperam Sabbathi tunc incepisse, quã diem sequentem quia reuera in idem redit. Nam vespera propriè dicta pro crepusculo noctis simul incipiebat cum sequenti die legali, & è contrario, & ideo tam vespera, quam dies dici potest lucescere, cum incipit. Quia tamẽ hæc vespera finis est (vt ita dicã) extrinsecus præcedentis diei, & initiũ ac pars sequẽtis diei

Testimonij Matth 28. 1. expositio.

Luc 23.

Vesperã Sabbathi lucescere inprimam Sabbathi, quid.

tis diei legalis, ideo ex præcedenti die tanquam ex termino, à quo dicitur *vespera Sabbathi*: ex sequenti autem die dicitur *lucescere in prima Sabbathi*, id est in initio eius, *vel in primam Sabbathi* (vt habent Græca) tanquam in terminum, ad quem tendit illa vespera legalisque diei initium. Ita exposuit hunc locum Ian
Iansen. *Marc.* sen. cap. 145. Concord. Et re ipsa eandem expositionem amplectitur Marcell. cap. 88. de horis canonicis & nonnulla de hac re diximus agentes de tempore mactationis agni Paschalis. Et quidem quantū attinet ad præcisam expositionem illorum verborum,
Obiectio. videtur probabilis hæc expositio.

Est tamē difficile explicatu, quomodo in hoc sensu vera sint sequentia verba, *Venit Maria Magdalena, & altera Maria videre sepulchrum*. Non enim est verisimile, eas mulieres iuisse ad sepulchrum in ipso Sabbato, in occasu solis. Quia alij Euangelistę dicūt iuisse in aurora diei Dominicæ, & illuc peruenisse orto iam sole. Nec satis facit, si quis respondeat cum Hie-
Hieron. ronymo in Matthæum has mulieres crebro iuisse, & redijsse ad sepulchrū, & ita potuisse ire Sabbatho in solis occasū, atque iterum redire postea in aurora diei Dominici, hoc (inquam) non satis facit. Primo, quia illa sententia Hieronymi (vt infra videbimus) est dubia, & in præsenti nō videtur posse accommodari. Certum enim est saltem in illis primis verbis Euangelistas loqui de prima profectione Magdalenæ, & aliarum mulierum ad monumentum, vt ex ipsis verbis constat, & latius infra dicemus. Deinde quia statim Matthæus subdit, *& terræ motus factus est magnus, Angelus enim Domini descendit de cælo*, qui Angelus paulo inferius dixit mulieribus, *Surrexit sicut dixit*, & paulo post, dicitur Iesus apparuisse eisdem mulieribus. Ex qua serie narrationis aperte constat hęc omnia accidisse in illomet accessu mulierum ad
Matth.28. sepulchrum, quem Matthęus narrat. Sed non potuit fieri, vt Angelus & Christus apparuerint mulieribus in vespera Sabbathi prędicto modo explicata. Alioquin surrexisset Christus ante noctem, quæ diem
Responsio. Dominicam præcedit, quod hæreticum est: ad hanc vero difficultatem respondet Iansenius, cum Matthæus dicit, *Et venit Maria Magdalena, &c.* non esse intelligendum illa vespera venisse ad sepulchrum, sed in ea vespera cœpisse præparare aromata, & reliqua necessaria, vt statim oportuno tempore iret ad sepulchrum simul cum alijs mulieribus, quæ ab eo tēpore simul conuenerunt, vt, cum tempus admonuisset, protinus sepulchrum adirēt, ita vt in illo dicendi modo intelligatur Matthæus inuolute refer-
Marc.16. re, quod Marcus cap. 16. clarius explicuit dicens. *Cum transijsset Sabbathum, Maria Magdalene, Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum, & valde mane vna Sabbathorum veniunt ad mo-*
Luc.24. *numentum*. Quod etiam retulit Lucas verbis parum disimilibus. Iuxta quam expositionem facile constat, locum illum Matthæi nihil fauere secundæ opinioni. Quia vel nimium probat, scilicet surrexisse Christum in Sabbatho ad occasum solis, vel (quod verum est) nihil probat: quia ibi non designatur hora in qua Christus resurrexit: sed in qua mulieres cœperunt præparare iter ad sepulchrum. Solum illud superest semper in hac expositione difficile, quod valde impropriè exponitur illud verbum, *venit Maria Magdalene &c.* vt scilicet dicatur tunc venisse, quia tunc cœpit præparare aromata. Pro-
pter quod posset aliquis dicere, ea quidem vespera cœpisse mulieres ire, id est, domo exijsse, & iter inchoasse: non tamen peruenisse vsque ad auroram, vel si noctu peruenerunt ad sepulchrum, illic expectasse, donec luceret dies, tuncque accidisse, quod Matthæus subiungit, *Et ecce terræmotus factus est magnus*. Sed vtrumque horum est per se incredibile, & facile refellitur ex verbis Marci, & Lucæ supra citatis. & Ioan. ca. 20. Ex quibus habetur, mulieres non
Ioann 20. tantum peruenisse, sed venisse etiam summo mane diei Dominici: prius verò solum præparasse aromata, vt postea ad sepulchrum accederent.

Secunda expositio est *vt vesperam Sabbathi* appellauerit Matthæus noctem illam, quæ intercedit inter artificiales dies Sabbathi, & Dominici, quam ab vtroq; extremo nuncupauit. Nam à præcedenti die vocat *vesperam Sabbathi*, à die autem sequenti dicit, *quæ lucescit in prima Sabbathi*. Et iuxta hanc expositionem omnia verba propriissimè sumuntur. Frequens est enim in Scripura, vt tota nox vespere appellatione comprehendatur. Gene. 29. *Vespere iam filiam suam introduxit ad eum. Lucescere* autem proprie dicitur nox, quando tenebræ expelli incipiunt, hoc autem in nocte Sabbathi tunc sit, quando Dominica die lucere incipit, & ideo propriissime dicitur ea vespera lucescere in ea die seu in eam diem. Dicit ergo Matthæus in hac vespera, seu in hac nocte venisse mulieres, quia in ea cœperunt ire ad monumentum, non tamen declarat, in qua parte illius noctis venerint. Voluntariè ergo exponitur, venisse intempesta nocte, potius quam ineunte, vel certè exeunte. Nam ex vi illius verbi per se sumpti nihil horum affirmari potest. Quia, quod fit in aliqua parte noctis, dici potest absolute fieri in ea nocte, siue fiat initio, siue in medio, siue in eius fine. Quamquam autem ex solis verbis Matthæi nihil horum colligatur, tamen ex aliis Euangelistis aperte constat hūc accessum mulierum fuisse in fine illius nō-
Ioann.20. ctis instante iam die. Quod patet ex verbis Ioannis, cap. 20. dicentis. *Vna autem Sabbathi venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum*. Nam ex illis verbis, *adhuc tenebræ essent*, constat adhuc durasse tempus noctis: cum verò dicit, *mane*, satis declarat illud tempus noctis fuisse proximum auroræ, quando iā nox incipit deficere in diei crepusculo. Et fortasse ad hoc etiam significandum addidit Mat. illa verba: *Quæ lucescit in prima Sabbathi*. Quia nimirum id quod narrare aggrediebatur, tunc accidit, quando dies lucescere incipiebat. Hæc expositio, vt posita est,
Augusti. conformis est Augustino & probabilis. Obiici verò cōtra illam potest, quia in Matthæo non habetur nomen *vespera* sed aduerbium *vespere*, Græcè ὀψὲ. Non ergo pro nocte sumi, nec relatiuum illud, *quæ*, vesperam seu noctem potest referre. Præterquam quod raro, aut nunquam *vespera*, in Scriptura nocte significat: sed pomeridianum diei tempus. Quare non displicet (quod supra ex Hieronymo, Ambrosioq; retulimus) *vespere* hoc loco idem esse, quod *sero*, & significare extremam partem Sabbathi. Ita tamen, vt per *Sabbathum* integrum naturalem diem intelligamus: qui (vt aliqui volunt,) vel computabatur olim ab aurora vsque ad finem noctis sequentis quō ad communem vsum, quem Matthæus seruauit, vel certe ratione vnius partis sumptum est vespere pro tota illa nocte, & ita idem redit sensus.

Ex quo non solum expeditur fundamentū prædictæ sententiæ, sed etiam intelligitur optime concordia omnium Euangelistarum, quod attinet ad hanc primam partem narrationis huius historiæ dominicæ resurrectionis. Nam de Matthæo, & Ioanne iam diximus, idem vero est, quod Lucas ait, *Valde diluculo*. Marcus verò etiam dicit, *valde mane*, subiungit verò statim, *orto iam Sole*. Quod dupliciter intelligi potest. Primo, quod mulieres summo mane, cum adhuc essent tenebræ, egressæ fuerint, vt irent ad monumentum, peruenerint autem ad illud *ortō iam sole*, id est, cum ipsum corpus solare iam suprà horizontem ascenderet, vt exponit Dionysius Alexand. supra. Vel aliter, cum Augustino, Theophylacto, Euthymio, vt sol dicatur oriri, cum incipit illuminare terram, etiam si supra horizontem nō appareat. Quæ expositio, sicut communior est, ita videtur probabilior. Quia Ioannes dicit mulieres venisse ad monumentum, *cum adhuc tenebræ essent*. Et quamuis non oporteat, illuc peruenisse durantibus

Secunda expositio probabilior.

Luc.24. *Marc.16.*

Dionys. *Alex.* *August.* *Theoph.* *Euthym.*

tene-

tenebris,maxime cum statim dicat idem Ioannes, eas vidisse lapidem sublatum,quod nō poterat fieri sine luce diei: tamen etiam nō est verisimile, moratas fuisse in eo itinere vsque ad ascensum solis supra horizontem,nimirum tempore duarum horarum. Dicitur ergo, peruenisse *orto iam sole*,quia claritas eius sufficienter aerem illuminabat,quod facilius intelligetur,si cum Augustino legamus, *Oriente iam sole*, quam lectionem Græcus aoristus optime admittit. Hoc autē Marcus diserte explicuit, vt significaret, fuisse illud tempus aptissimum ,vt sine errore possent clare conspicere omnia, quæ in monumento Domini mulieres viderunt. Nisi quis velit dicere cum Petro Chrysologo serm.82. *Solē,qui præter horam,vt Domino compateretur, abscesserat, claritatē,cum resurgeret Dominus, ante tempus accurrisse: & qui, vt suo commoreretur authori,suam meridianam mortis-* B *cauerat claritatem , vt consurgeret autori suo , cuictiu tenebris ante lucanum erupisse.* Sed hæc secundum quandam exaggerationem, & amplificationem Rethorum,potius quam secundum historię veritatem dicta videntur. Assignata ergo expositio solida est, & tota consentanea D. Tho. hic ad. 3.& infra q. 83.art. 2.ad 4. quam sumpsit ex Aug.lib.3. de consensu Euang.c.24.& eandem sequuntur Beda, Anselm.& alij in Matth. Theophyl. etiam & Græci nobiscum in hoc conueniunt, quod per *vesperam* intelligunt noctem Sabbathi, licet in hora designanda discrepent.

D.Thom. August. Beda Anselm. Theoph.

Obiectio.

Iansenius vero supra, nonnulla obijcit contra expositionem Augustini, quę parui momenti mihi videntur. Præcipuū est,quia vespera Sabbathi ad Sabbathum pertinebat, tanquam pars eius. Ideo enim C *vespera Sabbathi* appellabatur. Ergo non potest proprie explicari de nocte sequēti, sed de fine ipsius diei Sabbathi. Respondetur,quod Sabbathū,licet quoad obseruationem legalem fineretur in occasu solis tamen naturali(vt ita dicam)duratione,atque adeo communi loquendi modo protenditur vsq; ad dimidiam noctem, & ideo tota illa nox proprijssime dicitur *nox Sabbathi, seu vespera Sabbathi*. Sicut Exo. 12. vespera,in qua Iudæi comedebant agnum,dicitur vespera decimæ quartæ lunæ, quia secundum computationem naturalium dierum,ad eam pertinebat, quamuis iuxta computationem legalem spectaret ad decimum quintum diem. Quamuis autem ea pars noctis, quæ est à media nocte vsque ad dilu- D culum, iam non pertineat ad naturalem diem Sabbathi: tamē quia continuè succedit priori parti noctis,& vnam noctem cum illa componit, ideo tota illa nox per modum vnius attribui potest præcedēti diei, quamuis interdum illa pars noctis applicetur diei sequenti,quatenus cum eo componit vnum diem naturalem,cuius initium à media nocte sumitur. Notat autem Augustinus,Matthæum nominasse hanc vesperam à Sabbatho præcedenti, vt indicaret tempus, in quo, & ex quo licuit mulieribus præparare aromata, aliaque necessaria disponere, vt irent ad monumentum. Vnde facile constat in re & in sensu,parum differre hanc expositionem à prima, solumque esse discrimen in vnius, vel alterius vocis interpretatione.

Responsio.

Nox ante resurrectionis diem celebris olim,ac festiua,cur.

Ad aliud fundamentum sumptum ex Ecclesiæ E consuetudine respondetur breuiter,fideles Sabbatho sancto vsque ad mediam noctem ieiunare solitos,quia totus ille dies tristitiæ,ac mortis est,quia in toto illo Christus non resurrexit:solui autem posse ieiunium à media nocte, non quia in illa hora Christus resurrexerit,sed quia paulo post intra illum naturalem diem resurrexerit, propter quod totus ille dies festiuus habetur, cuius festiuitas à media nocte computatur. Quod autem hæc consuetudo non fuerit introducta,eo quod existimarent fideles Christū hora duodecima noctis surrexisse, patet;tū ex eo quod Dio. Alexand. supra refert, multos solitos esse

Dion. Alex.

A perseuerare in ieiunio, & vigilia vsque ad quartam noctis vigiliam : tum etiam ex eo, quod Missa Paschalis,& cantica lætitiæ,vt *Gloria*, *Alleluia*, non solebant in Ecclesia cantari vsque ad diluculum: vel propè. Quod verò Ecclesia in officio Sabbathi sancti,noctem illam magnis efferat præconijs, non ideo est,quod Christus media nocte surrexerit : sed quia in fine illius noctis, cum adhuc aliqua ex parte duraret, Christus reuixit: illud enim primum diei *D.Thom.* crepusculum *nox* appellari potest(vt D. Thom.sup. notauit,) quia nondum sunt omnino expulsæ tenebræ quamuis iam sol lucere incipiat.

SECTIO III.

Quot fuerint transactæ horæ à morte Christi vsque ad resurrectionem , atque adeo quomodo Christus tribus diebus, ac noctibus mortuus iacuerit.

PRoponimus hæc duo simul tractanda, quia inter se connexa sunt. Prior igitur pars facile ex præcedenti quæstione definiri potest.

Dicendum est enim à morte Christi vsque ad re- *Horæ à mor-* surrectionem ferè quadraginta horas interceſisse, *te Christi vs-* quibus anima eius fuit in inferno (vt supra dictum *que ad resur-* est) corpus verò ferè triginta sex horis iacuit in se- *rectionem e-* pulcro. Tota hæc assertio ex communi sensu,& tra- *lapsæ quot.* ditione Ecclesiæ haberi potest, & traditur ab Augu. *Aug.* in dialogo ad Orosium,65.quæstionum, qu.26.& a- *Beda.* lijs locis superius citatis,quem sequuntur Beda Mat. *Ansel.* 12.& Marc.& Luc. vlt. & Ansel. super Matth.c.12.& vlt.Et explicatur ex dictis. Quia Christus mortuus est hora nona diei feriæ sextæ : resurrexit autem in aurora diei Dominicæ, id est, vel duodecima hora noctis præcedentis, vel prope illam, quia in ortu solis finitur, ergo à morte vsque ad resurrectionem interceſserunt quadraginta horę,nimirum quatuor diei paraſceues , & duodecim primæ noctis ſequentis,& aliæ duodecim diei Sabbathi, & aliæ duodecim noctis Sabbathi, quæ omnes quadraginta efficiunt. Ex quibus quatuor primæ partim in cruce post mortem elapſæ, partim in funere curando consumptæ sunt, reliquis verò triginta sex iacuit in sepulcro secundum corpus : secundum animam autem(quæ statim post seperationem à corpore descendit in infernum, & inde non exiit,donec ascendit,vt suo corpori vniretur) omnibus quadraginta horis mansit *in corde terræ*.

Est autem circa hoc obseruandum, in his horis computandas esse duas extremas, in quibus mors, & resurrectio factæ sunt, vt constabit facile computando numerum prædictarum horarum , ex quo necessario sequitur,has horas quadraginta nō fuisse integras: quia (vt supra vidimus)Christus mortuus est inchoata iam hora nona, illa ergo pars huius horæ quæ pertranſiit ante mortem Christi, defuit inprimis huic tempori quadraginta horarum. Rursus duodecima hora noctis Sabbathi, quæ est quadrageſima in prædicto numero,finitur in ortu solis id est, in ascensu corporis solaris supra nostrum horizontem, præsertim cum esset tunc tempus æquinoctij , in quo dies artificialis ab ortu ad occasum solis est æqualis nocti ab occasu ad ortum. Certum est autem ex dictis, Christum resurrexisse aliquanto tempore ante ortum solis , prædicto rigoroso modo explicatum , ergo illud etiam tempus,quod fuit à resurrectione Christi vsque ad egressum solis, defuit huic tempori quadraginta horarum. Vnde vlterius mihi incertum redditur, an resurrectio Christi attigerit quadrageſimam horam , vel tantū trigeſimam nonam. Quia aurora diei albeſcere incipit per horam, & dimidiā ante ascensum solis supra horizontem,ergo quamuis Christus surrexerit

post aduentum auroræ, resurgere potuit currente hora vndecima noctis Sabbathi, atque adeo in trigesima nona hora à morte sua. Quod etiam fit verisimile ex dictis, & ex modo loquendi Euangelistarum, & propter hanc incertitudinem addi in cōclusione particulā illā, *fere*, quę ita diminuit, vt veritas assertionis stare possit, etiam si illæ horæ tantū fuerint triginta nouem. Quanquam quia proprium & indiuisibile tempus resurrectionis nobis incertū est, & alioqui constat testimonia resurrectionis cœpisse videri paulo ante ortum solis supra nostrum hemisphærium, morali modo loquendo de rebus, prout in hominum notitiam cadunt, recte computatur illud tempus vsque ad vltimam horam ante ortum solis inclusiuè, & ita recte numerantur quadraginta horæ. Ex quibus aperte refellitur eorum opinio, qui hunc numerum horarum augere tentarunt, dicentes Christum septuaginta duabus horis defunctum iacuisse. De quorum opinione supra in prima sectione dictum est. Et hæc de priori parte huius quæstionis.

Tribus diebus, & tribus noctibus in corde terræ Christus fuit. Chrysost. Euthym.

Circa secundam partem simpliciter dicendum est, Christum fuisse in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus: siue hoc exponatur ratione animæ existentis illis diebus in inferno, vt Patres frequentius exponunt, quos supra retulimus disputantes de descensu Christi ad inferos: siue ratione corporis iacentis in sepulcro, vt exponunt Chryso. hom. 44. in Matth. & Euthym. cap. 23. Neutra enim expositio ad præsens refert, quamuis prior cōmodior sit, vt in superioribus dixi. Assertio ergo posita est de fide. Quia sub eisdem verbis habetur expresse Matth. 12. vbi etiam præfigurata dicitur hæc veritas in Iona, *qui fuit in ventre piscis tribus diebus, & tribus noctibus.* Quam prophetiam eleganter tractat Iren. lib. 3. contra hæres. c. 22. & lib. 5. c. 5.

Matth. 12. Ioan. 2. Iren.

Difficultas autem magna est in explicandis his tribus diebus, & tribus noctibus: quia quadraginta horæ, quibus tantum diximus, Christum iacuisse mortuum, non videtur tot dies, ac noctes posse cōficere. Quæ ratio mouit eos, qui septuaginta duas horas huic tam diu tribuerunt, quorum sententia satis reiecta est. Alios verò compulit, vt dicerent reuera Christum non fuisse in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Quod ita aperte docet Euthym. c. 68. in Matt. Dicit enim tres illas noctes fuisse implendas in nocte diei Dominicæ, in qua Christus resurgere constituerat: breuiasse tamen tempus illud, quia Iudæi decreuerant nō custodire sepulcrū. nisi vsque ad occasum solis diei Dominicæ. Oportuit autem ipsum resurgere antequam custodes sepulcri tollerentur, vt omnis Iudæorum contradictio, & tergiuersatio excluderetur. Quod si obijcias hoc modo falsam reddi Christi sententiam. Respondet non esse falsam. Nam qui implet promissū ante tempus, quod designauerat, non est infidelis, sed liberalis. Sed hoc non satis facit, quia saltem prophetia esset falsa, qua simpliciter prædictū est, Christum futurum *in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.* Nisi fortasse dicat, non fuisse absolutam prophetiam, sed conditionatam. Quod est contrà omnium patrum intelligentiam, & contrà figuram, quæ in Iona præcessit. Item, quia si vera est illa interpretatio: non fuisset necessarium ad veritatē verborum Christi, expectare tertium diem, quod absurdissimum est. Deinde, vnde nouit Euthym. decreuisse Iudæos tollere custodiam militum ante noctem diei Dominici? Nam licet dixerint Pilato: *Iube custodiri sepulcrum vsque in diem tertium*, tamen illa nox recte poterat in tertio die computari, cum primus incepisset in nocte, quæ Sabbathum antecessit, & verisimilius est, Iudæos, vt maiorem cautionem adhiberent, voluisse custodire sepulcrum vsque ad tres naturales dies integros. Denique, si verum fuisset Iudæos hoc decreuisse, & ea ratione

Euthym.

A expediens futurum erat, vt Christus antea resurgeret, cur non potius dicemus Deum omnia præscientem prædefinijsse resurrectionem tali tempore futuram? Dicere enim prius constitutum esse vnum tempus: postea verò breuiatum, & vix potest intelligi sine mutatione, & est gratis, & sine fundamento confictum. Supposita ergo infallibili veritate prædictionis Christi, Patres varijs modis difficultatem hanc expedire conati sunt. Primus est Gregorius Nyssenus orat. 1. & 2. de resurrectione, qui dicit hos tres dies computandos esse à nocte cœnæ, in qua Christus sacrificauit se ipsum in mysterio. *Nam extunc* (inquit) *anima illic erat, vbi eam potestas administrantis collocarat, cum immixta sibi diuina virtute in loco illo terræ cordis obuersans.* Sed (vt alia omittam,) cum hæc sententia metaphoricè & impropriè in-

Greg. Nyss.

B terpretetur verba Christi, non est admittenda. Quomodo enim intelligitur Christus in nocte cœnæ fuisse *in corde terræ* per Eucharistiam, nisi fortasse, quia fuit in hominum visceribus, quod est valde metaphoricum, & contra vim verborum; Nam cum Christus dicit se futurum *in corde terræ tribus noctibus*, loquitur vno, & eodem modo de omnibus illis diebus, ergo non est dicendum fuisse in vno per metaphoram, in altero per proprietatem. Denique dies parasceues, quæ secuta est noctem cœnæ, numeratur iuxta hanc sententiam inter hos tres dies, & dicitur fuisse primus illorum. Inquiro ergo quomodo illo die fuit Christus *in corde terræ*? Certè tunc nec per Sacramentum, nec metaphoricè fuit *in corde terræ.*

Secundus modus numerat etiam hos tres dies à nocte cœnæ, seu ab hora comprehensionis Christi.

C Quia ex tunc dici potest fuisse occisus, & *in corde terræ*, quia ex tunc captus est, vt occideretur, & traditus potestati, ac desiderio Iudęorum, ac Dęmonum, iuxta illud, *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.* Itaque dicitur Christus tribus diebus fuisse *in corde terræ*, quia tribus diebus, ac noctibus fuit subiectus, & traditus potestati, ac desiderio cordis Iudęorum, qui erant veluti terra arida, & spinosa. Hanc sententiam refert Anselmus Matth. 12. quam quidem non improbat neque etiam vt literalem approbat, sed post literalem, vt mysticam tradit. Habetur tamen illa expositio, & reliquis omnibus præfertur in Homilijs, quæ circumferuntur nomine Eusebii Emissēni, homilia feriæ quartæ post Dominicam primā Quadragesimæ, insinuatur etiam in lib. qui Augustino tribuitur, quæstionum veter. & nou. testamēti

Anselm.

Euseb. Emissen. Aug. Caietan.

D quæstione 64. & eam videtur probare Caiet. Matth. 12. Nullo tamen modo probanda est. Primo quidem propter rationes factas contrà primam opinionem, tollit enim veritatem historiæ, & ad metaphoras confugit. Secundo quia etiam in illo sensu tantum per synecdochem totum à parte numerando, numerum harum dierum, & noctium explicat, hoc autem modo potest idem numerus dierum absque metaphora exponi, vt videbimus. Et eisdem rationibus reiicitur aliorum sententia, qui licet dicant hos dies numerandos esse ab hora sepulturæ Christi, aiunt tamen terminari in nocte Dominicæ resurrectionis, qua CHRISTVS apparuit discipulis ianuis clausis. Quia licet Christus antea surrexisset

E tamen nondum resurrectio eius fuerat satis manifesta, vnde iuxta hominum existimationem adhuc manebat *in corde terræ.* Iuxta quam expositionem Christus non verè sed hominum falsa existimatione, fuit *tribus diebus ac tribus noctibus in corde terræ*, quod est contra veritatem verborum Christi. Præterea, vel est sermo de aliquibus discipulis, vel de omnibus: si de aliquibus, non latuit eos resurrectio tanto tempore: summo enim mane manifestata est mulieribus, Petro, & aliis. Nam licet non omnes eo die viderint CHRISTVM ante illam apparitionem, quæ facta est ianuis clausis: aliqui tamen conspexe-

spexerunt: alij vero habuerunt sufficientia signa resurrectionis. Si autem sermo sit de omnibus, dici posset Christus multis diebus fuisse in corde terræ, quia neq; apparuit omnibus illo die, neque multos post dies fuit credita resurrectio ab omnibus.

Hieron. Gregor. Nyssen. Hilar. Theophyl. Augusſ.

Quarto alij numerant hos dies ab hora crucifixionis Christi, primam tamen noctem appellant illas tres horas tenebrarum, quæ factæ sunt Christo in cruce pendente. Ita refert Hieronymus Ionæ 2. non tamen approbat. Gregor. autem Nysse. dicta oratione 1. hunc etiam modum amplectitur, & coniungit suæ interpretationi, eundem sequitur Hilar. can. vlt. in Matth. Theophylact. Matth. 28. Sed (vt recte notauit Augusſt. lib. 3. de consensu Euan. cap 24.) hæc interpretatio non est legitima. Tum quia impropriè appellatur nox illud tenebrarum tempus, cum sol reuera esset in nostro hemisphærio, quamuis non luceret. Tum maximè, quia eo tempore Christus viuebat. Vnde non solum non erat in corde terræ, sed neque etiam in terra, sed potius in aere; cum esset adhuc de cruce pendens. Adde etiam iuxta hanc sententiam non vitari synecdochem, qua posita non est necessaria alia mystica interpretatio.

Tribus diebus in corde terræ Christus fuisse quomodo perhibetur.

Dicendum est ergo, harum trium dierum, noctiumque computationem ab hora mortis vel sepulturæ ad horam resurrectionis vsque sumendam esse. Quod satis probatum est ex aliorum opinionũ improbatione. Vnde fit, non posse intelligi has tres noctes, dicsque de integris, neque naturalibus, vt ratio dubitandi supra facta conuincit: intelligendæ ergo sunt per synecdochem à parte totum numerãdo, qui modus loquendi frequentissimus est tam in scripturis, quam in alijs autoribus. Et hoc modo bene possunt tres dies in quadraginta, vel etiam in triginta sex horis comprehendi, nimirum vt dies intermedius sit integer: extremi vero secundum partes. Atque in hunc modum expedit hanc difficultatem Hierony. Ionæ 2. & Matth. 12. & ibi Beda Anselm. & frequentius expositores, Aug. frequenter lib. 3. de consens. Euang. cap. 24. lib. 1. quæstionũ Euangeliorum q. 7. & lib. 3. de Doct. Christian. c. 35. & alijs locis supra citatis. Cassian. lib. 5. de Incarn. c. vlt. Beda in hom. feriæ quartæ post primam Dominicam Quadragesimæ. Et indicat haud obscurè Ignatius epist. 5. ad Trallianos D. Thom. supra p. 51. art. 4. ad 1. & in 3. d. 21. q. 2 art. 2. ad 5. & in eodem loco alij Theologi. alij verò d. 22. Alexan. Alens. 3. p. q. 20. mem. 1. art. 3.

Hieronym. Beda Anselm. Augusſt.

Cassian.

Ignat. D. Thom. Alens.

Dubium.

Sed in hac sententia vnum supereſt explicãdum, quomodo scilicet hæc figura synecdoche possit tribus noctibus applicari. Nam de tribus diebus res est facilis. Quia Christus in parte diei feriæ sextæ mortuus est & sepultus, & etiam in parte diei Dominicę; Quia (vt vidimus) post inchoatam diei lucem resurrexit. At verò in noctibus non ita apparet, quia duabus tantum noctibus integris fuit in inferno, & mãsit in sepulcro. Ad hoc tres inuenio dicendi modos. Primus est, non oportere singulis diebus, ac noctibus artificialibus partem aliquam accommodare: sed per dies naturales, atque ita in quacunque parte diei intelligi per synecdochem totum diem naturalem, & consequenter diem & noctem. Et hunc modum indicant Aug. D. Thom. & alij. Sed certe, cum Christus distinctè loquutus sit de diebus ac noctibus singula verificari oportet (si fieri potest) alioqui non fuisset tam propria locutio: Sicut non propriè diceretur Christus fuisse in sepulcro septuaginta duabus horis, eo quod illæ componant tres dies naturales in quibus saltem secundum partem Christus fuit in sepulcro.

Augusſ. D. Thom.

Secunda expositio est, noctem, quæ est inter Sabbathum, & Dominicam bis computari, & pro duabus accipi, nimirum semel, tanquam noctem Sabbathi præcedentis, & iterum, vt principium Dominicæ sequentis. Hanc refert, & commendat Marcellus de horis canon. c. 45. in fine, & 48. in princip. eamque explicat ex doctrina Patrum dicentium, à die resurrectionis Christi mutatum esse modum metiendi naturalem diem. Olim enim computabatur à principio diei artificialis vsque ad finem noctis ad significandum statum hominis lapsi, qui ex luce iustitiæ in noctem peccati ceciderat: post Christi vero resurrectionem cœpit computati dies ab initio noctis vsque ad diem integrum, ad designandum statum redemptionis, in quo à nocte peccati ad lucem gratiæ reducimur. Et ideo illa vltima nox Sabbathi semel computatur, vt finis temporis præcedentis, & iterum vt initium sequentis status gratiæ, qui in Christi resurrectione exordium sumpsit, vt D. Thom. in hoc articulo dixit. Hæc verò expositio mihi videtur valde mystica. Nam illa mutatio, quæ facta dicitur in cumputatione dierum ad summum esse potest in modo metiendi, vel numerandi dies, quo vtuntur homines, qui extrinsece se habet ad tẽporis durationem, & successionem, & illam non auget, neq; mutat. Christus autem Dominus loquutus est de numero dierum, ac noctium, prout sunt in tẽporis duratione, sibiq; succedunt.

Marcell.

D. Thom.

Christũ triduo noctibus iacuisse mortuum quomodo verum.

Tertia ergo, & facilis, ac literalis expositio mihi esse videtur, vnam noctem vnius diei naturalis non esse totam noctem continuam, quę est ab occasu solis vsque ad ortum, sed duas complecti partes noctis, inter quas artificialis dies continetur, quarum altera incipit à media nocte vsque ad ortum solis altera vero ab occasu solis vsque ad mediam noctẽ. Dies enim naturalis à media nocte incipit, & ad mediam vsque noctem terminatur, vt constat ex communi modo loquendi de naturalibus diebus. Propter quod cœna, quæ fit post mediam noctem ad sequentem diem spectat, & non ad præcedentem, & idem est de alijs actionibus. Quod notauit Caie. Luc. 2. vbi ex illo verbo. *Quia natus est hodie Saluator,* colligit, Christum natum fuisse post mediam noctẽ & similiter quia agnus Paschalis occidendus erat luna decima quarta, inde supra collegimus fuisse occidendum ante duodecimam horam noctis. Et eadem ratione Euangelistæ vocant diem illum primum Azymorum, vt supra vidimus, & Ecclesia institutionem Eucharistię computat factam die Iouis. Quia licet facta fuerit noctu: fuit tamen facta ante mediam noctem. E contrario verò natiuitatem celebrat vigesima quinta Decembris. Quia licet acciderit in nocte, quæ sequitur post vigesimam quartam, tamen à media nocte facta est. Propria ergo, & quasi naturalis, & maxime vsualis distinctio, & cõputatio dierum naturalium, à media nocte in mediam noctem intelligenda est. Vt significauit etiam D. Thom. supra q. 46. art. 9. ad 1. Et ratio etiam adiungi potest. Quia, cum dies constitui censeatur ex præsentia solis: tunc merito censetur naturalis dies incipere, quando incipit sol ad nos redire: & appropinquare: incipit autem à media nocte, & vsque ad medium sequentis noctis procedit, vna ergo nox vnius diei naturalis prædicto modo computanda est. Vnde fit, primum diem, ac primam noctem mortis, & sepulturæ Christi durasse ab hora nona diei parasceues vsq; ad horam sextam noctis, seu (more loquendi vsitato) ab hora quinta post vesperam vsque ad duodecimam horam noctis: secundam verò diem, & noctem fuisse integram à duodecima hora noctis parasceues vsque ad duodecimam horam noctis Sabbathi, tertiam verò noctem, & diem numerari à duodecima hora noctis Sabbathi vsque ad auroram diei Dominici. Et ita in vtroque extremo accipitur pars diei, & pars noctis, & recte per synecdochem verificantur tres dies, & tres noctes. Et hoc etiam modo optime considerari potest mysterium, quod præcedens sententia contemplabatur: quia primus horum dierum cœpit in die, &

Caietan. Luc. 2.

D. Thom.

terminatus fuit in nocte: vltimus verò orsus à nocte est, & terminatus in die. Et ita hæc expositio non est contrario sententiæ Augustini, sed quædam maior explicatio eius. Atq; hunc etiam in modum intelligendus est Leo Papa in quibusdam verbis, quæ supra citauimus ex serm. 1. de Resurrect. vbi inquit, *Nihil de dierum numero deperdisse, & dum ad integrum secundum diem pars primi nouissima, & pars tertij prima concurrit.* Quæ fere verba vsurpans Anselm. Matth. 12. iuxta prædictum sensum illa explicat. *Nam primus (inquit) dies à parte extrema annumeratus est: dies verò tertius à parte prima.* Explicans verò has partes addit, *Sextæ quidem feriæ diei partem, in qua sepultus est, cum parte noctis, pro nocte & die accipiens, Sabbathum cum nocte & die, noctem Dominicam cum eadem die illucescente pro toto similiter accipiens, habes triduum, & tres noctes.* Et eandem sententiam late explicat Isidorus Peleusiota Epist. 144. & Epist. 212. quem refert Cæsar Baronius tom. 1. Annal. anno 34.

Leo Papa. Anselm. Isidor. Peleus. Cæs. Baron.

A

ARTICVLVS III.

Vtrum Christus primo resurrexerit.

299. 4. d. 42. ar. 3. q. 1. ad 3. Et op. 3. ca. 243. 246. & 247 fi. & 1. Co 15 le. 3. in pri. & ad Co. 1. le. 5.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod Christus non primo resurrexerit. Nam in veteri Testamento per Heliam, & Helisæum aliqui resuscitati leguntur: secundum illud Hebræor. 11. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Similiter & Christus ante passionem suam tres mortuos suscitauit, non ergo Christus fuit primus resurgentium.

3. Præterea. Matt. 27. inter alia miracula, quæ in passione Christi acciderunt, narratur, quod monumenta aperta sunt: & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Non ergo Christus fuit primus resurgentium.

3. Præterea. Sicut Christus per suam resurrectionem est causa nostræ resurrectionis: ita per suam gratiam est causa nostræ gratiæ: secundum illud Ioan. 1. De plenitudine eius nos omnes accepimus. Sed alij prius tempore gratiam habuerunt, quam Christus: sicut omnes Patres veteris Testamenti. Ergo etiam aliqui prius ad resurrectionem corporalem peruenerunt, quam Christus.

Sed contra est, quod dicitur 1. ad Cor. 15. Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium. Gl. *Quia prius tempore & dignitate surrexit.* Gl. inte. ibi id.

Respondeo dicendum, quod resurrectio est reparatio à morte in vitam. Dupliciter autem aliquis eripitur à morte. Vno modo solum à morte in actu, vt scilicet aliquis viuere incipiat qualitercunque, postquam mortuus fuerat. Alio modo, vt aliquis liberetur non solum à morte, sed etiam à necessitate: & quod plus est, à possibilitate moriendi. Et hæc est vera & perfecta resurrectio: quia quandiu aliquis viuit subiectus necessitati moriendi quodam modo mors ei dominatur: secundum illud Rom. 8. Corpus quidem mortuum est propter peccatum. Illud etiam quod possibile est esse, secundum quid dicitur esse, id est, potentialiter. Et sic patet, quod illa resurrectio, qua quis eripitur solum ab actuali morte, est resurrectio imperfecta. Loquendo igitur de resurrectione perfecta, Christus est primus resurgentium: quia ipse resurgendo, primo peruenit ad vitam penitus immortalem. Secundum illud Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur. Sed de resurrectione imperfecta quidam alij resurrexerunt ante Christum, ad præmonstrandum quasi in quodam signo resurrectionem ipsius.

Et sic patet responsio ad primum: quia & isti qui suscitati in veteri Testamento sunt, & illi qui suscitati sunt à Christo, sic redierunt ad vitam, vt iterum morerentur.

B

C

D

E

Ad secundum dicendum, quod de illis qui resurrexerunt cum Christo, duplex est opinio: quidam enim asserunt, quod redierunt, ad vitam tanquam non iterum morituri: quoniam magis illis esset tormentum si iterum morerentur, quam si non resurgerent. Et secundum hoc intelligendum erit, sicut Hieron. dicit super Matth. quod non ante surrexerunt, quam resurgeret Dominus, vnde & Euangelista dicit, quod exeuntes de monumentis, post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Sed Augustinus in Epistola ad Euodium hanc opinionem commemorans dicit: Scio quibusdam videri mortem Domini Christi iam talem resurrectionem præstitam Iustis, qualis nobis in fine promittitur. Qui si non iterum repositis corporibus dormierunt, videndum est, quomodo intelligatur Christus primogenitus à mortuis si eum in illa resurrectione tot præcesserunt. Quod si respondetur, hoc esse dictum per anticipationem, vt monumenta illo terræmotu aperta intelligantur, cum Christus in cruce penderet, resurrexissent autem iustorum corpora non tunc, sed cum ille prior resurrexisset: illud adhuc restat quod moueat, quomodo Petrus non de Dauid, sed de Christo asseruit fuisse prædictum, carnem eius non vidisse corruptionem, per hoc quod apud eos erat monumentum Dauid: & sic illos non conuincebat, si corpus Dauid ibi iam non erat: quia etsi antè in recenti sua morte resurrexisset, nec caro eius vidisset corruptionem, posset nihilominus illud monumentum manere.

In illud Mat. 27. Et multa corpora sanctorum, t. 2. Epi. 99. non longe ante med. tom. 2.

Durum autem videtur, vt Dauid non fuerit in illa resurrectione Iustorum si eis iam æterna donata est, cuius Christus ex semine commendatur. Periculabitur etiam illud quod ad Hebræos de Iustis antiquis dicitur. Ne sine nobis consummarentur, si iam in illa resurrectionis incorruptione constituti sunt, quæ nobis perficiendis in fine promittitur. Si ergo Augustinus sentire videtur, quod resurrexerint iterum morituri. Ad quod etiam videtur pertinere quod Hieron. dicit super Matth. Quod sicut Lazarus resurrexit, sic & multa corpora Sanctorum resurrexerunt, vt Dominum ostenderent resurgentem. Quanuis hoc in sermone de Assumptione sub dubio relinquat, rationes tamen Augustini multo efficaciores videntur.

In pr. verbis, ex ep. 99 t. 2. Eodē loco circa pr. fin. huius.

Ad tertium dicendum, quod sicut ea, quæ præcesserunt Christi aduentum, fuerunt præparatoria ad Christum: ita gratia est dispositio ad gloriam. Et ideo ea quæ sunt gloriæ siue quantum ad animam (sicut perfecta Dei fruitio) siue quantum ad corpus (sicut resurrectio gloriosa) prius tempore debuerunt esse in Christo sicut in autore gloriæ: gratiam vero conueniebat prius esse in his, quæ ordinabantur ad Christum.

COMMENTARIVS.

TItulus huius articuli (vt Caieta. notat) de prioritate durationis intelligendus est, hanc enim esse D. Tho. mentem ex argumento, *Sed contra*, & ex solutione ad 3. apertè colligitur.

Distinguit ergo D. Thomas duplicem resurrectionem, alteram imperfectam, qua corpus mortuum reuocatur ad vitam iterum morituram, quæ meritò imperfecta dicitur. Quia licet excludat mortem in actu: non tamen in potētia, & in actu, nō perpetuo, sed ad tempus, neque omnino. Quia licet homo viuat in vita mortali, quodammodo continuò moritur. Et hoc modo clarum est, non fuisse Christum dominum primum omniū resurgentiū. Nam & in veteri testamento, & ab ipsomet Christo alij prius excitati sunt, vt argumēto primo D. Tho. probat.

Resurrectio quotuplex.

Altera est resurrectio perfecta, quæ omnino ac perpetuo tam in actu, quam in potentia mortem excludit: nam est ad vitam immortalem, & gloriosam

Et

Et hoc modo ait D. Tho. Christum Dominum fuisse primum omnium resurgentium, quod in articulo amplius non probat. Nam licet afferat testimonium Pauli ad Rom. 6. dicentis, *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur*: illo vero solum potest probari, resurrexisse Christum ad vitam immortalem: quod vero fuerit primus omnium, qui hoc modo surrexerũt, ibi non asseritur. Supponit ergo D. Tho. hoc esse satis probatum testimonio Pauli 1. ad Cor. 15. quod in argumẽto, *Sed contra*, adduxerat, de quo plura statim dicemus. Rationẽ vero, seu congruentiam huius assertionis attulit D. Tho in solut. ad 3. quæ valde notanda est. Et recte etiam explicatur ex his quæ supra diximus de statu animarum Sanctorum ante mortem Christi. Dixit ergo D. Thomas dona gratiæ debuisse prius tempore communicari alijs, quam Christo, quia erãt præparatoria ad Christum: dona autem gloriæ siue animæ, siue corporis, quia non dantur, dispositiones ad aliud, sed tanquam vltimum præmium, & consequutio finis, debuisse prius esse in Christo, sicut in authore gloriæ Quod intellige, supposito originali lapsu, vt prædicto loco, & in priori tomo agentes de merito Christi explicuimus. Obiter etiam adnotari potest, ex hac ratione eneruari aliam, qua D. Thomas supra quæst. 27. art. 3. probare conatus est, fomitem non esse prius extinctũ in Virgine, quam in carne Christi: & egregie confirmari, quod ibi nos diximus, illud nullum fuisse inconueniens: sed potius maxime conueniens. Quia illud donum non pertinet ad dona gloriæ, sed gratiæ, & ideo merito numeratur inter dona præparatoria ad Christum, ac propterea prius tempore esse potuisse in matre quam in filio.

Rom. 6. *1. Cor. 15.* *D. Thom.* *D. Thom.*

Dubium. Christus resurgetiũ omniũ primus quomodo.

Inquiri hoc loco potest, quam sit certa hæc assertio D. Thom. Et quoniam totum fundamentum eius sumitur ex loco Pauli, explicandum simul erit, an sit hic sensus literalis, ac certus illius loci. Et est ratio dubij, quia Christus dici potest, *Primitiæ resurgentium, seu dormientium*, nõ propter ordinem temporis: sed dignitatis, ac intentionis. Sicut etiam potest dici Christus vt homo primitiæ creaturarum, & primitiæ omnium videntium Deum, non quia ordine temporis alias creaturas, & Angelos antecesserit vt homo sed quia in diuina voluntate, & intentione fuit primus: & similiter dignitate omnes antecedit. Vnde Ambr. lib. 5. Epist. 22. tractans prædictum locum Pauli, *Primitiæ* (inquit) *dicitur Christus, quia sanctior omnibus fructus, qui etiam cæteros consortes sui fructus sanctificauit*, sicut ad Rom. 8. ait Paul. nos *autem primitias spiritus habentes*, id est perfectiores, & maiores Spiritus sancti gratias, & effectus. Quod alio simili loco confirmari potest ex Paulo ad Colos. 1. vbi Christum appellat *Primogenitũ omnis creaturæ, & Primogenitum ex mortuis*. Dicitur autem *Primogenitus omnis creaturæ* non ordine temporis. Quia (vt ex Concilijs, & Patribus latè probauimus in priori tomo, Disp. 5. Sect. 2.) ibi est sermo de Christo, vt homine, & vt sic, non est Primogenitus *tempore, sed honore*, (vt Hieron. dixit) ergo eodem modo, cum tam ibi, quam Apocalyp. 1. dicitur Christus *Primogenitus mortuorum*, id est ex mortuis, recte exponi potest, non tempore sed honore.

Ambros. *Rom. 8.* *Coloss. 1.* *Hieron. Apocal. 1.*

Aduertendum est dupliciter posse explicari hunc ordinem durationis, & temporis. Primo negatiuè, quod scilicet nullus ante Christum resurrexerit ad vitam immortalem. Secũdo positiue, scilicet Christum ante omnes: & prius tempore surrexisse. Deinde considerandum est, non esse controuersiam de toto tempore ante Christi mortem. Nam hoc modo certissima fides est, neminem resurrexisse ad vitam immortalem ante Christi passionem, ac mortẽ: quia nemo resurgit hoc modo, nisi in statu gloriæ cõstitutus: ostendimus autẽ supra, neminem consequutum esse gloriam ante Christi mortem. Igitur solum superesse potest quæstio de illo tẽpore, quod A fuit à Christi morte vsque ad eius resurrectionem. De quo duõ dicenda sunt.

Responsio. Defide est neminem ante Christũ resurrexisse ad vitam immortalem. 1. Cor 15. Chrysost. Theod. Theoph. Oecumen. Cypria.

Primum est, certum, ac de fide videri, neminem ante Christum resurrexisse ad vitam immortalem. Hoc probatur ex prædicto loco Pauli. Primo, quia illum ita exponunt omnes Patres ibi, Chrysostom. Theodoret. Theophylact. Oecumen. Ambro. Hieron. Anselm. D. Thom. ac cæteri tum Græci, tum Latini. Athanas. libr. de incarnatione, seu de humana natura à verbo suscepta, Damascen. lib. 4. de fide cap. vltim. Prosper de promissionibus & prædict. Dei. par. 3. cap. 29. & Cyprian. sermo. de Resurr. Domini. Vnde qui opinati sunt eos, qui resurrexerunt tempore mortis Christi, resurrexisse ad vitam immortalem, consequenter dicunt, eorum resurrectionem per anticipationem referri inter signa facta in morte Christi, vt postea videbimus. Hinc verõ colligitur, eos sensisse, & vt certum supposuisse, neminem ante Christum surrexisse ad vitam immortalem, propter testimonium Pauli. Secundo hic sensus colligitur ex vi ipsius vocis, *primitiæ*. Nam illa vox sua proprietate non significat ordinem dignitatis, & intentionis: sed tantum durationis. Inter fructus enim terræ non dicuntur primitiæ, qui sunt perfectiores, vel præcipuè intenti: sed qui prius nascuntur, & colliguntur. Ergo cum metaphora Pauli in hac proprietate fundetur, non vocat Christũ *primitias dormientiũ* propter dignitatẽ, sed propter ordinẽ durationis: ergo affirmat Christum esse primum resurgentium. Quod saltem negatiue necesse est verum esse, id est, vt nullus sit ante ipsum. Tertio hunc sensum videtur satis explicuisse idem Paulus, cum post illa verba iterum subdit, *Vnusquisque autem in suo ordine primitiæ Christus: deinde hi, qui sunt Christi.* Vbi aperte explicat ordinẽ exequutionis, & illa particula, *deinde*, satis declarat priorem dictionem idem valere, quod *primũ Christus, deinde alij*. Quocirca, cum in aliis locis dicitur Christus *Primogenitus mortuorum*, iuxta hunc locum explicandum est: præterquam quod ipsa vox *Primogeniti* propriè, & in rigore hoc significat, Vnde sicut ratione resurrectionis dicitur Christus *genitus à Patre* Act. 13. & Psalm. 2. ita ratione primæ resurrectionis immortalis dicitur *primogenitus*, sicut etiam ab omnibus Patribus supra citatis explicatur, & optime Aug. serm. 161. de tempore, & Athana. in quibusdam quæstionibus, quæ habentur in fin. lib. quæstionum ad Antioch. sub titulo. *Quomodo dicatur primogenitus mortuorum*. Amb. d. lib. 5. epist. 22. *Primogenitus* (inquit) *ex mortuis dicitur, quia primus resurrexit.* Quibus verbis alia supra citata explicuit. Imo vbi nos legimus ad Colos. 1. *Qui est principium, primogenitus ex mortuis*, legunt Græci Chrysostom. & Theophylactus, *Qui est primitiæ*, & exponunt eodem modo esse primitias resurrectionis, quia primus resurrexit à mortuis, vt etiam Theod. intellexit. Neque obstant illa alia verba, *Primogenitus omnis creaturæ*: Quia si intelligantur de Christo vt Deo, (vt multi etiam exponunt) aperte significant antecessionem durationis, imo, & æternitatis. Si vero exponãtur de Christo vt homine, necessario exponuntur aliquo modo minus proprio, & quodammodo metaphorico, ratione prædestinationis, quia de duratione temporis intelligi nequeunt. Vbi autem non est necessaria metaphora, adhibenda nõ est: maximè quia licet ad vocem *Primogeniti* accomodari aliquo modo posset, non tamen ad vocem *Primitiatum*, vt explicatum est.

Christus primitiæ dormientiũ quomodo. 1. Cor. 15. Act 13. Psalm. 2. August. Athanas. Ambro. Coloss. 1. Chrysostom. Theophyl. Theodor.

Dubiũ de his qui cũ Christo surrexerunt.

Secundo dicendum est: non esse certum, sed in opinione, an Christus prius tempore resurrexerit ad vitam immortalem, quam omnes alij homines. Declaratur, & probatur, quia (vt statim videbimus) probabilis est opinio affirmans, nonnullos surrexisse cum Christo ad vitam immortalem, qua sententia supposita, sine errore credi potest simul tem-

pore illos cum Christo surrexisse. Quia nulla est ratio ad fingendam inter eos temporis successionem. Sufficit enim ordo naturæ & causalitatis. Christus enim resurgens fuit causa excitans alios: est autem causa perfecta, & alioqui effectus talis est vt in instanti possit fieri, ergo simul incipit talis effectus cum sua causa. Neque hoc repugnat loco Pauli. Nam vt Christus dicatur, *primitiæ, seu primus resurgentium*, satis est, quod nullus ante ipsum resurrexerit, & quod ipse prius natura resurrexerit, quam cæteri, ita vt licet eius resurrectio de facto non antecesserit duratione resurrectiones aliorum: tamen de se sit independens ab illis, aliæ verò ab ipso pendeant. Quid autem probabilius sit, in sequenti dubitatione dicemus.

Circa solutionem igitur ad 2. (aliæ enim duæ iam sunt explicatæ) grauis & antiqua controuersia occurrit de illis, qui cum Christo surrexerunt: an resurrexerint iterum morituri, vel ad vitam immortalem. Supponendum est enim illos verè ac propriè resurrexisse. Ita enim simpliciter affirmat Matthæus, & verba Scripturæ in proprietate intelligenda sunt, sicut & intellexerunt omnes Sancti citandi, & maximè Iustinus, qui hoc sensu rectè dixit hanc fuisse perfectam resurrectionem, scilicet quoad substantiam. Dubium ergo est de statu. De quo duæ sunt sententiæ. Prima affirmat illos resurrexisse immortali corpore & ad breue tempus. Hæc est sententia Aug. epist. 99. ad Euod. vbi varijs testimonijs, & coniecturis illam confirmat, eandem indicat Hieronym. Matth. 27. Nam exponens illa verba dicit. *Quomodo Lazarus mortuus resurrexit, sic & multa corpora Sanctorum resurrexerunt, vt Dominum ostenderent resurgentem.* Quam expositionem confirmat epist. 150. ad Hedibiam q. 8. Item Chrysostom. homil. 89. in Matth. dicit, Christum sola voce mortuos excitasse, dum adhuc in cruce penderet: quod necesse est intelligi de resurrectione ad vitam mortalem. Nam (vt diximus) ad immortalem nemo ante Christum resurrexit. Vnde inferius illam resurrectionem comparat cum resurrectione Lazari, & dicit fuisse futuræ resurrectionis indicium. Quod apertius explicuit Theophylactus dicens, illos resurrexisse, cum adhuc Christus in cruce penderet, & apparuisse multis, & iterū mortuos fuisse, quia tantum resurrexerant signi gratia. Idem Euthymius cap. 67. in Matth. insinuat, Prosper de promissionibus & prædictionibus Dei. p. 3. cap. 29. Diuus Thomas hic, & eandem opinionem sequitur Sotus in 4. dist. 43. quæstio 2. articul. 1. Fundamenta huius sententiæ sunt. Primum, quia hi Sancti surrexerunt ante Christum, ergo non potuerunt resurgere ad vitam immortalem. Antecedens patet ex enarratione Euangelistæ. Ponit enim hoc inter signa facta in morte Domini, ergo sicut alia sunt facta in ipsa morte, ita & hoc. Præsertim quia prius dicit Matth. 27. *Multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt*, & postea subdit, *Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem*, Ergo indicat, resurrexisse quidem ante Christum: non tamen exiuisse de monumentis, vel saltem non fuisse ingressos ciuitatem vsque ad resurrectionem Christi, vt videtur exponere Origen. super Matth. præter Chrysostomum & alios supra citatos. Sed hoc testimonium (vt etiam vidit Augustinus) non multum vrget: quia recte intelligitur per anticipationem. Cum enim Euangelista narraret prodigia facta in morte Christi, obiter omnia congessit, quāuis non omnia eodem tempore sint gesta. Eo vel maxime, quod (vt Hieronymus alijque notant) hoc prodigium ex parte incipit in morte Christi: quia tunc reserata fuêre monumenta, quamuis corpora non surrexerint vsq; ad diem resurrectionis Christi. Quod fortasse diuina prouidentia factum est, vt illorū corporū resurrectio euidentior esset, cū prius apertis monumentis mortua, atq; in eis iacentia cōspici possent. Et potest hæc expositio ex eodem textu firmari. Nam hi sancti non resurrexerunt, nisi vt essent testes resurrectionis Christi, & redemptionis per ipsam consummatæ, & liberationis animarum à potestate dæmonis, peccati, & mortis: sed non erant reddituri hoc testimonium, donec Christus resurgeret (vt Euangelista testatur) ergo non oportuit eos ante resurgere. Item illa corpora non fuerant è sepulcris egressa ante Christi resurrectionem, vt apertè Matthæus testatur illis verbis, *Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem*, (ita enim legendum diuidendumq; est, vt habent vulgata Latina & Græca, & expositores omnes) ergo non resurrexerunt, donec Christus resurrexit. Qui enim credibile est corpora illa iam viuificata mansisse in sepulcris quadraginta horis? Quocirca cōsulto videtur Euangelista addidisse hæc verba, *Et exeuntes, &c.* vt indicaret, illud prius verbū *surrexerunt*, positum esse per anticipationē.

Secundum fundamentum Augustini sumitur ex testimonio Petri Act. 2. vbi probat, verba illa Psalm. 15. *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem*, non posse intelligi de Rege Dauid, *quoniam defunctus est, & sepultus est, & sepulchrum eius est apud nos vsque in hodiernum diem.* Vbi necesse est eum loqui de monumento continente corpus Dauid mortuum, & corruptum, alioqui nihil probaret: quia etsi monumētum Dauid duraret, si tamen erat vacuum, non poterat ex eo probari, corpus Dauid fuisse corruptum ergo corpus Dauid non surrexit ad vitam immortalem; ergo nullum. Enimuero si cui concessum fuisset hoc beneficium, maxime Dauidi, viro sanctissimo, cui facta est singularis de Christo repromissio. Sed neque hæc ratio, neque testimonium, in quo fundatur, admodum vrget. Primum quidem, quia non est necessarium, Dauidem fuisse ex ijs, qui surrexerunt. Nam hæc extraordinaria priuilegia nō semper dantur propter maiorem sanctitatem, sed vel iuxta beneplacitum diuinæ voluntatis, vel propter alias speciales rationes, vt verbi gratia si fortasse resurrexerunt, qui singulari dono virginitatis, aut castitatis floruerunt, vel qui diutius in limbo morati fuerant, aut è cōuerso, qui nuper erant mortui, & poterant esse testes magis noti. Deinde ex verbis Petri non potest colligi corpus Dauid fuisse in sepulcro, quando Petrus concionabatur: quin potius, qui contrariam tuentur sententiam, eodem testimonio Petri vtuntur: quia videlicet non sine causa monumentum nominauit, & non corpus; significans monumentum vsque ad illud tempus mansisse, non tamen corpus. Adducit tamen monumentum in testimonium ac firmissimum argumentum, quia vsque ad illud fere tempus corpus Dauid continuerat, & paulo antea in eo videre potuerat corruptioni obnoxium.

Tertium fundamentum Augustini sumitur ex verbis Pauli ad Heb. 11. *Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non sine nobis consummarentur.* Nam si ad vitam immortalem iam resurrexerunt plenam repromissionem animi & corporis acceperunt: sunt ergo sine nobis iam consummati. Ad hoc verò testimonium tribus modis respondet hic Caietanus. Primo Paulum non loqui de resurrectione corporum: sed de gloria animæ, quam antiqui Partes non acceperunt in statu legis veteris, ad quem optimè referri possunt verba Pauli. Quam expositionem etiam D. Thom. super Paulum approbat Secundo quod licet demus loqui de resurrectione corporū, & regulam generalem tradere, scilicet, integram repromissionē animæ, & corporis non dari vsque ad generalē resurrectionē, quā etiā insinuat 1. Cor. 15. & alijs locis: nihilominus nō excludi specialia priuilegia, quod etiam D. Thomas super

Iustin. Augusti. Hieron. Chrysostom. Theoph. Euthym. Prosper. D. Thom. Sotus. Augusti. Matth 27. Orig. Chrysost. Hieron. Matth. Aug. Act. 2. 1 Funda-mentum 2. Funda-mentum 3. Funda-mentum Augusti. Hebr. 11. Caietanus 1 Cor 15. D Thom.

super Paulum notauit. Tertio respondet, illam particulam *sine nobis*, non referri ad singulas personas: sed ad statum legis gratiæ, ita vt sit sensus, DEVM disposuisse nobis meliorem quendam statum gratiæ, ante quem neminem beatificari voluit, siue in anima siue in corpore. Quæ responsio non est distincta à prima, sed est veluti consummatio, & declaratio illius, vt idem Caietanus super Paulum intellexit. Duæ autem responsiones datæ probabiles sunt, neq; possunt satis refutari, dummodo afferatur sufficiens fundamẽtum ad huiusmodi priuilegium asserendum.

Caietan.

4. Fundamentum.

Hinc potest quarta ratio formari in fauorem huius sententiæ. Quia generalis lex est, vt gloria, & immortalitas corporum non detur hominibus vsque ad generalem resurrectionem, vt patet, ex prædictis locis Pauli, & ex illo Apocaly. 6. *Dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum.* Sed à generali scripturæ regula non licet exceptionem facere, vel speciale priuilegium asserere sine sufficienti eiusdem scripturæ, vel Ecclesiæ fundamento: in præsenti autem nullum habemus in scriptura ad asseuerandum hoc priuilegium. Quia scriptura solum dicit, hos sanctos surrexisse de immortalitate autem, & gloria eorum nihil dicit. Neq; ex fine, propter quem fiebat illa resurrectio, colligi potest, scripturam loqui de resurrectione ad vitam immortalem: sed potius contrarium. Resurgebant enim hi sancti, vt essent testes resurrectionis Christi, non perpetuò, neq; vbique, sed breui tempore, & in sancta ciuitate Ierusalem: sed ad hunc finem satis erant, vt resurgerent ad breue tempus, & in corpore mortali, quod ad eum finem erat satis accommodatum, vt possent familiarius manifestari, & loqui cum hominibus. Rursus, neq; ex Ecclesiæ autoritate habetur hoc priuilegium, quia Ecclesia nunquam hoc docuit, quin potius veteres Patres id negant, vt vidimus.

Apocal. 6.

5 Fundamẽtum. Iob. 19.

Quintam coniecturam addere possumus ex verbis illis Iob, *Scio quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum.* In quibus duo consideranda sunt: alterum, quod dicit, se suscitandum *in die nouissimo*, & non antea: alterum, quod, loquens de resurrectione Christi, vt iam facta, de sua vero, vt postea futura indicat, resurrectionem suam multo post Christi resurrectionem fuisse futuram. Vnde colligitur argumentum, idem credendum esse de quolibet antiquorum Sanctorum. Quia nullus vel pauci existimari possunt digniores hoc priuilegio, quam Iob. Sed hæc coniectura, primum expediri potest illis modis quos circa secundam adduximus, vt ostenderemus, non oportuisse hoc priuilegium concedi omnibus, neque sanctioribus, & de Iob est specialis ratio. Quia eius sepulchrum non erat in Ierusalem, nec prope illam, vnde resurgere oportebat eos, qui futuri essent testes resurrectionis Christi. Deinde non est necesse, *vt per nouissimum diem* intelligamus diem iudicij. Nam quodlibet tẽpus valde distans solet in scriptura ea phrasi significari, & totum tempus gratiæ solet appellari *tempus nouissimum*, potest autem ibi nomen diei indefinitè pro tempore accipi. Præterea etiamsi demus Iob loqui de die iudicij (vt videtur magis consentaneum contextui) tamen directè solum dicere intendit, in nouissimo die se esse victurum, & habiturum corpus, quia hoc erat illi certum ac firma fide creditum: an vero tunc primo esset suscitandus, vel fortasse prius ex aliquo priuilegio, hoc non videtur voluisse affirmare, vel negare. Quia neque ad rem, quam tractabat pertinebat, neque videtur necessarium, vt de hac re specialem reuelationem habuerit, fine qua nihil de tali priuilegio dicere potuisset.

6. Fundamentum.

Sexta coniectura similis præcedenti sumitur ex corpore Ioannis baptistæ: Nam si aliquod corpus excitandum fuisset ad vitam immortalem, maximè Ioannis Baptistæ, tum propter maximam puritatem, & sanctitatem eius, tum etiam quia eius testimonium foret apud Iudæos sanè grauissimum: sed constat corpus Ioannis Baptistæ non resurrexisse ad vitam immortalem, cum reliquiæ eius vsque ad Iuliani tempora in Ecclesia summa cum veneratione seruatæ sint, & caput vsque ad hanc diem Romæ ostendatur. Et hæc quidem coniectura magna esse videtur, posset tamen eludi aliquo mõdo ex dictis in secunda & quinta ratione. Reuocare enim in dubiũ historiam & traditionem de reliquijs Baptistæ, neq; pium esset, neq; antiquitati consentaneum. De qua re legi possunt, quæ congerit Canisius lib. 1. de corruptelis Verbi Dei, c. 14.

Canis.

Vltima coniectura adhiberi solet. Quia si ij Sancti surrexissent ad vitam immortalem, simul cum Christo ascendissent in cœlum: hoc autem non est verisimile, alioqui Lucas hoc memoriæ prodidisset, dum Dominicam Ascensionem describeret. Multum enim spectabat, tum ad gloriam eius declarandam tum etiam ad nostram fidem, & spem augendam. Hæc vero ratio parum cogit. Quia Lucas solum narrauit sensibilem (vt ita dicam) Ascensionem Domini, & eas circumstantias, quæ oculis cerni potuerunt: hoc autem modo solus Christus visus est ascendere: alij vero (si fortasse cum illo ascenderunt) Apostolis alijsq; discipulis non apparuerunt: & ideo sicut non narratur Angelorum, & sanctarum animarum comitatus, ita neque horum sanctorum, qui vna cum Christo resurrexerunt, ascensus. Et hæc de priori sententia.

7. Fũdamentum.

C Posterior sententia est hos Sanctos surrexisse ad vitam immortalem. Hæc solet tribui recentioribus scriptoribus, tamen reuera multi ex antiquis illam docuerunt. Orig. libr. 1. ad Rom. circa illa verba capitis 1. *Ex resurrectione Iesu Christi domini nostri*, dicit Christum habuisse aliquos participes in primatu resurrectionis. *sicut* (inquit) *illi fuerunt qui cum illo suscitati esse dicuntur, cum monumenta aperta sunt & multa Sanctorum corpora, qui dormierant resurrexerunt, & de his talibus fortasse dicit Apostolus, esse Ecclesiam illam primitiuorum, quam adscriptam memorat in cœlis.* Epip. hæres. 75. in fine, cum dixisset reliquias Sanctorum esse in terra, addit *exceptis ijs, qui resurrexerunt, & ingressi sunt sanctam ciuitatem*, quam postea explicat de Ierusalem terrestri, & cœlesti. Idem sentit Clemens Alexandrinus, libr. sexto stromat. ante medium. Dicit enim, D corpora eorum, qui cum Christo surrexerunt in meliorem ordinem esse translata. Idem sentit Iustinus quæstione 85. quamuis in contrarium citari soleat. Ait enim, hos Sanctos non obijsse rursus, sed manere in immortalitate: tamen, quia ipse opinatus est vsque ad diem iudicij homines non constitui in statu gloriæ, ideo subdit, hos Sanctos non surrexisse ad immortalem, & incorruptibilem vitam: sed expectare donec fiat immutatio, iuxta illud 1. ad Thessal. 4. *Omnes immutabimur*, Videtur etiam hoc sensisse Athanasius, in homil. de semente, dum ait, Christum in inferno non solum se liberum ostendisse: sed etiam mortuorum liberatorem, iuxta illud, *Multa corpora Sanctorum, qui dormierunt, surrexerunt.* Idem significat Ambrosius libr. 4. de fide, cap. 1. vbi dicit, *Moysem non fuisse in gloria cœlesti, nisi postquam Dominus resurrectionis suæ pignore vincula soluit inferni.* Sed ad intelligendum hunc locum Ambrosij recolere oportet, ipsum sensisse, Moysem non fuisse mortuum (vt in superioribus vidimus) & ideo hoc loco dicit, non fuisse gloriam assequutum ante Christi mortem, etiamsi mortuus non fuerit. Vnde ex hoc loco non potest colligi, Ambrosium sentire aliquem fuisse simul cum Christo excitatum ad vitam immortalem: sed solum Moysem, qui mortuus non fuerat, tunc gloriam accepisse: *quando Christus vincula soluit inferni, & Patrum animas eleuauit.* Quæ

Orig. Roma. 1.

Epipham.

Clem. Alex.

Iustin.

Thessal. 4. Athanas. Matth. 27.

Ambro.

Qui cum Christo surrexerunt ad vitam redierunt immortalem.

uit. Quæ verbo vltima ponderanda sunt. Nam respectu aliorum non de corporibus, sed de animabus tantum loquitur. Idem vero Ambrosius enarratione in primum Psalmum in fine expresse docet hanc sententiam, dicens, *Sunt, qui resurrexerunt in passione Christi, & isti plane beati, quia acceperunt Christi gratiam, & audierunt vocem eius, de qua scriptum est. Venit hora quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierunt, viuent. Et ingressi sunt in sanctam ciuitatem; puto quod magis significet illam supernam, quam istam Ierusalem.* Eandem sententiam refert, & approbare videtur Hieronym. seu Sophronius in sermon. de assumptione. Vbi in fauorem huius sententiæ ponderat verba illa Petri, Actor. 2. *Sepulchrum eius est apud nos*: quasi non fuerit ausus dicere corpus eius, sed tantum *Sepulchrum eius*. Idem docet Sophronius Patriarcha Ierosolymitanus in epistol. synodali, quæ refertur, & probatur in sexta synodo Act. 11. Vbi de Christo sic loquitur. *Triduanus resurgens de sepulchro progreditur, & vna secum cunctos mortuos suscitat ex sepulchro, ex corruptione ad immortalitatem eos perducens per suam resurrectionem ex mortuis.* Idem expresse Eusebius lib. 4. de Demonst. cap. 12. *Ipsius* (inquit) *corpus mortuum excitatum est & multa corpora eorum, qui dormierant, Sanctorum surrexerunt, vnaque cum ipso in sanctam, ac vere cælestem ciuitatem ingressa sunt.* Potest etiam referri Grego. Nyssenus lib. de cognitione Dei, capit. de Christi resurrectione, vbi (ad hoc propositum tractans illa verba Oseæ 6. *Sanabit nos post duos dies, & in tertio suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius*, quæ ad præsens applicata de resurrectione ad vitam immortalem intelliguntur) subdit. *Hæc autem dicta sunt ex persona eorum qui dormierant, quorum corpora cum Christo surrexerunt tertio die, quo surrexit ipse.* Rursus adduci potest Cyprianus: seu potius Ruffinus in expositione Symboli, vbi verba illa, *& ingressi sunt sanctam ciuitatem*, de illa explicat, de qua Apostolus dicit. *Quæ autem sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Præterea Remigius super Matth. (quem D. Thom. refert in catena) ex professo quæstionem disputans, post examinatam vtramque opinionem ita concludit. *Incunctanter ergo credere debemus, quia, qui resurgente à mortuis Domino resurrexerunt, ascendente eo ad cælos, & ipsi pariter ascenderunt.* Deinde Beda Matth. 27. idem significat, quatenus dicit hos Sanctos non resurrexisse ante Christum, quia ipse futurus erat *Primogenitus ex mortuis.* Quæ ratio nil concluderet, nisi supponeret, eos surrexisse ad vitam immortalem. Vnde omnes, qui hac ratione vtuntur possunt pro hac opinione referri. Insuper addit Beda verba illa, *In sanctam ciuitatem* posse intelligi de cœlesti Ierusalem. Quod etiam ibi dicit Hieronymus, huic fauens sententiæ. Expressius Anselmus ibidem, referens Bedam dicentem, hos Sanctos vna cum Christo ascendisse in cælum, subiungit. *Neque vlla ratione illorum temeritati fides accommodanda est, qui illos postea reuersos in cinerem dicunt.* Quin etiam D. Thomas Matthæ. 27. eandem docet sententiam, & in 4. d. 43. q. 1. art. 3. q. 1. ad 3. Vbi nonnulli Theologi idem tenent, & alij in 3. distinct. 22. vbi Carthusianus quæstion. 6. Caietanus hic, & super Matthæ. & Iansenius capitul. 143. Concordiæ, & alij recentiores.

Sophron. — Act. 2. — Sophron. Ierosolym. 6. Synod. — Euseb. — Greg. Nyss. — Osea 6. — Cyprian. — Galat. 4. Remig. — D. Thom. — Beda. Hieronym. Ansel. — D. Thom. — Carthus. Caietan. Iansen.

Fundamentum huius sententiæ primum sumitur ex verbis Petri Actor. 2. de quo testimonio dictum est satis. Secundum ex verbis Euangelistæ, *Et apparuerunt multis*, quibus significatur, habuisse corpora gloriosa, in quorum potestate est sese manifestare, vel occultare. Vnde Hieronymus, *Apparuerunt* (inquit) *non omnibus, sed iis, qui cernere merebantur*, sicut de Christo dictum est, manifestatum esse non omnibus, *sed testibus præordinatu à Deo.* Et D. Thomas super Matth. inquit, *Et apparuerunt multis. Sicut enim Christus potestatem habet manifestandi se, quibus vult, ita est intelligendum de corporibus glorificatis.* Quæ coniectura est probabilis, tamen sicut in transfiguratione Moyses dicitur apparuisse Christo, & discipulis, quamuis resurrexerit tunc in corpore mortali, ita dici potest de his, qui cum Christo surrexerunt. Qui etiam potuerunt accipere virtutem se occultandi, vel manifestandi, quibus vellent, etiamsi non haberent corpora gloriosa, sicut Christus Dominus hanc virtutem habuit in statu mortali. Tertio probatur hæc sententia. Quia, vt ij Sancti essent testes resurrectionis gloriosæ, & immortalis, omni exceptione maiores, decuit eos ad immortalem vitam resurgere. Hæc vero ratio valde est infirma, tum quia isti Sancti non ostendebant ijs, quibus apparebant, suorum corporum gloriam & immortalitatem, ita vt eæ proprietates sensibus perciperentur. Quia neque Christus Dominus post resurrectionem ita apparebat, quin potius, vt probaret veritatem suæ resurrectionis, exercebat ea, quæ communia sunt corpori mortali, in cibo nempe, potu, & contactu. Si ergo gloria, & immortalitas corporum non erat sensibus obijcienda, nihil interesse poterat ad veritatem testimonij. Nam, licet ipsi dicerent se surrexisse ad vitam immortalem, hoc fide credendum esset: ergo eodem modo credendum esset illis prædicantibus Christum surrexisse glorioſum, etiamsi illi non eo modo surrexissent, nec de se idem prædicassent. Quarta coniectura, quia his hominibus maior fuisset pœna post resurrectionem iterum mori, quam si nunquam ad vitam redijssent. Quæ ratio etiam mihi displicet. Nam in primis ij non resurrexerunt propter vitandam pœnam aliquam: sed ad testimoniū Christo reddendum. Deinde deponere illa corpora ex Dei voluntate nullum esset tormentum, aut pœna: sicut nec Moysi fuit, iterum corpus deponere postquam in transfiguratione resurrexit, ac suo munere functus est. Nam sicut ille tantum assumpsit corpus ad testimonium Christo reddendum, ita & ij. Quin potius (si verum est illa corpora fuisse mortalia (gratius fuit ijs Sanctis iterum illa deponere, quam in eo statu illa retinere. Quinta coniectura est quia decuit, vt Christus corpore, & animo constans haberet aliquos socios gloriæ, corpore etiam, animoque constantes, præsertim cum *delicię eius esse cum filijs hominum.* Sexta addi potest. Quia, cum iam sicut in inferno aliqui homines corpore, & animo ante generalem resurrectionnem damnatorum vt Dathan & Abiron, & similes, ad ostensionem diuinę misericordiæ & copiosæ redemptionis Christi spectabat, vt aliqui etiam essent beati corpore, & animo. Vltima, & valde probabilis congruentia esse potest. Quia animæ gloriosæ connaturale est vniri corpori immortali, ac glorioso. Vnde quod Christus habuerit gloriosam animam in corpore mortali, miraculosè & ex speciali dispensatione factum est. Sed animæ horum sanctorum, qui cum Christo surrexerunt, erant iam beatæ, ergo non fuerunt vnitæ nisi corporibus glorioſis, & immortalibus. Alioqui ex natura rei possent in corporibus pati, & inclementiam aeris, frigoris, aut caloris sentire, quod non decebat animas sanctas, quæ iam omnino erant in termino & non in via sicut erat anima Christi quando fuit in corpore mortali. Quod si necesse est concedere speciale miraculum, & exceptionem ab aliqua generali regula: verisimilius creditur facta tribuendo gloriam aliquibus corporibus ante generalem resurrectionem, quam vniendo animabus beatis corpora minus apta, & commoda statui beatorum. Quocirca omnibus pensatis hæc sententia videtur verisimilior. Nam & maiori autoritate nititur & est magis consentanea, tum rebus ipsis, tum diuinæ misericordiæ, & pietati, & gloriam Christi magis illustrat.

Prouerb 8. — Numer. 16.

Act. 2. — Matth 27. — Hieron. Act. 10. — D. Thom.

ARTI-

ARTICVLVS IV.

Vtrum Christus fuerit causa suæ resurrectionis.

297. Psa 40. co 2. & lo 2. & 3. co 1. & ad Rom 4. fin.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod Christus non fuerit causa resurrectionis. Quicunque enim suscitatur ab alio, non est suæ resurrectionis causa. Sed Christus suscitatus est ab alio secundum illud Actum 2. Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, & Rom. 8. Qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificauit & mortalia corpora nostra, &c. Ergo Christus non est causa suæ resurrectionis.

Tra. 104. in Io. nō remote à fin tom 9.

2. Præterea Nullus dicitur mereri, qui ab alio petit aliquid, cuius ipse est causa. Sed Christus sua passione meruit resurrectionem (sicut Augustin. dicit super Ioannem, quod humilitas passionis meritum est gloriæ resurrectionis.) Ipse etiam petijt à Patre se resuscitari: secundum illud Psal. 30. Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me: ergo non fuit causa suæ resurrectionis.

Libr. 4. orth. fid. cap. vlt.

3. Præterea. Sicut Damasc. probat in 4. lib. resurrectio non est animæ, sed corporis, quod per mortem cadit. Corpus autem non potest sibi animam vnire, quæ est eo nobilior. Ergo id quod resurrexit in Christo, non potuit esse causa suæ resurrectionis.

Sed contra est quod Dominus dicit Ioannis 20. Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam, & iterum sum-
q. 50. a. 2. & 3 mo eam. Sed nihil est aliud resurgere, quam iterato animam sumere: ergo videtur, quod Christus propria virtute resurrexerit.

Respondeo dicendū, quod (sicut supra dictum est) per mortē non fuit separata diuinitas, nec ab anima Christi, nec ab eius carne. Potest igitur tam anima Christi mortui, quam eius caro, considerari dupliciter. Vno modo ratione diuinitatis. Alio modo ratione ipsius naturæ creatæ. Secundum igitur vnitæ diuinitatis virtutem, & corpus resumpsit animam quā deposuerat, & anima corpus resumpsit quod dimiserat: & sic Christus propria virtute resurrexit. Et hoc est, quod de Christo dicitur 1 ad Cor. vlt. quod etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed viuit ex virtute Dei. Si autem consideremus corpus, & animam Christi mortui secundum virtutem naturæ creatæ, sic non potuerunt sibi inuicem reuniri, sed oportuit Christum resuscitari à Deo.

Ad primum ergo dicendum, quod eadem est diuina virtus, & operatio Patris, & filij. Vnde hæc duo sese consequuntur, quod Christus sit suscitatus diuina virtute Patris, & sui ipsius.

Ad secundum dicendum, quod Christus orando petijt, & meruit suam resurrectionem in quantum homo: non autem in quantum Deus.

Ad tertium dicendum, quod corpus secundum naturam creatam non est potentius anima Christi, est tamen ea potentius secundum virtutem diuinam quæ etiam rursus secundum diuinitatem vnitam est potentior corpore secūdum naturam creatam. Et ideo secundum virtutem diuinam corpus, & anima mutuo se resumpserunt: non autem secundum virtutem naturæ creatæ.

QVÆSTIO LIV.

De qualitate Christi resurgentis, in quatuor articulos diuisa.

DEinde considerandum est de qualitate Christi resurgentis.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

A Primo, vtrum post resurrectionem Christus habuerit verum corpus.

Secundo vtrum resurrexerit cum corporis integritate.

Tertiò, vtrum corpus eius fuerit glorioſum.

Quartò, de cicatricibus in corpore eius apparentibus.

ARTICVLVS I.

Vtrum Christus post resurrectionem habuerit verum corpus.

B

298. Inf. a. 3 co Et op. 60 c. 22. col. 4.

AD primum sic proceditur. Videtur quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus. Verum enim corpus non potest simul esse cum alio corpore in eodem loco. Sed corpus Christi post resurrectionem fuit simul cum alio corpore in eodem loco: intrauit enim ad discipulos suos ianuis clausis, vt dicitur Ioan. 20. Ergo videtur, quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus.

2. Præterea. Verum corpus non euanescit ab aspectu intuentium, nisi forte corrumpatur. Sed corpus Christi euanuit ab oculis discipulorum eum intuentium, vt dicitur Lucæ vlt. Ergo videtur, quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus.

C 3. Præterea. Cuiuslibet veri corporis est determinata figura. Sed corpus Christi apparuit discipulis in alia effigie, vt patet Marc. vltimo. Ergo videtur, quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus humanum.

Sed contra est, quod dicitur Luc. vltimo, quod Christo discipulis apparente, conturbati, & conterriti existimabant se spiritum videre, ac si non haberet verum corpus, sed phantasticum. Ad quod removendum ipse postea subdit, Palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Non ergo habuit corpus phantasticum, sed verum.

Respondeo dicendum, quod sicut Damas. dicit in 4. libro, illud resurgere dicitur, quod cecidit. Corpus autem Christi per mortem cecidit, in quantum scilicet fuit ab eo anima se-
D parata, quæ erat eius formalis perfectio. Vnde oportuit ad hoc quod esset vera Christi resurrectio, vt idem corpus Christi iterato eidem animæ vniretur. Et quia veritas naturæ corporis est ex forma, consequens est, quod corpus Christi post resurrectionem & verum corpus fuerit, & eiusdem naturæ, cuius fuerat prius. Si autem eius corpus fuisset phantasticum non fuisset vera resurrectio, sed apparens.

Li. 4. c 28 nō multū à pri.

Ad primum ergo dicendum, quod corpus Christi post resurrectionem, non ex miraculo, sed ex conditione gloriæ (sicut quidam dicunt) clausis ianuis ad discipulos introiuit simul cum alio corpore in eodem loco existens: Sed vtrum hoc habere posset corpus glorioſum ex aliqua proprietate sibi in-
E dita, vt simul cū alio corpore in eodē loco existat, inferius discutietur, vbi agetur de resurrectione communi. Nunc autem quantum ad propositum sufficit, dicendum esse, quod non ex natura corporis sed potius ex virtute diuinitatis vnitæ, illud corpus ad discipulos (licet verum esset) ianuis clausis introiuit. Vnde Augustinus dicit in quodam sermone Paschali, quod quidam sic disputant. Si corpus erat, si hoc resurrexit de sepulchro quod pependit in ligno, quomodo per ostia clausa intrare potuit? Et respondet. Si comprehendis modum, non est miraculum: vbi deficit ratio ibi est fidei ædificatio. Et super Io. dicit moli corporis, vbi diuinitas erat, ostia clausa non obstiterunt, ille quippe nō eis aperuis intrare potuit, quo nasc̄te vir-

Nō cōpleuit merte præuē tus. In ser. 3. in Dominica in octaua pa schæ est. ser. 140. in ordi. tom 10.

Tr 121 in Io. à med. to 9.